

1914 2014

**100
LAT**

**MUZEUM KARKONOSKIEGO
W JELENIEJ GÓRZE**

**DAS 100. JUBILÄUM DES RIESENENBERGSMUSEUMS
IN JELENIA GÓRA**

**THE CENTENNIAL ANNIVERSARY OF THE KARKONOSZE MUSEUM
IN JELENIA GÓRA**

100 lat Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze

Das 100. Jubiläum des Riesengebirgsmuseums
in Jelenia Góra

The Centennial Anniversary of the Karkonosze Museum
in Jelenia Góra

Jelenia Góra 2014

SPIS TREŚCI

INHALTVERZEICHNIS / TABLE OF CONTENTS

Gabriela Zawila

Wstęp

Vorwort / Introduction 5

Robert Rzeszowski

Historia Muzeum RGV do 1945 roku

Geschichte des RGV-Museums bis 1945 / The History of the RGV Museum until 1945 9

Elżbieta Ratajczak, Gabriela Zawila

Muzeum w Jeleniej Górze w latach 1945-2013

Das Museum in Jelenia Góra in den Jahren 1945-2013 / The Museum in Jelenia Góra between 1945 and 2013 67

Justyna Wierzchucka

Dział Szkła Artystycznego

Abteilung für Kunstglas / The Section of Artistic Glass 91

Anna Szczodrak

Dział Sztuki

Kunstabteilung / The Section of Art 97

Halina Słomska, Katarzyna Szafrąska

Dział Etnologii

Ethnographische Abteilung / The Section of Ethnography 101

Tomasz Miszczyk

Dział Archeologii

Archäologische Abteilung / The Section of Archaeology 107

Agata Kempiak

Biblioteka

Bibliothek / The Library 111

Aneta Sikora-Firszt

Dział Oświatowy

Bildungsabteilung / The Section of Education 115

Anna Gul

Dział Konserwacji Zbiorów Muzealnych

Abteilung für Konservierung der Museumsbestände
The Section of the Conservation and Restoration of the Collection 119

Adam Łaciuk

Muzeum Zamek w Bolkowie

Museum Burg in Bolków / Museum Burg in Bolków 123

Bożena Danielska

Dom Carla i Gerharta Hauptmannów w Szklarskiej Porębie

Carl-und-Gerhart-Hauptmann-Haus / The House of Carl and Gerhart Hauptmann 127

Stanisław Wilk

Muzeum Historii i Militariów

Museum für Geschichte und Militaria / The Museum of the History and Arms 133

Szanowni Państwo,

Jubileusz stulecia budowy gmachu Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze jest okazją do przypomnienia historii obiektu, zbiorów oraz ludzi, którzy z wielką pasją dokumentowali przeszłość.

Realizowany wspólnie z Muzeum Śląskim w Görlitz i Towarzystwem Karkonoskim działającym współcześnie w Niemczech (Riesengebirgsverein e. V.) projekt pn. „My Jeleniogórzanie. Jubileusz 100-lecia Museum RGV-Muzeum Karkonoskiego” składa się z wystawy i sesji naukowej, na których prezentujemy historię powstania Muzeum Karkonoskiego i jego stuletni rozwój. Realizacja przedsięwzięcia jest możliwa dzięki dofinansowaniu ze środków Unii Europejskiej za pośrednictwem Euroregionu Nysa, funduszy Samorządu Województwa Dolnośląskiego, Miasta Jelenia Góra.

Bardzo dziękuję za pomoc i włączenie się do projektu Jeleniogórskiemu Centrum Kultury, Książnicy Karkonoskiej, Archiwum Państwowemu w Jeleniej Górze. Bez pomocy Pana Zbigniewa Dygdałowicza, Pani Joanny Broniarczyk, Pana Romana Prystroma, Pana Cezarego Wiklika, Pana Kazimierza Piotrowskiego i wielu innych wspaniałych Jeleniogórzan, wystawa byłaby znacznie skromniejsza.

Realizacja zamierzenia nie byłaby możliwa, gdyby nie pracownicy Muzeum Karkonoskiego, którym w dniu jubileuszu składam

szczególne podziękowania za pracę nad przeszłością z myślą o następnych pokoleniach. Jubileusz stulecia to zasługa wielu muzealników, tych, którzy tworzyli tę instytucję przed stu laty i tych, którzy przez następny okres pozyskiwali zbiory, zabezpieczali je i dokumentowali.

Pracownicy muzeum – Robert Rzeszowski, Elżbieta Ratajczak, Katarzyna Szafrąńska, Mateusz Pazgan, Stanisław Wilk pracowali nad realizacją projektu, którego pomysłodawcą i koordynatorem była Gabriela Zawila.

Jeleniogórskie muzeum powstało dzięki świątym obywatelom, którzy już w XVIII w. tworzyli załóżki dzisiejszych kolekcji w zbiorach prywatnych i kościelnych. Zaangażowani społecznie Jeleniogórzanie i towarzystwa, na przełomie XIX i XX w., wspólnie z władzami miasta, regionu i kraju podjęli trud powołania muzeum, a następnie wybudowania dla niego siedziby.

Po II wojnie światowej kilka pokoleń polskich muzealników odbudowywało i tworzyło nowe kolekcje zbiorów. Władze miasta, regionu i Ministerstwo Kultury wsparły działania, które złożyły się na obecny kształt Muzeum Karkonoskiego.

Rozbudowa muzeum, nowe ekspozycje stałe, wyposażenie, warunki pracy muzealników nie byłyby możliwe bez wsparcia finansowego Unii Europejskiej w latach 2009-2013.

Gabriela Zawila

Dyrektor Muzeum Karkonoskiego
w Jeleniej Górze

Sehr geehrte Damen und Herren,

das Jubiläum der Errichtung des Gebäude von RGV-Museum ist eine Gelegenheit, sich an die Geschichte des Objekts, der Sammlungen und der Menschen zu erinnern, die die Vergangenheit mit einer großen Leidenschaft dokumentierten.

Das in Zusammenarbeit mit dem Schlesi-schen Museum zu Görlitz und dem Riesengebirgsverein e. V. in Deutschland umgesetzte Projekt „Wir Hirschberger. Das 100-jährige Jubiläum von RGV-Museum/Muzeum Karkonoskie“ setzt sich aus der Ausstellung und einer wissenschaftlichen Session zusammen, in der die Geschichte der Entstehung und der 100-jährigen Entwicklung des Museums dargestellt wird. Das Vorhaben ist dank finanzieller Unterstützung aus den von der Euroregion Neiße verwalteten EU-Mitteln, dem Fonds der Selbstverwaltung der Wojewodschaft Niederschlesien und der Stadt Jelenia Góra möglich.

Ich bedanke mich bei Jeleniogórskie Centrum Kultury, der Stadtbibliothek Książnica Karkonoska und dem Staatsarchiv in Jelenia Góra für die Hilfe und die Zusammenarbeit am Projekt. Ohne die Beteiligung von Herrn Zbigniew Dygdałowicz, Frau Joanna Broniarczyk, Herrn Roman Prystrom, Herrn Cezary Wiklik, Herrn Kazimierz Piotrowski und vielen anderen wunderbaren Einwohnern der Stadt wäre die Ausstellung viel bescheidener.

Die Verwirklichung des Vorhabens wäre ohne das Engagement der Mitarbeiter von Riesengebirgsmuseum nicht möglich, bei denen ich mich am Jubiläumstag für ihre Arbeit an der Vergangenheit mit dem Gedanken an kommende Generationen herzlich bedanken

möchte. Das 100-jährige Jubiläum ist ein Verdienst von zahlreichen Museumsmitarbeitern – diesen, die das Museum vor hundert Jahren geschaffen und diesen, die in den darauffolgenden Jahren die Sammlungen erworben, gesichert und dokumentiert haben.

Die Museumsmitarbeiter Robert Rzeszowski, Elżbieta Ratajczak, Katarzyna Szafrńska, Mateusz Pazgan und Stanisław Wilk wirkten bei der Verwirklichung des Projekts mit, dessen Ideenstifterin und Koordinatorin Gabriela Zawila war.

Das Hirschberger Museum ist dank offenen Einwohnern der Stadt entstanden, deren private und kirchliche Sammlungen aus dem 18. Jh. die Keime der heutigen Museumsbestände darstellen. Die gesellschaftlich engagierten Hirschberger und hiesige Vereine in Zusammenarbeit mit der Verwaltung der Stadt, der Region und des Landes bemühten sich um die Wende des 19. und 20. Jh., ein Museum zu gründen und dann seinen Sitz zu errichten.

Nach dem zweiten Weltkrieg bauten einige Generationen von polnischen Museumsmitarbeitern die Museumsbestände wieder, sowie schufen neue Sammlungen. Die Verwaltung der Stadt, der Region und des Kulturministeriums unterstützten Maßnahmen, die die heutige Gestalt des Riesengebirgsmuseums prägen.

Der Ausbau des Museumsgebäude, neue Dauerausstellungen, die Einrichtung und ein neuer Rahmen für die Tätigkeit der Museumsmitarbeiter wären ohne die finanzielle Unterstützung der Europäischen Union in den Jahren 2009–2013 nicht möglich.

Gabriela Zawila

Leiterin des Riesengebirgsmuseums
in Jelenia Góra

Ladies and Gentlemen,

The centennial anniversary of this meaningful event for our region, which was the construction of the Karkonosze Museum in Jelenia Góra, provides an opportunity to evoke the history of this edifice and its collection, as well as people who were recording the past with true passion.

The project entitled „We, the Citizens of Jelenia Góra. The Centennial Anniversary of the RGV Museum – the Museum of Karkonosze”, completed in cooperation with the Silesian Museum in Görlitz and the Karkonosze Society, which at present is active in Germany (Riesengebirgsverein e. V.), consists of the exhibition and the scientific session, presenting the history of the foundation of the Karkonosze Museum, as well as one hundred years of its subsequent development. The implementation of this project is possible due to the EU subsidy, obtained via the Nysa Euroregion, as well as due to the funds provided by the Self-government of the Lower Silesian Voivodeship and the municipality of Jelenia Góra.

I would like to acknowledge the Centre of Culture in Jelenia Góra, the Karkonosze Library and the National Archive in Jelenia Góra for their kind help and participation in this project. I also wish to express my gratitude to Mr Zbigniew Dygdałowicz, Ms Joanna Broniarczyk, Mr Roman Prystrom, Mr Cezary Wiklik, Mr Kazimierz Piotrowski and many other remarkable persons - the inhabitants of Jelenia Góra - without the help of whom the exhibition would be much less impressive.

The achievement of our aim would not either be possible without the staff of the Karkonosze Museum. Therefore, on the occasion

of this anniversary, I would like to particularly thank all the Museum's employees, for their work on discovering the past with a view to the future generations. The centennial anniversary is also the success of numerous museologists, those, who were creating this institution one hundred years ago, and those who were acquiring, cataloguing and caring for the collection during the following years.

The members of the Museum's staff – Robert Rzeszowski, Elżbieta Ratajczak, Katarzyna Szafrańska, Mateusz Pazgan and Stanisław Wilk were working on the implementation of the project, created and coordinated by Gabriela Zawila.

The Museum of Jelenia Góra has been founded thanks to the open-minded citizens who, as early as in the eighteenth century, were creating the foundations of the contemporary collection, in private and ecclesiastical collections. At the turn of the nineteenth and twentieth century, the socially engaged citizens of Jelenia Góra, together with the municipal, local and state authorities, made the effort which resulted in the creation of the museum, followed by the construction of its seat.

After the Second World War a few generations of Polish museologists were rebuilding the old collections and creating the new ones. The municipal and local authorities, as well as the Ministry of Culture supported this activity, which contributed to the contemporary form of the Karkonosze Museum.

The extension of the Museum, new permanent exhibitions, equipment and the conditions of work of the museologists would not be possible without the financial support of the European Union between 2009-2013.

Gabriela Zawila

Director of the Karkonosze Museum
in Jelenia Góra

Robert Rzeszowski

Historia Muzeum RGV do 1945 roku

Pierwszego sierpnia 1880 r. z inicjatywy Theodora Donata, księgowego w zakładach Inniarskich w Mysłakowicach, powstało Towarzystwo Karkonoskie – *Riesengebirgsverein* (w skrócie RGV). Działalność RGV przyczyniła się do rozwoju turystyki i związanej z nią infrastruktury, powstał swoisty „przemysł turystyczny”, będący źródłem utrzymania dla rzeszy mieszkańców Jeleniej Góry, Kotliny Jeleniogórskiej i Sudetów Zachodnich.

Bogate kolekcje jeleniogórzan, członków RGV, dary licznych donatorów Towarzystwa Karkonoskiego ze Śląska i Niemiec przyczyniły się do powstania najpierw biblioteki, później bogatej kolekcji RGV. Zbiory biblioteczne powstawały od marca 1883 r., gromadzone przez pierwszego bibliotekarza towarzystwa, rektora Wäldnera i jego następców. W bibliotece znajdowało się kilka tysięcy opracowań związanych z regionem, map, przewodników, fotografii, diapozytywów. Od 1888 r. gromadzone były również zbiory związane z historią, kulturą, sztuką i rzemiosłem regionu Jeleniej Góry i okolic, Karkonoszy i Gór Izerskich. Zbiory RGV wraz z biblioteką do czasu zbudowania nowego muzeum były przechowywane i ekspozycjonowane w różnych częściach miasta Jeleniej Góry, wynajmowanych przez RGV. Od początku zbiory i biblioteka zostały nazwane *Riesengebirgsvereinmuseum* (Muzeum Towarzystwa Karkonoskiego).

Od 2 czerwca 1889 r. do 1 października 1896 r. zbiory RGV były ekspozycjonowane w wy-

najętej sali na parterze budynku Królewskiego Gimnazjum (obecnie Zespół Szkół Licealnych i Zawodowych) w Jeleniej Górze przy ul. 1 Maja 39/41 (wówczas Bahnhofstraße). Od 1 października 1896 r. ekspozycję przeniesiono i udostępniono zwiedzającym w czterech salach domu jeleniogórskiego kupca, Luisa Schulza, przy tej samej ulicy pod numerem 19. 1 lutego 1902 r. kolekcja Towarzystwa Karkonoskiego znalazła się w wynajmowanych 7 pokojach na piętrze domu kupieckiego przy ul. Szkolnej 12, róg Bankowej (wówczas Schulstraße). 31 sierpnia 1913 r. ekspozycję zamknięto, a zbiory przeniesiono do nowo wybudowanego gmachu Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze przy ul. Matejki 28 (wówczas Kaiser-Wilhelm-Straße).

Budowę gmachu regionalnego Muzeum Karkonoskiego, według projektu wrocławskiego architekta Carla Grossera, rozpoczęto w dniu 3 czerwca 1912 r. Prace budowlane nadzorował mieszkający obok architekt Lange junior z Jeleniej Góry. W ciągu dwóch lat zbudowano i wyposażono budynek muzeum. Od jesieni 1913 r. do wiosny 1914 r. organizowano nowe ekspozycje, trwały też prace nad urządzeniem terenu wokół muzeum. Kontynuowano je z przerwami w latach 1912-1926. Pracami z ramienia RGV kierował od początku Hugo Seydel, wieloletni dyrektor, twórca i opiekun muzeum i zbiorów RGV. Muzeum Towarzystwa Karkonoskiego otwarto uroczystie w dniu 14 kwietnia 1914 r. (il. 1)

1. Hugo Seydel, od 1888 r. w zarządzie RGV

W 1930 r. RGV zakupuje znajdującą się obok działkę wraz z budynkiem mieszkalnym przy ul. Chełmońskiego (wówczas Seydelstraße 8) i przenosi do niej zbiory przyrodnicze, bibliotekę i gabinet dyrektora. Od dnia 4 kwietnia 1938 r. w gmachu głównym muzeum ruszają prace nad jego przebudową według projektu jeleniogórskiego architekta Karla Alberta. Prace polegały na usunięciu wewnętrznej klatki schodowej, powiększeniu sal wystawowych i przebudowie wejścia głównego. 16 lipca 1938 r., na 650-lecie miasta Jelenia Góra, muzeum zmieniło nazwę na *Sudeten Museum des Riesengebirgsverein* lub krótko *Sudetenmuseum des RGV* (Muzeum Sudeckie Towarzystwa Karkonoskiego) oraz wystawę o znamiennej nazwie „Śląska Sudecka Wystawa RGV”.

W końcu drugiej wojny światowej jeleniogórskie muzeum stało się zatłoczoną, pełną dzieł sztuki, składnicą, miejscem przechowy-

wania i zabezpieczania zbiorów z niemieckich oraz śląskich muzeów, zagrożonych zniszczeniem, także tych zrabowanych z całej Europy.

Jelenia Góra „Perła Karkonoszy” a rozwój turystyki w XIX i XX w.

Trzy wojny śląskie (1740-1763) przynoszą miastu zniszczenia, kontrybucje, przemarsze i stacjonowanie wojsk zarówno pruskich, jak i austriackich, przy czym Austriacy często uznają protestanckich mieszczan jeleniogórskich za zwolenników Prus. Kontrybucje i stacjonowanie wojsk mocno zubożają Jelenią Górę. Po pokoju w Hubertsburgu w roku 1763 Śląsk znajduje się w granicach państwa pruskiego. Okaże się to fatalne dla miasta, które traci rynki zbytu w Czechach, Austrii i na południu Europy. Handel płótnem stopniowo zamiera, wartość produkcji z kilku milionów talarów reńskich spada do stu kilkudziesięciu tysięcy talarów. Miasto i okolica przeżywa kryzys. Od drugiej poł. XIX w. Jelenia Góra jest miastem handlowym z przewagą rzemiosła i nielicznymi, powoli rozwijającymi się małymi manufakturami. W 1861 r. w powiecie było 11.966 budowli, w tym 218 w zarządzie miast. Wśród 11.748 budynków prywatnych – 8.610 to budynki mieszkalne, 271 budynki fabryczne, młyny, magazyny itp., 2.867 to budynki gospodarcze: stodoły, szopy itp. W połowie XIX w. powiat zamieszkiwało ponad 75 tys. ludności, z czego 24 tys. zatrudnionych w gospodarstwach wiejskich i przy chałupnictwie (głównie warsztaty tkackie). Warsztaty rzemieślnicze i małe wytwórnie zatrudniają 10 tys. robotników.

Trudną sytuację pogłębia brak dogodnego transportu kolejowego, łączącego miasto i podgórskie miejscowości ze Śląskiem i obszarem Niemiec. W latach 1865-1866 powstaje zbudowany na rzece Bóbr, w Borowym Jarze wiadukt kolejowy, rok później miasto uzyskuje połączenie z Wałbrzychem i Wrocławiem. Kolej rozwijała się nadal i w zasadzie do końca XIX w.

miasto uzyskało najważniejsze połączenia kolejowe, pobudzające zarówno przepływ towarów, jak i rozwój masowej turystyki. 15 sierpnia 1867 r. rusza pierwszy pociąg do Wałbrzycha, 1 lipca 1891 z Jeleniej Góry do Cieplic, by 1 maja 1892 r. osiągnąć liczbę 10 tys. pasażerów. Na trasie Szklarska Poręba – Grünthal (obecnie Tannwald w czeskich Górach Izerskich) kolejne odcinki oddawane są sukcesywnie. 25 czerwca 1902 r. kolej dociera do Szklarskiej Poręby. Ważnym etapem w rozwoju kolei w Karkonoszach staje się oddanie do użytku *Riesengebirgsbahn*, prywatnej kolejki karkonoskiej, dowożącej turystów z Jeleniej Góry do Karpacza, do którego kolej dociera 1 lipca 1896 r. Do początków XX w. połączenia uzyskało większość miejscowości w dawnym powiecie jeleniogórskim. Nie przerwała tego trendu nawet powódź stulecia w 1897 r. Przy budowie kolei w regionie nie kierowano się tylko turystyką, lecz także możliwością przewozu towarów i ludzi na duże odległości. Dane o przewozie towarów ze stacji Jelenia Góra za lata 1875 i 1876 poświadczają wyekspediowanie ponad 22 tys. ton towarów i przesyłek pocztowych. Kolej decydowała o rozwoju regionu. Dane te zawarte są w katalogu wystawy przemysłu i rzemiosła z 1883 r.

Ważnym etapem w rozwoju komunikacji była budowa linii tramwajowej z Jeleniej Góry do Cieplic. W 1897 r. uruchomiono gazowy tramwaj do Cieplic, a w 1900 r. z powodów technicznych zastąpiono go trakcją elektryczną. 20 maja 1914 r. elektryczna linia tramwajowa dotarła do Podgórzyna, osiągając w początkach XX w. przewóz pasażerów rzędu 2-3 milionów rocznie, z czego 25% stanowili turyści.

Do końca XIX w. rozwijają się duże zakłady i małe wytwórnie w mieście i powiecie jeleniogórskim. Tradycję tkactwa kontynuuje jeleniogórska mechaniczna przędzalnia wełny czesankowej A.F. Diglingera. W 1847 r. zatrudniła 100 robotników, a w roku 1883 już ok. 200. Przemysł tekstylny to przede wszystkim

fabryka wełny i jedwabiu Weingerta w Kowarach, która zatrudniała 400-500 mężczyzn. Ok. 1900 r. działały tkalnie mechaniczne w Myślakowicach, Jeleniej Górze i Sosnowce, łącznie zatrudniając ok. 1600 osób, w tym 400 tkaczy i 200 ludzi w bielarniach. Tylko w fabryce dywanów w Kowarach zatrudnienie w przędzalniach dywanów, pluszu i na przycinarkach wynosiło 600-700 ludzi. Od 1856 r. ważną społecznie funkcję pełniły szkoły koronarskie, powstające w Jeleniej Górze, Siedlęcinie, Kowarach, Jeżowie Sudeckim, Szklarskiej Porębie i Cieplicach. Działały też huty szkła. W roku 1850 były to dwie huty: w Szklarskiej Porębie i na miejscu obecnej Stacji Turystycznej Orle w Jakuszycach (*Carlsthal*). Ale już w 1900 r. działało ich cztery: w Szklarskiej Porębie, Piechowicach, Sobieszowie i Jeleniej Górze. Duże cegielnie, produkujące ceramikę użytkową, zatrudniały 600 osób, a kopalnie i wytwórnie w Kowarach i Miedziance łącznie 195 osób. Jedną z ważniejszych w przemyśle metalowym była jeleniogórska fabryka kotłów i wyrobów metalowych *Starke&Hoffmann*. W 1870 r. zatrudniała ok. 120 ludzi. Około 1900 r. w przemyśle metalowym działało pięć zakładów, które zatrudniały ponad 1 tys. osób. Pośrednio z tym przemysłem związana była produkcja papy i cementu drzewnego. Ten ostatni to miejscowy wyrób i patent Carla Samuela Häuslera, przedsiębiorcy mającego aż trzy wytwórnie w okolicach Jeleniej Góry. Około 1900 r. działa tu 8-12 dużych papierni i 21 szlifierni drewna. Istniała wytwórnia słomianek oraz dwie fabryki celulozy. Dawały one razem chleb 1800-2750 ludziom. Dla potrzeb działających w powiecie papierni powstaje w Malinniku k. Cieplic, założony w 1854 r. przez Heinricha Füllnera, mały warsztat naprawy maszyn papierniczych, a od 1870 r. zakład produkcji małych maszyn papierniczych. Jego syn Eugen rozwija przedsiębiorstwo w duży zakład produkujący maszyny papiernicze dla całego niemal świata. W powiecie działały liczne zakłady przemysłu drzewnego

z przodującym zakładem C.J. Liedla w Malinniku k. Cieplic (obecna „Zorka”). W 1836 r. zasłynął on swoimi wyrobami na wystawie w Lipsku, prezentując galanterię drewnianą, a także luksusowe pamiątki z Karkonoszy: litografie i dioramy. W roku 1865 fabryka należy do Reinholda Liedla i Gustawa Hartwiga. Ci dwaj ostatni posiadają także zakład w Jagniątkowie. Zasłynięcie on nie tylko z produkcji nart, sań rogatych i sanek¹. Obok tej produkcji, w małym warsztacie litograficznym istniejącym obok zakładu, późniejszy jego właściciel Oskar Adam Keil rozwinie produkcję najpiękniejszych kart pocztowych, zachwycających do dziś rzesze kolekcjonerów.

Panoramę jeleniogórskiego przemysłu dopełniają małe zakłady rzemieślnicze, młyny, browary i wytwórnie wyrobów alkoholowych, handel i usługi działające dla potrzeb miejscowej ludności oraz coraz prężniej rozwijającej się turystyki. Małe warsztaty i wytwórnie oferują tutejsze wyroby rzemiosła, miejscowe specjały do picia i jedzenia. Niemal w każdej miejscowości funkcjonuje browar, oferujący dobrej jakości lokalne piwo. Każda z miejscowości słynie z jakiegoś specjału, którym kusi przyjezdnych gości. Z czasem duża część ludności jeleniogórskiego powiatu znajdzie zatrudnienie w „przemysle turystycznym”².

Upadek handlu płótnem lnianym sprawia, że do końca XIX w. znika większość warsztatów i tkalni. Wraz z austriackim panowaniem odchodzi do lamusa wystawność życia i świętowanie. Jednak więzy rodzinne i gospodarcze są niezwykle silnym impulsem do rozwoju. Mieszczanie jeleniogórcy – zarówno kupcy, jak i rzemieślnicy, to od wieków te same rodziny, gdzie następowało dziedziczenie kantoru

kupieckiego czy zakładu rzemieślniczego, zorganizowani byli nie tylko w organizację gospodarcze, lecz także należeli do licznych związków, stowarzyszeń i fundacji. Nieprzypadkowo w końcu XIX w. w mieście działało ich aż 51, w tym najstarsza loża masońską „Pod Gorącym Źródłem”, działającą tu od 1832 r. Stowarzyszenia i organizacje, zawodowe i społeczne, oraz liczne fundacje wspomagające biedniejszą część obywateli miasta i powiatu, utrzymujące nieliczne domy opieki i przytułki, to obraz społeczności powiązanej więzami formalnymi i nieformalnymi. Skupieni w nich bogaci kupcy i rzemieślnicy oraz elita kulturalna miasta miała ogromny wpływ na jego rozwój. Wraz z upadkiem handlu płótnem lnianym szukali oni innych źródeł utrzymania. W końcu XIX w. zmieniło się to wraz rozwojem kolei, powstaniem Towarzystwa Karkonoskiego i zjawiska masowej turystyki.

W 1883 r. w Jeleniej Górze odbyła się wystawa przemysłu i rzemiosła, prezentująca osiągnięcia powiatu jeleniogórskiego. Był to jeden z ważnych momentów w rozwoju gospodarczym miasta. Na przełomie XIX i XX w. miasto przyciąga jak magnes ludzi z całych Niemiec, a także Czechów i przedstawicieli innych narodowości. Dowodem na to są akta ludzi i firm znajdujące się w oddziale Archiwum Państwowego we Wrocławiu i w Kamieńcu Żąbkowickim³. Aby dowiedzieć się jak wyglądało miasto w drugiej połowie XIX w., wystarczy zajrzeć do starych przewodników i opracowań. Opisuje je książka wydana w 1912 r. o znamienym tytule „Jelenia Góra – Perła Karkonoszy”. Rynek z pierzejami i podcieniami barokowych kamienic pełen był gwaru spacerujących i handlujących ludzi, w kamienicach działały liczne sklepy, hotele, restauracje, kawiarnie i szynki. Przy Siedmiu Domach, obok ratusza, funkcjonowały ławy chlebowe, później zamienione na

¹ *Gäschäftstfrühenden den Ausschuss* (Katalog Gewerbe Ausstellung..., 1883), s. 5-47.

² *Hirschberg in Schlesien die Perle des Riesengebirgs* (Staedtische Resosource und Gewerbeverein 1912), s. 10-15, 50-54, 76-85, 102-145 (także dane statystyczne i opisy miasta i regionu).

³ Akta Wrocławskiego Biura Informacyjnego W. Schimelpfenga, „Niemiecka Wywiadownia Gospodarcza” cz. akt poświęcona jeleniogórcy osobom i firmom.

niskie przybudówki, z działającymi tu drogeriami i sklepami. Siedem Domów zajmowali najbardziej uprzywilejowani kupcy. Zniknęła stara garkuchnia, znajdująca się w pobliżu, nadal jednak w podziemiach ratusza z przewrótami i zawirowaniami działała winiarnia i restauracja. Okoliczne domy od wieków miały swoją funkcję i choć zmieniali się właściciele, to można było określić, gdzie znajduje się piekarnia, gdzie sprzedaje swoje wyroby rzeźnik, znany cukiernik itp. Te same firmy, sklepy, lokale czy hotele działały nieprzerwanie w tym samym miejscu, niektóre z tradycją sięgającą pocz. XIX w., a nawet wcześniej. W podcieniach Rynku prowadzono ożywiony handel, wystawiając liczne towary. Uliczki sąsiadujące miały swoje znane lokale z pięknie urządzonymi wnętrzami, po których obecnie niewiele pozostało. Każdy z nich serwował specjalne piwo, wino lub potrawę. Liczne stylowe latarnie nadawały miastu niezwykły charakter. Wraz z rozwojem kolei rozwinęła się także część miasta pomiędzy dworcem a centrum, czyli obecna ulica M. Konopnickiej (dawna Schildauegasse) i ulica 1 Maja (dawna Bahnhofstraße). Stają się one głównymi deptakami, łączącymi centrum z dworcem, pełnymi lokali, sklepów i salonów⁴.

Już w końcu XVIII w. turystyka, także w naszym regionie, stała się ważnym elementem kultury obyczajowej. Za modne uchodziło poznawanie przyrody i natury. Stąd też przedmiotem fascynacji stały się nie tylko góry i lasy, ale też ruiny, zamczyska, mogiły, świątynie, źródła. Karkonosze, jako jedyne tak dostępne i zasiedlone góry w państwie pruskim, były chętnie odwiedzane. Jelenia Góra stała się miastem, w którym najczęściej zatrzymywano się na krótki pobyt przed kuracją w pobliskich Cieplicach lub wycieczkami w Karkonosze. Ale i tutaj na przyjezdnych gości i turystów czekały

wygodne zajazdy, hotele i gospody, miejscowe przysmaki i urokliwe okolice. Turyści prócz zwiedzania miasta i jego zabytków, upodobali sobie szczególnie dwa miejsca spacerów: okolice Borowego Jaru i Wzgórza Kościuszki. Borowy Jar z pięknym przełomem Bobru i okolicznymi wzgórzami służył za miejsce spacerów i odpoczynku. Po spędzeniu jednego lub kilku dni w mieście przybysz udawał się do pobliskich Cieplic, gdzie odbywał kurację. Odważniejsi wybierali się w Karkonosze. Modne stały się wycieczki na Śnieżkę. Bogaci odbywali je konno lub w lektykach, mniej zasobni pieszo.

Jakie były tutejsze atrakcje? Pierwszą był niewątpliwie cieplicki jarmark, organizowany w niedzielę palmową na przywitanie wiosny. Okoliczni mieszkańcy przybywali tutaj po towary niedostępne w podgórskich miejscowościach. Pobliskie Cieplice przyciągały gości wyrobami miejscowego rzemiosła. Bogatym oferowano pięknie zdobione wyroby hut szkła, szlifowane kamienie, sygnety i pieczęcie, wyroby miejscowych snycerzy, a mniej zamożnym pamiątki i cieplickie pierniki. Nieprzypadkowo cieplicky piekarze i cukiernicy słynęli z ciastek i ciast na bazie naturalnego miodu i korzeni. W parku zdrojowym koncertowały kapele, na gościnnych koncertach występowali tu muzycy z dużych miast Śląska i Niemiec. Z czasem, wraz z powstaniem teatru zdrojowego, także trupy teatralne. Atrakcją i modą były wędrowki po okolicy, wspinanie się na Sołtysią Górę do znanej wówczas restauracji, wędrowki na Chojnik lub do Wodospadu Kamieńczyka.

Wędrując na Śnieżkę czy po karkonoskich szlakach ówczesny turysta nie mógł liczyć na szczególne wygody. Wędrowano często w dużych grupach, z przewodnikiem lub osobą znającą tutejsze góry, po wąskich, stromych szlakach, często grząskich i zniszczonych przez panujące tu surowe warunki, osuwiska głazów czy potoki. Wspomina o tym w swoim pamiętniku Hugo Seydel, od roku 1887 zajmujący się budową szlaków i dróg w Towarzystwie Kar-

⁴ Eisenmänger Theodor: *KreisHirschberg, seine Natur, Industrie, Bewoher...* 1879, s. 5-46, 128-159, 171-196, 221-227.

konoskim⁵. Istniały już liczne budy, drewniane chałupy karkonoskie, których mieszkańcy chętnie przyjmowali turystów. Można było tutaj zjeść skromny posiłek z chleba, mleka i sera, przespać się w izbie na podłodze lub na sianie. Rzadkim wyjątkiem była czeska Obri boda, gdzie gość przybyły dość wcześnie mógł nocować w wygodnym łóżku. Wędrowano na szczyt Śnieżki, gdzie od 1824 r., do zbudowania schronisk, rolę gospody i domu noclegowego pełniła kaplica św. Wawrzyńca. Pierwsze schronisko po pruskiej stronie Śnieżki powstało w 1850 r., po stronie austro-węgierskiej w 1868 r. Wycieczki na szczyt Śnieżki były powszechne. Świadczą o tym wpisy do ksiąg namiotowych schroniska na Śnieżce. W 1850 r. szczyt góry odwiedziło 3 tys. osób, w roku 1885 schronisko niemieckie na Śnieżce odwiedziło 30-35 tysięcy osób, a ponad 6 tys. w nim nocowało⁶.

Od początku XIX w. próbowano prawnie usankcjonować działalność przewodników i tragarzy lektyk, oficjalnie stało się to w 1817 r., a w 1824 r. gildia przewodnicka⁷ objęła całe Karkonosze. Tradycyjne zajęcia podkarkonoskich miejscowości i karkonoskich bud – tkactwo chałupnicze, hodowla, zielarstwo i pozyskiwanie drewna – wraz z napływem turystów w góry stopniowo ustępuje zajęciom związanym z szeroko pojętą infrastrukturą turystyczną. Wśród organizacji i stowarzyszeń związanych z turystyką po obu stronach Karkonoszy pojawia się powstałe we Vrchlabi w 1880 r. *Österrischen Riesengebirgsverein* (Austriackie Towarzystwo Karkonoskie), a kilka miesięcy później *Riesengebirgsverein* po niemieckiej stronie Karkonoszy⁸. Podjęły one wspólnie różnorodne działania na rzecz rozwoju karkonoskiej turystyki.

⁵ *Wspomnienia dr. H.C. Seydela*, red. S. Firszt, Muzeum Karkonoskie, Jelenia Góra 2008, s. 14.

⁶ M. Staffa: *Karkonosze*, 1996, s. 150-155.

⁷ *Ibidem*, s. 167-168.

⁸ *Ibidem*, s. 175-176.

Powstanie i działalność RGV do 1945 r. Cieplicka Szkoła Snycerska

Powstanie Towarzystwa Karkonoskiego w tym czasie nie było niczym niezwykłym. W 1873 r., czyli 7 lat wcześniej powstało Galicyjskie Towarzystwo Tatrzańskie. Pierwszy angielski klub górski *Alpine Club* utworzono w 1857 r. w Londynie. W Austrii od 1862 r. działało *Österreichischer Alpenverein*. We Włoszech i Szwajcarii rok później powstały *Club Alpino Italiano* i *Schweizer Alpen Club*. W Niemczech w 1869 r. powstało Niemieckie Stowarzyszenie Alpejskie (*Deutscher Alpen Verein*)⁹. W samej Jeleniej Górze i okolicznych miejscowościach działało co najmniej kilkadziesiąt różnorodnych stowarzyszeń i związków, nie było jednak takiego, które w szeroki i różnorodny sposób podejmowało działania na rzecz rozwoju turystyki w Karkonoszach.

1 sierpnia 1880 r. w Jeleniej Górze z inicjatywy Theodora Donata (il. 2), księgowego w zakładach Inniarskich w Mysłakowicach, powstało Towarzystwo Karkonoskie. Organizacja na początku liczyła 48 członków. Była to 51. organizacja społeczna w 14-tysięcznym mieście, 1 sierpnia 1880 r. została wpisana do rejestru stowarzyszeń, przyjęła nazwę *Riesengebirgsverein* (Towarzystwo Karkonoskie), w skrócie RGV¹⁰. Początkowo Towarzystwo Karkonoskie działało na obszarze Karkonoszy i Górlerskich. Członkowie RGV zrzeszali się w sekcjach terenowych. Lokalna sekcja organizowała walne zgromadzenia wszystkich członków, na których wybierano zarząd główny, którego kadencja trwała 3 lata. Członkowie zarządu odpowiadali za poszczególne obszary działalności RGV, które z czasem ulegały poszerzeniu (organ prasowy „Der Wanderer im Riesengebirge”, bibliotekę, archiwum, muzeum, budowę i remonty szlaków oraz dróg w Karkonoszach

⁹ J. Janczak: *Z kuferkiem i chlebakiem. Z przeszłości uzdrowisk i turystyki śląskiej*, Warszawa-Kraków 1988, s. 31.

¹⁰ K. Sawicki, „Karkonosze” nr 2/2007, s. 17-19.

2. Theodor Donat, założyciel RGV

i Górach Izerskich, sprawy turystyki młodzieżowej i szkolnej itp.)¹¹. Pod koniec 1880 r. w RGV działało 14 sekcji z podkarkonoskich miejscowości. Z czasem powstały sekcje na Śląsku i na obszarze Niemiec, także w Berlinie.

Ale nie to świadczyło o sile Towarzystwa Karkonoskiego. Członkami RGV byli przedstawiciele bogatych i średnich warstw społeczności lokalnej: przemysłowcy, kupcy, reprezentanci wolnych zawodów, właściciele hoteli i restauratorzy, ludzie kultury i nauki oraz przedstawiciele arystokracji z całych Niemiec. To sprawiało, że towarzystwo miało ogromne wsparcie i posiadało licznych, hojnych donatorów. Ludzie ci wspierali RGV w kontaktach z urzędnikami państwowymi i władzami

lokalnymi. Często pomijamy ten niezmiernie ważny aspekt działalności towarzystwa. Przykładem jest choćby owocna współpraca zarządców dóbr Schaffgotscha z władzami RGV przy budowie dróg i szlaków w Karkonoszach (bez ich zgody nie byłoby to możliwe)¹². Niejednokrotnie wspomina o tym w swoim pamiętniku Hugo Seydel¹³. Dochody RGV pochodziły głównie ze składek.

Podstawową działalnością Towarzystwa Karkonoskiego w pierwszych 30 latach istnienia była budowa, modernizacja oraz znakowanie letnich i zimowych szlaków turystycznych (il. 3). W jubileuszowym wydaniu „Der Wanderer im Riesengebirge” z maja 1930 r. (50-lecie RGV) opisane zostały dokonania i osiągnięcia towarzystwa¹⁴.

Do 1930 r. powstało 300 km szlaków turystycznych, ich koszt wyniósł ogółem 500 tys. marek. Zbudowano 90 km szlaków w Karkonoszach, 100 km na Pogórzu, 60 km w Górach Izerskich, 20 km w Górach Kaczawskich, 30 km w Górach Kruczych. Ważnym osiągnięciem było oddanie do użytku w 1905 r., w rocznicę 25-lecia Towarzystwa, „Drogi Jubileuszowej” (il. 4, il. 5), prowadzonej od Domu Śląskiego na Równi pod Śnieżką na szczyt oraz udostępnienie turystom Wąwozu Kamieńczyka. Innymi ważnymi szlakami były: droga Szklarska Poręba – Schronisko „Pod Łabskim Szczytem”, szlak ze schroniska na Hali Szrenickiej na grzbiecie karkonoski, szlak przez Sowią Dolinę i inne¹⁵. Jeszcze w 1941 r., mimo wojny, rozpoczęto budowę drogi z Jakuszyca na Halę Szrenicką. Od 1880 r. działało uruchomione na szczycie Śnieżki obserwatorium meteorologiczne. Towarzystwo starało się o budowę nowoczesnego budynku obserwatorium. Stanął on na szczycie góry

¹¹ Statuty RGV z 1 sierpnia 1880 r. (pierwszy) i z 28 maja 1912 r., przyjęty na walnym zgromadzeniu w Cieplicach, Zbiory Historyczne Muzeum Historii i Militariów, Oddział Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze, nr inw. MJGH (ob. w.) 402/1-2.

¹² Korespondencja dot. budowy dróg i szlaków w Karkonoszach, Inwentarz Towarzystwa Karkonoskiego w Jeleniej Górze (1880-1945), nr zespolu 115/0, sygn. 26, 43-48, 67.

¹³ *Wspomnienia...* op. cit., s. 14-26.

¹⁴ „Der Wanderer im Riesengebirge” nr 5/1922, s. 65-75.

¹⁵ *Wspomnienia...* op. cit., s. 14-30.

3. Poczтівka wydana przez RGV na budowę dróg i szlaków w Karkonoszach

4. Członkowie RGV na stoku Śnieżki podczas otwarcia Drogi Jubileuszowej

5. 25-lecie RGV na szczycie Śnieżki

w listopadzie 1899 r. Obserwatorium działało nieprzerwanie 89 lat, rozebrano je w 1989 r. RGV w zasadzie nie budowało schronisk, wykorzystywało istniejącą i funkcjonującą już sieć bud i chat górskich, które wraz z rozwojem masowej turystyki powiększały się i poprawiały swój standard. Wyjątkiem było schronisko przy drodze na Słonecznik, nazwane później Schroniskiem Księcia Henryka (brata niemieckiego cesarza, który odwiedził schronisko w czasie budowy) (il. 6). Zbudowane zostało w latach 1888-1889 z inicjatywy wrocławskiej grupy RGV¹⁶.

Towarzystwo Karkonoskie propagowało górską turystykę młodzieżową. W latach 1884-1930 uruchomiło 10 schronisk młodzieżowych. Pierwsze powstały w Piechowicach i Karpaczu

Górnym. Korzystało z nich od kilku do kilkunastu tysięcy uczniów. W 1927 r. Towarzystwo Karkonoskie powołało straż górską. Celem jej działalności była ochrona fauny, flory i pomników natury. RGV organizowało wycieczki górskie w celu poznania Karkonoszy. W latach 30. i 40. XX wieku wybrani członkowie RGV organizowali w sezonie letnim wycieczki z przewodnikiem.

Od 1881 r. wydawano miesięcznik, organ prasowy RGV, „Der Wanderer im Riesengebirge”. Służył on szeroko pojętej sprawozdawczości, opisywaniu i relacjonowaniu działań i dokonań RGV oraz propagowaniu piękna gór. W licznych artykułach opisywano kulturę, tradycje i historię regionu. Pierwszy numer ukazał się 3 lipca 1881 r. „Der Wanderer im Riesengebirge” drukowany był w oficynie na parterze budynku u zbiegu obecnych ulic Bankowej

¹⁶ K. Sawicki, „Karkonosze” nr 3/2007, s. 2-7.

6. Członkowie RGV przy Schronisku Księcia Henryka 17 września 1899 r.

i Szkolnej, a od 1923 r. we wrocławskiej oficynie wydawniczej Wilhelma Gottfrieda Korna. Na początku 1943 r. ukazał się ostatni podwójny numer gazety.

„Der Wanderer im Riesengebirge” nie był jedynym wydawnictwem Towarzystwa Karkonoskiego. Wydawało ono również karty pocztowe (il. 7), foldery, plakaty, mapy i plany, wykonywało fotografie i diapozytywy, a w latach 30. XX w. filmy. W 1902 r. przy dużym udziale towarzystwa powstało w Jeleniej Górze Główne Biuro Podróży dla Karkonoszy i Gór Izerskich (*Hauptwerkstelle für das Riesengebirge und Isergebirge G.m.b.H.*, w skrócie RiG.). Współpracowało ono z wieloma biurami podróży po obu stronach Karkonoszy. Miało sieć swoich agentów na terenie całych Niemiec, a także w Wiedniu, Karlowych Warach czy Wolnym Mieście Gdańsk. Główna siedziba tej ważnej instytucji mieściła się w drewnianym budynku przy przystanku tramwajowym na obecnym Placu Wyszyńskiego. Tutaj znajdowała się też mała

stacja pogodowa przekazująca dane o aktualnych warunkach pogodowych dla turystów. W drogeriach, sklepach ze sprzętem turystycznym, przy hotelach i obiektach turystycznych znajdowały się punkty informacyjne RGV oraz punkty sprzedaży pamiątek.

Podobnie było ze współpracą z austriackim RGV, organizacją bliźniaczą, działającą po drugiej stronie Karkonoszy. Oba towarzystwa stawiały sobie zresztą te same cele. Szersze kontakty zaczęły się od spotkania w Lubawce 10 maja 1890 r. Od tego momentu nastąpiła realizacja wspólnych projektów np. budowa „Czeskiej Drogi”, czy oznakowanie szlaków po obu stronach Karkonoszy. Efektem tych działań było wydanie mapy, wydrukowanej przez firmę *Straubez* Berlina. 8 września 1895 r. oba zarządy obradowały w czeskiej miejscowości Kořenov. Tutaj nastąpiło spotkanie z Niemieckim Towarzystwem Górskim Jeřtędu i Gór Izerskich. Przyjazne stosunki przerwała wojna. 16 sierpnia 1920 r. ponownie nawiązano

współpracę. Kontakty z nowymi czeskimi towarzystwami górskimi wznowiono w latach 1921-1922.

Trudno pominąć jeszcze jeden aspekt działalności RGV, jakim było szeroka działalność na rzecz popularyzacji sportów zimowych w Karkonoszach. W zasadzie nie było zawodów w sportach zimowych, którym RGV nie patronowało lub nie wspierało ich organizacyjnie. Budowa szerokich dróg i szlaków spowodowała także większe możliwości uprawiania sportów zimowych w Karkonoszach.

Od początku istnienia Towarzystwa gromadzono literaturę i ikonografię dotyczącą Karkonoszy, do zbiorów bibliotecznych, jako dary członków RGV i sympatyków, dołączano liczne fotografie, pocztówki, stare mapy i dokumenty. Obok biblioteki powstawało archiwum. Działania podjęte przez członków Towarzystwa Karkonoskiego, mające na celu pielęgnowanie historii, kultury i tradycji w regionie zaowocowały powstaniem Szkoły Snycerskiej w Cieplicach czy Cieplickiego Stowarzyszenia Rzemiosła Naręcznego, a w końcu do zgromadzenia własnych zbiorów. Powstanie Szkoły Snycerskiej w Cieplicach było dziełem wielu osób. Jednak najważniejszym impulsem były wyroby karkonoskiego rzemiosła, będące w posiadaniu osób prywatnych i samego Towarzystwa Karkonoskiego. Jego przykłady, a szczególnie prace snycerzy, można było podziwiać w miejscowych kościołach, domach czy zwykłych górskich chatach. Zauważył to Hugo Seydel – prezes RGV i człowiek, którego pasją było gromadzenie i kolekcjonowanie wyrobów tutejszego rzemiosła. W XIX w. rozwinęło się rzeźbienie i toczenie tzw. wyrobów leśnych – prac wykonywanych w drewnie z kosodrzewiny oraz galanterii drewnianej¹⁷. W wydawnictwie okolicznościowym poświęconym 25-leciu szkoły rzemiosła wspomina się również, że O.A. Keil, przedsiębiorca z Jagniątkowa,

¹⁷ Cirillo dell'Antonio: *Holzschnitzschule Bad Warmbrunn von Bruce Stiftung*, Bad Warmbrunn 1927, s. 5-22.

7. Pocztówka, litografia barwna, Muzeum RGV przy ul. 1 Maja 19

chciał otworzyć szkołę snycerską, jako szkołę zawodową przy swoim zakładzie. Jednak koszty jej utrzymania były dość wysokie. Wraz z Hugo Seydelem poznał ówczesne szkoły snycerstwa w Bretsgaden, Partenkirschen i Bosen (Bolsano).

Zachowanie sztuki snycerskiej i rzemiosła karkonoskiego stało się powodem powstania i otwarcia 7 listopada 1902 r. Szkoły Snycerskiej w Cieplicach. Jednak szkoła nie powstałaby tak szybko, gdyby nie osoba fundatora. Adolf von Bruce pozostawił po swojej śmierci ogromny majątek – 600 tys. marek, z czego 200 tys. zapisał swoim spadkobiercom, a 400 tys. sołectwu cieplickiemu. Zgodnie z jego wolą obok willi, na terenie ogrodu, będącego jego własnością, miała powstać szkoła. W swoich wspomnieniach Bruce pisze: *...wspominam moje dzieciństwo w prowincji śląskiej, w okręgu jeleniogórskim, które leży w sołectwie cieplickim, tutaj żyli*

*moi rodzice od kwietnia 1864 do 1886 roku, zmarli i pochowani są na katolickim cmentarzu...*¹⁸. Z inicjatywy władz cieplickiej szkoły snycerskiej i przy znacznym wsparciu RGV powstał w Cieplicach Śląski Dom Sztuki Rytowniczej (*Schlesien Hausfleiskunst*), a w 1910 r. Stowarzyszenie Rzemiosła Naręcznego dla Karkonoszy i Gór Izerskich (*Hausfleis-Verein im Riesen und Isergebirge*). Siedziba stowarzyszenia znajdowała się na Friedrichstraße 2, budynek obecnego cieplickiego przedszkola przy ul. Cervi, przylegający do Parku Zdrojowego w Cieplicach. W Domu Sztuki Śląskiej od 1912 r. znajdowała się ekspozycja wyrobów karkonoskiego rzemiosła i sala sprzedaży. W 1921 r. stowarzyszenie stało się towarzystwem akcyjnym. Skupiało w swoich szeregach przedstawicieli karkonoskiego rzemiosła, uczniów i nauczycieli Szkoły Snycerskiej w Cieplicach oraz znanych Ciepliczan. Należeli do niej Günther Grundmann, późniejszy konserwator Prowincji Śląskiej, Bernard Wilm, znany snycerz, dyrektor cieplickiej szkoły snycerskiej Rychter oraz prof. Cirillo dell'Antonio. Nie sposób pominąć roli cieplickiej szkoły rzemiosł w rozwoju rzemiosła i przemysłu: meblarstwa, stolarstwa artystycznego, galanterii i pamiątek oraz szeroko pojętego przemysłu szklarskiego. Wyroby cieplickiej szkoły snycerskiej oraz wyroby karkonoskiego rzemiosła znalazły się w zbiorach RGV i późniejszego Muzeum Towarzystwa Karkonoskiego (*Riesengebirgvereinsmuseum*) w Jeleniej Górze. U podstaw rozwoju szeroko pojętego przemysłu pamiątkarskiego i galanteryjnego, wspierającego karkonoską turystykę znalazły się liczne stowarzyszenia, cechy rzemiosła i cieplicka szkoła rzemiosł i cieplickie *Hausfleis-Verein*, kształcące przyszłych mistrzów rzemiosła i pracowników zakładów przemysłowych i stolarni.

¹⁸ Ibidem, s. 27-35.

RGV w Jeleniej Górze i okolicach. Jelenia Góra centrum karkonoskiej turystyki

Jeleniogórska grupa RGV była najważniejszą z grup terenowych RGV, choć niekoniecznie najliczniejszą. W Jeleniej Górze znajdował się zarząd główny Towarzystwa. Prezes i zarząd podejmowali liczne decyzje dotyczące zadań związanych z działalnością RGV, zgodnie z aktualnym statutem. Tym samym miasto Jelenia Góra stało się centrum działań na rzecz rozwoju turystyki w regionie i jej promocji, a zarazem początkowym etapem w podróży w Karkonosze i miejscem, gdzie turysta mógł uzyskać niezbędne informacje, zaopatrzyć się w przedmioty potrzebne do wypraw w góry, zakupić pamiątki.

Powstanie kolekcji i zbiorów RGV. Pierwsze ekspozycje w Jeleniej Górze

W XVII i XVIII w. mieszczanie jeleniogórcy, wzbogaceni na handlu płótnem lnianym, odbywali liczne podróże handlowe po Europie. Efektem tego było poznanie nowych wzorów, nowinek z zakresu kultury, sztuki i rzemiosła. Przywożono dzieła sztuki oraz elementy wyposażenia, przyswajając obce trendy i wzory. Dało to impuls do rozwoju miejscowego rzemiosła i powstania w domach mieszczańskich zbiorów pięknych przedmiotów, wykonywanych na miejscu przez tutejszych rzemieślników na wzór kupowanych w innych krajach Europy. Kolekcje i biblioteki tworzyła także miejscowa szlachta i arystokracja. Najbardziej znanymi kolekcjami w końcu XIX w. były zbiory przyrodnicze, ornitologiczne i etymologiczne oraz zbiory broni, wyrobów karkonoskiego i cieplickiego rzemiosła, znajdujące się przy bibliotece Schaffgotscha w Cieplicach, czy zbiory minerałów i kamieni półszlachetnych Kramsta, właściciela pałacu i folwarku Paulinum k. Jeleniej Góry¹⁹.

¹⁹ S. Firszt: *Zbiory Schaffgotschów wg opisu Wincentego Pola z 1847 r.*, „Skarbiec Duchy Gór” nr 1/1997, s. 2.

Bogactwo jeleniogórskich i okolicznych kolekcji pokazywał wystawa rzemiosła ekspozycyjna w dniach 29 lutego – 15 sierpnia 1883 roku²⁰. Prócz osiągnięć karkonoskiego przemysłu, handlu i rzemiosła na wystawie zaprezentowali swe zbiory antykwariusze i osoby prywatne. W grupie wystawców oznaczoną liczbą XIII i nazwaną „Antyki i Dzieła Sztuki” (*Alterthümer und Kunstgegenstände*) znalazły się osoby i instytucje prezentujące swoje najlepsze okazy. Wystawcami byli: mistrz jubilerski W. Bergmann z Cieplic (znany członek RGV), antykwariusz A. Streit, mający sklep w kamienicy w Rynku pod nr. 9, Max Levi, antykwariusz z Jeleniej Góry, mający firmę przy ul. 1 Maja (wówczas Bahnhofstr. 24), Bracia Cohn z Jeleniej Góry. Ze zbiorów Schaffgotscha pokazano piękne wyroby z porcelany, szkła i metali, w tym malowane szkło z 1581 r. Swoje wspaniałe zbiory zaprezentował baron von Falkenhausen z Cieplic, kupiec Schwahn z Jeleniej Góry, fabrykant Goedsche z Cieplic, baron Ulich Paul du Bois, graf Pücher, właściciel fabryki *Starke&Hoffmann Maschinenfabrik* Hofmann oraz rada miasta Jelenia Góra. Zbiory posiadała także biblioteka przy kościele łaski w Jeleniej Górze, biblioteka prywatna pani Stenzel z jeleniogórskiego Rynku (starodruki), porucznik Fliegel z Karpnika i inni. Z regionem związane są również karkonoskie zbiory burmistrza Höhne i jego siostry z Kowar. Pełniący urząd burmistrza w latach 1854-1898 Höhne wraz siostrą pasjonowali się zbieraniem wyrobów artystycznych, po ich śmierci zbiory odziedziczył urodzony w Bolesławcu brat Max Höhne, emerytowany kapitan, mieszkający w dzielnicy Berlina – Grünewald²¹. W jego domu było wiele mebli i wiele innych wyrobów karkonoskiego rzemiosła. Kapitan Höhne stał się największym darczyńcą muzeum RGV.

²⁰ *Hereusgeben von Geschäftsfrüendem Ausschuss*, Katalog für die Gewerbe-Ausstellung Hirschberg um Umgegend, s. 72-77.

²¹ S. Firszt, *Wspomnienia...* op. cit., s. 49.

W opracowaniu P. Höhne²² w rozdziale 7, dotyczącym muzeum i biblioteki, pisze, że już w kwietniu 1881 r. grupa lokalna z Kowar wystąpiła do zarządu RGV o utworzenie zbiorów bibliotecznych i przeznaczenie 30 marek na pierwsze zakupy. Propozycja nie uzyskała jednak akceptacji, w marcu 1883 r. apel został ponowiony i z kasy głównej przeznaczono 100 marek na zakupy biblioteczne. Od tego momentu powstawały zbiory biblioteczne Towarzystwa Karkonoskiego, na początku nieliczne, gromadzone przez pierwszego bibliotekarza stowarzyszenia Wäldner'a, rektora jeleniogórskiej Wyższej Szkoły dla Dziewcząt. Pierwszymi nabytkami do biblioteki towarzystwa były opracowania autorstwa aptekarza Ficka, członka zarządu towarzystwa „Flora Śląska” i „Flora Karkonoszy i Gór Izerskich” Winklera. Gromadzone przez niego zbiory biblioteczne były zaczątkiem zbiorów RGV. W „Der Wanderer im Riesengebirge” z marca 1884 r. znalazł się pierwszy spis, jakże skromnego jeszcze, zbioru bibliotecznego²³. W 1888 r. zbiory biblioteczne były już na tyle duże, że wymagały odpowiedniego pomieszczenia.

Na walnym zgromadzeniu Towarzystwa Karkonoskiego w Kamiennej Górze, 22 maja 1888 r. w Sali Garbarskiej gospody „Pod Trzema Koronami”, wybrany na członka Zarządu Głównego Hugo Seydel, wnioskuje o przeznaczenia 150 marek na wynajem odpowiedniego pomieszczenia w mieście, w którym zgromadzone będą wszelkie dary otrzymane przez RGV. W założeniu mają być to przedmioty związane z Karkonoszami, Górami, Izerskimi i Pogórzem, będące wytworem natury lub tutejszych mieszkańców. Wiosną 1888 r. postanowiono by Zarząd Główny wynajął odpowiedni lokal. Do tej pory zbiory towarzystwa ograniczały się

²² P. Höhne: *Rückblick auf die Entstehung des Riesengebirgs-Vereins, sowie auf seine 25 jährige Tätigkeit 1880-1905*, „Der Wanderer...” nr 5 R. 25, s. 101.

²³ Wäldner: *Bibliothek des Riesengebirgs-Vereins*, „Der Wanderer...” nr 29 (3/1884), s. 5-6.

do biblioteki prowadzonej od kilku lat przez rektora Wäldner'a. Za zgodą ministra edukacji w grudniu 1888 r. wynajęto pomieszczenie na parterze budynku Królewskiego Gimnazjum w Jeleniej Górze (obecnie Zespół Szkół Licealnych i Zawodowych przy ulicy 1 Maja 39/41). Roczny czynsz wynosił 75 marek. Pozostałą kwotę przeznaczono na zakupy do biblioteki i zbiorów. Do urządnego i wyposażonego już w końcu stycznia 1889 r. pomieszczenia przeprowadzono bibliotekę i zbiory RGV²⁴. Jednym z pierwszych darów do nowego muzeum była kolekcja minerałów i skamieniałości, подарowana sekcji myślakowickiej RGV przez właściciela pałacu Paulinum, Kramsta. Znanymi przyrodnikami Sitenis z Miedzianki wzbogacił zbiory towarzystwa o kolekcję karkonoskich motyli. Zbiór ten, później poszerzony, znajdował się w подарowanej przez Sitenisa gablocie. Uporządkowanie i opisanie kolekcji motyli według miejsc i siedlisk kosztowało 16,8 marek. Ekspozycja w sali gimnazjum otwarta została w dniu 2 czerwca 1889 r.²⁵

Od samego początku kustoszem zbiorów RGV był nieoceniony Hugo Seydel. Opiekował się on zbiorami towarzystwa, gromadząc i pozyskując do zbiorów przedmioty świadczące o wyjątkowości rzemiosła i sztuki w regionie, a szczególnie wytwory szklarstwa, malowane wyroby płócienne i przykłady snycerstwa. Przybywało ich coraz więcej, głównie w postaci darów miejscowej ludności i członków RGV. Odnotowane one zostały i opisane w czasopiśmie „Der Wanderer im Riesengebirge” przez Hugo Seydela i kolejnych kustoszy oraz kierowników muzeum. Gromadzenie zbiorów rozpoczęło w 1888 r. Były to też zakupy, dzięki którym można było skuteczniej walczyć z plagą handlarzy antyków, którzy skupowali przedmioty o dużej wartości artystycznej i wywozili z regionu do Europy i Ameryki Północnej. Seydel wspo-

mina szczególnie dwoje handlarzy z Jeleniej Góry: panią Levi i rodzinę Streit. Ozdobą kolekcji RGV były popiersia cesarzy Fryderyka III i Wilhelma II, które podarował rzeźbiarz Stahlberg.

W tworzeniu pierwszej ekspozycji w Królewskim Gimnazjum zaangażowane było kolegium nauczycielskie, którego członkowie wspomagali towarzystwo²⁶. Ekspozycja miała być odtąd czynna w środy od godz. 1. do 2. po południu i w niedziele od 11. do 12. W tym czasie ekspozycja i biblioteka nazywane były Muzeum Towarzystwa (*Vereinsmuseum*)²⁷. W listopadzie i grudniu w muzeum znalazł się, wykonany przez snycerza Sigismunda Kahla ze Ściegien, w latach 1786-1789, relief Karkonoszy. Drugim ważnym nabytkiem w 1889 r. był dzwon, który miał znajdować się w dawnej hucie Preusslera w Białej Dolinie (późniejszy *Hotel zum Weißbathhof*). Rocznie do muzeum w sali Królewskiego Gimnazjum przybywało kilkadziesiąt przedmiotów. Z czasem zaczęło brakować miejsca²⁸. „Der Wanderer im Riesengebirge” z lutego następnego roku wspomina o pierwszym katalogu biblioteki towarzystwa, wykonanym i gotowym do druku. Wydany zostaje w 1890 r. kosztem 265, 15 marek w ilości 300 egz.²⁹ Wizyta władz miejskich na wystawie RGV wiosną 1890 r. wzbudziła wielkie zainteresowanie i dała niespodziewane efekty. Zachwyceni wystawą rajcy podarowali do zbiorów towarzystwa następujące przedmioty będące własnością miasta: miecz rycerski, zwany „Mieczem Bolka” (il. 8), osiem halabard (szpuntów), dwa mistrzowskie kufle cynowe z roku 1667 i 1727, pięknie szlifowany kielich z 1765 r., dwa cybuchy fajek z wytwórni porcelany Conrada Ungera w Jeleniej Górze, kulę armatnią z Jeleniej Góry z 1640 r., duży bęben, 9 kluczy od bram miejskich Jeleniej Góry,

²⁶ *Vereins Chronik*, „Der Wanderer...” nr 76, *Vereins Chronik*, s. 22, s. 37.

²⁷ *Ibidem*, nr 84, R.9/10, s. 123.

²⁸ *Vereinsmuseum*, „Der Wanderer...” nr 12, R. 9, s. 145.

²⁹ *Vereins-Chronik*, „Der Wanderer...” nr 2, R. 10, s. 26.

²⁴ *Wspomnienia...* op. cit., s. 46.

²⁵ *Ibidem*, s. 47.

8. Tzw. „legendarny miecz księcia Bolka”, XIV wiek, autor zdjęcia: Robert Kutkowski

3 miedzioryty rajców jeleniogórskich z XVIII w., 2 pieczęcie woskowe, w tym pieczęć cesarza Karola VI z 1712 r., widok miasta Jeleniej Góry z 1752 r. i plan sytuacyjny z 1769 r.³⁰ W roku 1889 koszty utrzymania wystawy i biblioteki wyniosły 625,76 marek.

³⁰ *Das Museum RGV*, „Der Wanderer...” nr 5, R. 10, s. 57.

Opis muzeum i biblioteki zawarty jest w artykule Hugo Seydela w „Der Wanderer im Riesengebirge” z czerwca 1890 r. i zawiera „pierwszy statut” muzeum – ekspozycji RGV³¹. Opisuje on zasady funkcjonowania, gromadzenia zbiorów itp. Jak wyglądała ekspozycja? Otóż zbiory znajdowały się w jednej sali z biblioteką. Wymienione są tu trzy reliefy Karkonoszy. Relief autorstwa Kahla, drugi wykonany zimą 1888/89 r. przez strażnika górskiego Schneidera z Cunnersdorfu (obecnie Jelenia Góra), trzeci wykonany przez kandydata Deukera z Wrocławia relief Śnieżnych Kotłów, w późniejszym czasie dołączony do wystawy. Były one wizytówką ekspozycji. Dwa popiersia cesarza dłuta Stahlberga i wykonana w drewnie postać Duchy Gór – Rübezahla znajdowały się w gablotach wśród książek i wydawnictw. Część przyrodnicza, wykonana przez rajcę Mende z Kowar, była zbiorem minerałów, skał i rud wyłącznie z tutejszych gór i przedgórze. Ekspozycję kończyły motyle podarowane przez pastora i przyrodnika M. Sintenisa z Miedzianki, ułożone przez niego według miejsc występowania i siedlisk. Część eksponatów przyrodniczych podarował zarząd Stowarzyszenia Historii Naturalnej z Görlitz. Były to dublety, 39 wypchnych ptaków³².

Po wykonaniu ekspozycji Zarząd Główny Towarzystwa wytyczył główne kierunki dalszego gromadzenia zbiorów, obejmujące wytwory sztuki i rzemiosła regionu. W pierwszym rzędzie miało ono obejmować tkactwo lnu, hutnictwo szkła ze szlifierstwem i rytownictwem szkła, obróbkę i szlifierstwo kamieni, sztukę wykonywania pieczęci, heraldykę i snycerstwo. Te wszystkie dziedziny sztuki i rzemiosła znalazły odzwierciedlenie w przedmiotach przekazanych do zbiorów RGV w latach 1888/90 i późniejszych³³. W latach 1891-1896 muzeum stopniowo zapelniano wieloma

³¹ „Der Wanderer...” nr 6, R. 10, s. 71-73.

³² „Der Wanderer...” nr 11, R. 10, s. 131.

³³ „Der Wanderer...” nr 6, R. 10, s. 72-73.

9. Karta członkowska RGV

darami i zakupami, przestrzeń na sali zaczynała się kurczyć. W 1891 r. biblioteka RGV była udostępniona tylko w okresie od kwietnia do września od godz. 11. do 12., a wypożyczone przez członków towarzystwa (il. 9) książki mają być zwrócone najdalej po trzech miesiącach. W październiku 1891 r. zorganizowana zostaje wystawa w Muzeum Starożytności Śląskich (*Museum Schlesischer Altertümer*) we Wrocławiu, gdzie RGV ze swoich zbiorów prezentuje 30 prac rzeźbiarskich w drewnie i cyjanotypii.

W roku 1891 nakłady na wystawę sięgają 552,40 marek, a na bibliotekę ponad 158 marek. Zbiory biblioteczne powiększa spuścizna po zmarłym Teodorze Donacie, założycielu towarzystwa, przekazana przez panią Donat. Na dary trzeba było zakupić dodatkowo wielką, szklaną witrynę. Szczególnie dużo przybywa wypchanych ptaków, opracowywanych przez opiekuna dróg D.G. Schneidera z Cunnendorfu (obecnie Jelenia Góra). Kolekcję ornitologiczną wzbogacił również preparator Martini, opiekun zbiorów Schaffgotscha, darując na początku 1892 r. 76 ptaków z miej-

scowych gór³⁴. Książęcy pieczętnik Siebenhaar podarował 17 przedruków własnoręcznie wykonanych pieczęci i intaglio. Dyrektor Muzeum Rzemiosła z Berlina, profesor Lessing podarował gipsową formę kielicha autorstwa szklarza i szlifierza kamieni Christiana Schneidera z Cieplic, wiele druków i grafik pozyskało muzeum z zakładu Reinholda Liedla z Cieplic. W owym czasie biblioteka otwarta była od 15 czerwca do 31 sierpnia w środy i niedziele w godzinach od 11. do 12.; od 1 września do 14 czerwca tylko w niedziele od 11. do 12³⁵. W zbiorach znalazły się ciekawe naczynia laborantów, podarowane przez ostatniego z nich, Zöpfela z Karpacza³⁶. W lipcu 1893 r. Hugo Seydel odnotował kilkadziesiąt darów, wśród nich najciekawszy, podarowany przez właściciela *Hampelbaude*, instrument z 1670 r. zwany „szalamaja lub tuba artystyczna”³⁷. Biblioteka liczyła już wtedy około 500 książek, czasopism, map, grafik i fotografii.

³⁴ „Der Wanderer...” nr 5, R. 12, s. 78.

³⁵ „Der Wanderer...” nr 10, R. 12, s. 132.

³⁶ Ibidem, nr 4, R. 13, s. 50-51.

³⁷ Ibidem, nr 8, R. 13, s. 109-110.

1 października 1896 r. ekspozycję przeniesiono i udostępniono zwiedzającym w czterech salach jeleniogórskiego kupca, Luisa Schulza, przy tej samej ulicy, pod numerem 19. To, jak wyglądała ekspozycja w nowym miejscu, opisuje Hugo Seydel. W pierwszej sali zaprezentowano wyroby rzemiosła i przedmioty artystyczne z regionu, ułożone chronologicznie i według miejsc pochodzenia. Druga sala to aranżacja izby chłopskiej z Karkonoszy, w trzecim pokoju znajdowały się zbiory przyrodnicze i w ostatniej sali biblioteka Towarzystwa Karkonoskiego. Najładniej prezentowała się wiejska izba, której aranżację ufundował radca komercyjny Hoffmann, właściciel jeleniogórskiej fabryki maszyn, fundując wykonanie dwóch figur na tę ekspozycję. Postacie i inscenizację wnętrza izby wykonano na podstawie opisu zamieszczonego w „Der Wanderer im Riesengebirge” z czerwca 1894 r. w artykule pt. „Hainaer Spinnabend”. Postać kobieca, „Hanna”, siedzi przy kołowrotku. To córka gospodarza (modelem jest tu pani kupcowa Scholz z Górnego Podgórzyna), obok łupiący kawałki drewna stary dziadek (mieszkaniec Przesieki Finger). Wykonanie tych figur zlecono rzeźbiarzowi Alfredowi Dehmelowi z Jeleniej Góry. Pomiedzy postaciami umieszczono zdobiony ornamentem z kwiatów piec z XVII w., znaleziony i przywieziony latem 1896 r. z chałupy wiejskiej z Pfaefengrund (Popów, obecnie część Kostrzycy). Dwa malowane krzesła z Przesieki z datami na oparciach 1768 i 1780, malowana szafa z Czarnego k. Jeleniej Góry, ozdobne lustro z okolic Wlenia, oryginalny zegar z Michałowic, łyżnik z cyny z łyżkami oraz obrazki z tego czasu dopełniają ekspozycji w izbie wiejskiej³⁸. Ekspozycja była czynna w niedzielę od godziny 11. do 12. i w czwartki od 10. do 12. Niespełna sześć lat funkcjonowała ekspozycja w budynku przy Bahnhofstraße 19.

³⁸ „Der Wanderer...” nr 12, R. 16, s. 151.

W swoim krótkim sprawozdaniu z października 1901 r. Seydel pisze jedynie o dwóch dużych i dwóch małych salach³⁹. Nie zmieniają się nakłady na zbiory sięgające 600-700 marek rocznie. W „Der Wanderer im Riesengebirge” z marca 1897 r. znalazła się wzmianka o krótkiej wystawie obrazów karkonoskich artystów, prezentującej widoki i pejzaże górskie. Wystawa miała miejsce w sali Królewskiego Gimnazjum. Prezentowane były tu prace profesora Morgensterna z wrocławskiej szkoły sztuk pięknych, wrocławskiej artystki Gertrudy Staats, Roberta Sliwinskyego, Hansa Dresslera, prace Blättenbauera z Legnicy, malarza akwareli Kühna, Maxa Heilmanna z Frankfurtu, czy też prace dr. Weidnera i Anny Stenzel z Jeleniej Góry. Wystawa była prezentowana krótko od pierwszego dnia Wielkanocy do 18 marca 1897 r.⁴⁰

W czerwcu 1898 r. opiekunem biblioteki RGV zostaje pułkownik Bialonsky, bibliotekarz towarzystwa w latach 1898-1901⁴¹. Jednym z donatorów był porucznik w stanie spoczynku, karkonoski bajorz i autor wielu opracowań o kulturze ludowej Pogórza i Karkonoszy, Robert Cogho z Cieplic (1832-1902)⁴². Zakupami zajmował się Hugo Seydel, kierownik muzeum, który wiedział, jakie przedmioty wynajdywać u miejscowych handlarzy antykami⁴³. W 1900 r. zbiorami przyrodniczymi i geologicznymi opiekowali się ornitolog Georg Krause i porządkujący wystawę minerałów jubiler Hugo Wenke. W tym samym roku cech młynarzy z Kowar prezentował na salach towarzystwa wystawę. Na wystawie zaprezentowano statuty cechu, oryginalny znak z 1748 r., srebrne wywieszki i monety, wśród nich monetę dziękczynną dla króla szwedzkiego Gustawa Adolfa z 1631 r. Ponadto kufle z pokrywą i znakami (herbami)

³⁹ Ibidem, nr 11/1901, s. 187.

⁴⁰ Ibidem, nr 3, R.17, s. 48-49 – dr Baer: *Ortsgruppe Hirschber.*

⁴¹ Ibidem, nr 5/1898, s. 97.

⁴² Ibidem, nr 1/1900, s. 21.

⁴³ Ibidem.

cechowymi z lat 1768-1780, statuty kowarskiego cechu młynarzy z 2 lutego 1785 r.⁴⁴ Koszty prowadzenia przez RGV sal wystawowych i biblioteki wynoszą już 984,99 marek. Katalog biblioteki z roku 1900, sporządzony przez bibliotekarza Bialonskyego zawiera 100 tytułów i ok. 200 woluminów⁴⁵. Potwierdza to również uporządkowany katalog biblioteki RGV, znajdujący się w aktach Towarzystwa Karkonoskiego w jeleniogórskim archiwum⁴⁶.

Szybko powiększające się zbiory ponownie wymagały poszukiwania nowego, większego lokalu. Szczęśliwie okazało się, że odpowiednie pomieszczenia znajdują się na piętrze kamienicy przy ul. Szkolnej 12, róg Bankowej (wówczas Schulstraße). Wynajęcie 7 pokoi na piętrze budynku okazało się tym korzystniejsze, że na parterze znajdowała się drukarnia książek R. Schmidta i gazety „General Enzeiger für das Riesengebirge”⁴⁷. Tutaj też wydawano „Der Wanderer im Riesengebirge”, jak i różne druki związane z działalnością RGV. Wynajęcie okazało się drogie (sam czynsz wynosił 900 marek, a utrzymanie i zakupy ponad 1000 marek), pomogła jednak dotacja miasta w wysokości 500 marek. Tutaj można było wykonać odpowiednią wystawę muzealną w taki sposób, aby eksponowane przedmioty pomieściły się w utworzonych kolekcjach tematycznych i poszczególnych działach. Ekspozycję w nowym miejscu otwarto uroczystie w dniu 1 lutego 1902 r. przy udziale licznych gości, członków stowarzyszeń i władz miasta⁴⁸.

⁴⁴ Ibidem, nr 8/1900, s.132-133.

⁴⁵ „Der Wanderer...” nr 6/1905, s. 101 – P. Hoehne: *Rückblick auf die Entstehung des Riesengebirgsvereins sowie auf seine 25-jährige Tätigkeit 1880-1905*, rozdział 7, Museum.

⁴⁶ Inwentarz Towarzystwa Karkonoskiego w Jeleniej Górze (1880-1945), nr zespołu 115/0, sygn. 155, Stanords Katalog der Bücherei des RGV zuHirschberg (1900), akta AP we Wrocławiu, Oddział w Jeleniej Górze.

⁴⁷ Akta Miasta Jelenia Góra, Bauakten Schulstr. 12, sygn. 5959, s. 11, AP we Wrocławiu, Oddział w Jeleniej Górze.

⁴⁸ „Bote aus dem Riesengebirge” nr 28 z 4 lutego 1902, s. 4, artykuł o muzeum w rubryce „Locales und Provinciales”.

Muzeum przy ulicy Szkolnej 12

Warto zauważyć ogromną pracę Hugo Seydela w tworzeniu kolejnych ekspozycji muzealnych. Wiedzą przyrodniczą i fachową pomocą służył mu członek zarządu RGV Georg Krause. Był on autorem serii diapozytywów i negatywów szklanych, zachowanych w zbiorach jeleniogórskiego muzeum. Dzięki nim można dziś zobaczyć, jak wyglądały zbiory przy ulicy Szkolnej 12 i późniejsze ekspozycje w nowo wybudowanym budynku muzeum. Georg Krause, znany jeleniogórski kupiec, pełnił funkcje w zarządzie RGV w latach 1901-1905, był kustoszem muzeum, a od 1902 roku bibliotekarzem. Zaprojektował m.in. tarczę z emblematem RGV na oznaczenie budynków i centrów informacji RGV⁴⁹. Zmarł 17 lutego 1915 r.

W artykule dr. Baera, będącym podsumowaniem działalności RGV, opisano wygląd sal wystawowych nowej ekspozycji w siedmiu pokojach na piętrze budynku przy ulicy Szkolnej 12⁵⁰. „Przewodnik” jest szczegółowy, wymienia zawartość kolejnych sal, kolekcje i grupy zbiorów oraz opisuje ciekawe eksponaty⁵¹. Pomocne są również klisze szklane i diapozytywy z fotografiami gablot i eksponatów, zachowane w zbiorach historycznych jeleniogórskiego muzeum⁵². Zbiory mieściły się w siedmiu salach o powierzchni ponad 167 m². Były to: biblioteka 17,85 m², sala naturalistów 32,50 m², sala „kościelna” 20,48 m², sala z obrazami i grafiką 19,85 m², sala rzemiosła artystycznego

⁴⁹ MJGH 374 OB.W. 1-79 – diapozytywy czarno-białe autorstwa Georga Krause opiekuna zbiorów RGV z 1903 r. z eksponatami dot. sztuki Karkonoszy, znajdującymi się w zbiorach Towarzystwa, MJGH 308 OB.W. tarcza okrągła z emblematem RGV i napisem *RGV Auskunstelle* z dawnej ekspozycji Muzeum RGV, wykonana przez Georga Krause, metal, emalia, śr. 30,2 cm, gr. 0,5 cm.

⁵⁰ „Der Wanderer...” nr 6/1905, s. 115-120 – O. Baer *Die Sammlungen des Riesengebirgsvereins*.

⁵¹ Ibidem.

⁵² MJGH 550 OB.W /1-36/- szklane negatywy z przedstawieniami wystaw i fragmentów ekspozycji dawnego Muzeum RGV w Jeleniej Górze.

10. Winieta „Der Wanderer im Riesengebirge“ w latach 1897-1920

28,50 m², wewnątrz wiejskie 12,25 m², wewnątrz patrycjuszowskie 19,15 m² i dodatkowo redakcja „Wanderera” 12,49 m (il. 10). Wystawy udostępniano bezpłatnie aż do zamknięcia i otwarcia nowego budynku muzeum. Sprawozdanie z maja 1902 r. za rok 1901 pokazuje, że koszty powiększania kolekcji wyniosły razem 1855,53 marek. Sam zakup szaf i wyposażenia to 801,66 marek. Można przypuszczać, że 1053,87 marek to koszty utrzymania sal i opłaty za światło, ogrzewanie i czynsz⁵³.

Muzeum udostępniano dla zwiedzających, o czym świadczą ogłoszenia zamieszczone w „Der Wanderer im Riesengebirge” w latach 1902-1913. Muzeum czynne było początkowo w czwartki w godz. od 10. do 12. i niedziele od 11. do 12., od końca 1903 r. wystawa była czynna jeszcze we wtorki w godz. od 10. do 12.⁵⁴ Muzeum RGV w nowym miejscu cieszyło się dużym zainteresowaniem. Znajdowało się w centrum miasta w pobliżu przystanku tram-

waju. Minusem były rosnące koszty utrzymania. Z czasem wydatki sięgnęły poziomu około 2 tys. marek rocznie. Frekwencja była jednak duża, zważywszy, że muzeum było czynne tylko 5 godzin w tygodniu. Po otwarciu w okresie od 9 lutego do końca grudnia 1902 r. nową ekspozycję odwiedziło 2.595 osób, przy czym największe natężenie zwiedzających było w lipcu i sierpniu (496 i 473 osoby)⁵⁵.

Ważnym wydarzeniem w 1903 r. staje się wystawa przedstawiająca osiągnięcia karkonoskiego przemysłu i rzemiosła, organizowana w Lipsku przez miejscowe koło RGV. Wystawa ze zbiorów RGV zaplanowana na 10 dni (16-25 maja 1903 r.), miała jak najszerzej zaprezentować Karkonosze zwiedzającym z Lipska i całych Niemiec. Do jej wykonania zaangażowano znanego kupca z Lipska Hugo Gerstmanną. Na organizację wydarzenia wyznaczono fundusz gwarancyjny wysokości 1400 marek. W salach wystawowych na pierwszym piętrze

⁵³ „Der Wanderer...” nr 6/1902, s. 86.

⁵⁴ Ibidem, nr 11/1902, s. 176, nr 11/1903 s. 176.

⁵⁵ Ibidem, nr 4/1903, s. 58-59 – H.Seydel: *Unser Museum im Jahre 1902.*

Domu Miary przy Reichstraße 2 (róg Grimmaischerstraße) zaprezentowano: obrazy, akwarele, sztychy, rysunki i fotografie z Karkonoszy, stare i współczesne; charakterystyczne dla Sudetów rośliny i minerały; reliefy, panoramy, mapy i śląską literaturę tematu; wyroby karkonoskiego przemysłu i rzemiosła (szkło artystyczne, wyroby snycerzy, tkaniny Iniane itp.). „Wystawa Karkonoska” (*Riesengebirgsausstellung*) była wydarzeniem ogólnokrajowym. Na jej otwarcie przybyły 92 niemieckie koła RGV. Wystawa prezentowana była na ogromnej powierzchni 160 m², a jej opisy zamieszczone w „Der Wanderer im Riesengebirge” z lipca i sierpnia 1903 r. potwierdzają, że było to wydarzenie niezwykle ważne dla promocji Karkonoszy i Sudetów w całych Niemczech⁵⁶. Przez ten czas Muzeum RGV było czynne dla zwiedzających w czwartki w godz. od 10. do 12. i w niedziele od 11. do 12. Frekwencja w 1904 r. wyniosła 2.698 osób.

W czerwcu 1905 r. w „Der Wanderer im Riesengebirge” ukazują się artykuły okolicznościowe opisujące dorobek 25 lat działalności RGV: cytowany już obszerny artykuł sekretarza towarzystwa Paula Höhne⁵⁷, opisujący krótką historię muzeum do 1905 r., a także artykuł dr. Baera, członka zarządu RGV⁵⁸. Prócz cytowanego już opisu sal wystawowych znalazły się tu ciekawe opisy zbiorów bibliotecznych towarzystwa. Zbiory przyrodnicze⁵⁹ to w większości dary właściciela majątku Paulinum Kramsta i jeleniogórskiego rajcy Mende. Ekspozyty z przedgórza pochodziły z zakupów jeleniogórskiego jubilara i członka zarządu RGV Hugo Wenke. Na ekspozycji znalazło się 300 minerałów i 500 próbek skał. Wśród nich rarytasa-

mi były topazy dymne i skalenie z piaskowców na wleńskiej Górze Zamkowej oraz porfiry z Wielisławki. Część ekspozycji ornitologicznej to dzieło członka RGV, dyrektora i kustosa Muzeum Przyrodniczego w Berlinie, ówczesnie ministra Georga Krause. Znajdowały się one w dużej szklanej witrynie. Do powstania ekspozycji przyczynił się też preparator i opiekun zbiorów Schaffgotscha, Georg Martini oraz wspomniane już dublety, dary z Muzeum Historii Naturalnej w Görlitz. Pozostałe egzemplarze zakupił i znalazł kupiec Schlüter z Halle. Ekspozycja ptaków liczyła ok. 400 egzemplarzy, w tym dwa wymarłe gatunki strusia („ptaka słońca” z Madagaskaru, największego wymarłego ptaka tego gatunku i ptaka *moa*). Ponadto ok. 400 egzemplarzy motyli podarowanych i opisanych przez przyrodnika Sitenis z Miedzianki. Dalej znajdowały się zakonserwowane w słojach płazy, gady i ślimaki oraz okazały zbiór muszli, opracowany i podarowany przez Goldfussa z Halle. W końcu sali prezentowano naturalne modele grzybów.

Trzecia sala, „kościelna”, z eksponatami z budowli sakralnych, a szczególnie z jeleniogórskiego kościoła ewangelickiego. Prócz wspomnianego i opisywanego modelu kościoła Łaski znalazł się tu brązowy żyrandol o wczesnej, renesansowej formie, zwieńczony dwugłowym orłem, z kościoła ewangelickiego w Łomnicy, trzy akwarele i obraz olejny na desce, związane z historią kościoła Łaski. Jeden z nich przedstawiał kościół tymczasowy, zbudowany przez gminę ewangelicką przed 1718 r., kolejnym był obraz z pożarem kościoła z 16 października 1806 r. i przedstawienie jednej z trzech uroczystych inauguracyj świątyni po pożarze. Na ścianach wisiał także miedzioryt przedstawiający organy z kościoła Łaski, sztychy z kaznodziejami i fotografie z kaplicami na cmentarzu ewangelickim. Obok, na plastycznie namalowanej kracie, umieszczono 2 duże krzyże i 6 zawieszek trumiennych. Dwa małe olejne obrazy pokazują kościół cmen-

⁵⁶ „Der Wanderer...” nr 7/1903, s. 109-110, nr 8/1903, s. 126-127.

⁵⁷ Ibidem, nr 6/1905, s. 101 – P. Hoehne: *Rückblick auf die Entstehung des Riesengebirgs Vereins sowie auf seine 25 jährige Tätigkeit 1880-1905*, 7. Museum.

⁵⁸ Ibidem, nr 6/1905, s. 115-122 – Dr. Baer: *Die Sammlungen des Riesengebirgsvereins*.

⁵⁹ Ibidem, s. 117.

tarny w Strupicach k. Jeleniej Góry i świątynię Wang w Karpaczu. Ten ostatni to kopia wykonana przez dreźnieńskiego kramarza na podstawie obrazu malarza Prellera seniora. W dalszej kolejności prezentowane są instrumenty. Tubmaryna, znaleziona i opisana przez Roberta Cogho, był to instrument z pierwszej połowy XIX w., na którym grali karkonoscy wędrowcy, przypominał grę na grzebieniu. Bardziej skomplikowany był trzmiel lub flet harmoniczny, znajdujący się na wystawie instrument jednostrunowy. Najstarszym, najciekawszym instrumentem był róg Hella, artystyczna szalamera – stożkowa, lekko zakrzywiona tuba z drewna, o długości ok. 1 metra, z 9 żelaznymi pierścieniami. Grywał na niej przed 1670 r. właściciel starej Tanl'y, lub Tannlabaude (później *Hampelbaude*) a obecnie Strzechy Akademickiej. Przekazał ją właściciel schroniska – Krauss. Pozostałe instrumenty odnalazł i przekazał ekspert, przedsiębiorca dr Guttman z Jeleniej Góry (zajmował się on m.in. handlem artykułami i sanitarnymi i wyrobem protez).

Przechodząc do czwartej sali, zwiedzający mógł zapoznać się z plastycznymi i malarskimi przedstawieniami Karkonoszy i przedgórza. Atrakcją był wspomniany już wcześniej drewniany relief Karkonoszy, będący wizytówką zbiorów RGV. Drewniany relief, plastyczne ujęcie Karkonoszy był dość naiwnym przedstawieniem, wykonanym przez Siegfrieda Kahla w latach 1786-1789. Miał przedstawiać góry i pogórze w okolicach Karpacza. W tej sali można też było podziwiać obrazy i grafiki autorstwa: Tittela, Mattisa, Reinhardta, Endlera i Knippela. Nowoczesna na owe czasy sztuka to przykłady akwareli i rysunków artystów: Kühnigo z Görlitz i Aulicha ze Szklarskiej Poręby. Miniatury reprezentowane są tu przez prace Theodora Blättenbauera, wśród nich rysunek tuszem, ujęcie starej budy nad Wodospadem Łaby z 1851 r. Dalej znajdowały się obrazy o tematyce historycznej, wśród nich miedzioryty Gottfrieda Böhmera z Jeleniej Góry.

Następna sala to wyroby miejscowego rzemiosła artystycznego⁶⁰. Znajdowały się tu próbki tkanin i przędzy oraz dokumenty związane z handlem płótnem lnianym, jaki prowadzili jeleniogórscy kupcy, w tym listy podróżne z 1793 r., które mówią o początkach i przeniesieniu tego rzemiosła z Holandii w 1566 r. W obszernej gablocie prezentowane były luksusowe wyroby rzemiosła miejscowego i obcego, jakie zdobiły domy jeleniogórskich kupców. W tej sali znajdowały się również wyroby snycerskie z drewna, rogu, kości i innych materiałów. Osobliwością był relief myśliwski, wykonany z rogów jelenia oraz owady i pszczoły wyrzeźbione przez Siegmunda Kahla czy też kula do kręgla wykonana ze skorup orzecha. Inne wyroby z drewna to renesansowe drzwi, wyrób miejscowego stolarstwa artystycznego. Około 150 wyrobów prezentowało wyroby hut szkła. Były to obiekty wykonane w większości w hutach Josephine w Szklarskiej Porębie i Heckerta w Piechowicach. W tym czasie rarytasem był wielki puchar z przedstawieniem cesarza, wykonany i szlifowany w hucie Josephine. Ekspozowane były też wyroby z pruszkowskiej i holenderskiej ceramiki, charakterystycznej dla jeleniogórskich domów mieszczańskich, ponadto wyroby miejscowego kowalstwa zdobiące tutejsze domy. Osobne miejsce zajmowały naczynia i pojemniki oraz inne przedmioty związane z laborantami z Karpacza. Dalej znajdowała się plansza z bronią pochodzącą z Chojnika, w tym miecz rycerski z warsztatu z Solingen, wycinanki wykonane przez Eckerta z Cunnersdorfu k. Jeleniej Góry. Ekspozycję dopełniały popiersia wykonane z piaskowca, figury i detale architektoniczne z domów jeleniogórskich patrycjuszy oraz znaleziska archeologiczne (urny, skorupy, podkowy itp.).

⁶⁰ „Der Wanderer...” nr 6/1905, s.119-120 – Dr. Baer: *Die Sammlungen des Riesengebirgsvereins*.

Przedostatnia sala wystawowa prezentowała wnętrze wiejskiej izby mieszkalnej, typowej dla przedgórza karkonoskiego w okresie zimy. Figury autorstwa Dehmela, naturalnej wielkości, stojące po obu stronach pieca, to najważniejsze elementy tej izby tkackiej z Przesieki (*Hainauer Spinnstube*). To, jak ona wyglądała, można zobaczyć na ilustracji drukowanej w „Der Wanderer im Riesengebirge” z czerwca 1905 r.⁶¹ Widoczne są tu (poza urządzeniami tkackimi) obrazki z karkonoskimi pejzażami, prymitywny zegar, łyżnik, dwie skrzynki i dzban. Wszystkie przedmioty pochodzą z miejscowości na pogórzach karkonoskim.

Ostatnia sala została zaaranżowana na wzór mieszczańskiego salonu jeleniogórskich patrycjuszów. Za białymi drzwiami, widoczne jest wnętrze pokoju z ścianami udekorowanymi w kwieciste wzory. W rogu stoi biały piec z czasów Goethego i Schillera. Na ścianach wisiały portrety mieszczan, miniatury, wycinanki sylwetkowe i weneckiej roboty lustra. Na meble składały się dwa krzesła z oparciami ze skóry, sekretarzyk, komoda i komódka. Wszystkie elementy podobne były do tych, jakimi ozdabiano i wyposażano wnętrza patrycjuszowskich domów w Jeleniej Górze w XVIII w. Wśród portretów mieszczan szczególnie ciekawy był ten przedstawiający miejskiego dyrektora i założyciela parku na obecnym Wzgórzu Kościuszki – Schönaua, wykonany przed jego tragiczną śmiercią w 1801 r.

Ciekawym wydarzeniem okazała się wystawa grzybów zorganizowana przez sekcję z Leśnej w okresie od czerwca 1905 r. do września 1906 r.. W sali gospody „Pod Feniksem” w Leśnej wyeksponowano około 1 tys. egzemplarzy grzybów z około 150 gatunków. Wystawa cieszyła się dużym powodzeniem, co obszernie opisano w „Der Wanderer im Riesengebirge” ze stycznia 1907 r.⁶²

⁶¹ Ibidem, nr 6/1905, s. 120.

⁶² Ibidem, nr 1/1907, s. 12-13 – R. Schäl: *Pilzaustellungen in Marklissa*.

Hugo Wenke, członek zarządu RGV, zajmował się gromadzeniem klisz i diapozytywów. W kwietniu 1906 r. opisał liczący kilkakset egzemplarzy zbiór szklanych obrazów o tematyce karkonoskiej. Znajdowały się tu również barwne szklane pozytywy z widokami Gór Kaczawskich z atelier Josefa Harbiga z Jeleniej Góry⁶³. W wyniku rozbiórki kaplicy cmentarnej p.w. Świętego Ducha w Jeleniej Górze ekspozycja kościelna wzbogaca się o kilka cennych zabytków. Rada miejska przekazuje organy z 1702 r., dwie figury świętych, główkę anioła, cztery świeczniki, elementy ołtarza, dwa krzyże, ornat z brokatowej tkaniny, trzy lnianie stule, manipularz, część przybrania ołtarza z welonu lnianego, dwie lampy oliwne i trzy tabliczki z cyny, kropielnicę miedzianą, poduszkę z namalowanym herbem i datą 1667⁶⁴.

W końcu 1907 r. biblioteką RGV zarządzał dr Schubert. W wyniku powiększania się księgozbioru i konieczności uaktualnienia starego katalogu, bibliotekarz wydaje ogłoszenie o możliwości wypożyczenia książek tylko w szczególnych przypadkach. Następuje aktualizacja katalogu i uporządkowanie zbioru⁶⁵. Wydaje się, że w 1908 r. nastąpiło uporządkowanie nagromadzonych eksponatów i całej wystawy. Dopiero w lutym 1909 r. Seydel przedstawia sprawozdanie z muzeum⁶⁶. Najwięcej darów pochodziło od porucznika Höhne z Berlina-Grunewald⁶⁷. Koszty związane z utrzymaniem muzeum, jakie ponosiło Towarzystwo Karkonoskie, przez te lata wynosiły od 1600 do 2000 marek. W 1909 r. muzeum czynne było w niedziele od 11. do 12., w czwartki od 10. do 12. Dodatkowo w sezonie letnim od Zielonych Świątek do 1 października we wtorki

⁶³ „Der Wanderer... nr 4/1907, s. 49-50 – H. Wenke: *Unsere Lichtbilder im Jahre 1906*.

⁶⁴ Ibidem, nr 11/1907, s. 176 – ogłoszenie.

⁶⁵ Ibidem, nr 12/1907, s. 192 – ogłoszenie.

⁶⁶ Ibidem, nr 2/1909, s. 24-25 – H. Seydel: *Das Museum des RGV*.

⁶⁷ Obecnie w zbiorach historycznych Muzeum Karkonoskiego.

od 10. do 12.⁶⁸ W sprawozdaniu styczeniowym Seydel wspomina o zorganizowanej wspólnie z miastem wystawie z okazji święta cechu jeleniogórskich złotników.

Liczne dary powodują kurczenie się miejsca w salach przy ulicy Szkolnej 12. Muzeum otrzymało w roku 1909 figurę Ducha Gór, wykonaną przez snycerza Friedricha z Piastowa. Od 1910 r. Hugo Seydel skupił się bardziej na pracach nad nową siedzibą muzeum, a wydatki na ekspozycję przy ul. Szkolnej maleją do ok. 1350 marek⁶⁹. Jednak nadal gromadzone były zbiory, wśród wielu przedmiotów karkonoskiego rzemiosła i sztuki najważniejszym stał się przekaz po zmarłym 28 grudnia 1909 roku jubilerze Bergmannie z Cieplicy. W zbiorach znalazło się 29 tys. odcisków pieczęci w formie tablic, w tym 24 tys. z herbami znanych europejskich rodów szlacheckich i książęcych.

W dniach od 1 kwietnia do 20 lipca 1911 r. odbyła się w Berlinie Międzynarodowa Wystawa Ruchu Turystycznego. Ogromna ekspozycja, promująca regiony turystyczne w Niemczech i za granicą, wystawiana był w halach wystawowych Berlińskiego ZOO. Również RGV brało udział w wystawie, wspólnie z przedstawicielami okolic Szczawna Zdroju, Wałbrzycha i Kłodzka. Wystawa promująca rejon Sudetów zajmowała powierzchnię 110 m², a część prezentująca Karkonosze i Góry Izerskie ok. 58 m². Na wystawie znalazły się wyroby karkonoskiego rzemiosła oraz przykłady malarstwa ze zbiorów towarzystwa. Mapy, foldery, współcześnie namalowane panoramy gór i dekoracja z kosodrzewiny uzupełniały ekspozycję. Wystawa była istotną promocją regionu, a także samego Towarzystwa Karkonoskiego⁷⁰.

W maju 1912 r. ukazało się sprawozdanie z frekwencji muzeum przy ulicy Szkolnej

– muzeum odwiedziło 2.060 osób. To bardzo dużo, zważywszy, że ekspozycja była czynna tylko kilka godzin w tygodniu. Do tego czasu biblioteka powiększyła się do 2.350 tomów i roczników czasopism. RGV udostępniało swoje zbiory bezpłatnie aż do powstania nowego gmachu muzeum, co potwierdzają ogłoszenia zamieszczone w miesięczniku „Der Wanderer im Riesengebirge”. Do czasu przeprowadzki do budynku przy obecnej ul. Matejki 28 sale przy Szkolnej 12 udostępniano zwiedzającym. W dniu 31 sierpnia 1913 r. ekspozycję zamknięto, rozpoczęto przenoszenie biblioteki i zbiorów do nowej siedziby u stóp Cavalierberg (obecnie Wzgórze Kościuszki)⁷¹.

Powstanie i budowa gmachu Muzeum RGV w Jeleniej Górze (1909-1914)

Hugo Seydel, wieloletni dyrektor muzeum, w swoim pamiętniku szczegółowo opisuje powstanie i budowę nowej siedziby zbiorów i biblioteki RGV⁷² oraz prace nad wyposażeniem i urządzeniem sal wystawowych i terenu wokół budynku. Ogrom prac potwierdzają też akta związane z budową muzeum, znajdujące się w jeleniogórskim archiwum⁷³, czy też obszerne artykuły i sprawozdania zamieszczone w „Der Wanderer im Riesengebirge” w latach 1909-1914.

W marcu 1909 r. ukazał się tam obszerny artykuł Hugo Seydela opisujący historię zbiorów RGV i Muzeum RGV „wędrujących” po Jeleniej Górze. Jest tu także, po raz pierwszy, mowa o potrzebie stworzenia nowego miejsca dla zbiorów RGV⁷⁴. Seydel pisze tu o poruczniku D. Höhne, o kontaktach i rozmowach prowadzonych z nim, kiedy przekazał do zbiorów

⁶⁸ „Der Wanderer...” nr 7/1909, s. 112 – ogłoszenie na końcu numeru.

⁶⁹ Ibidem, nr 5/1911, s. 74 – A. Vogel: *Jahresabschluss der RGV Hauptkasse für das Jahr 1910*.

⁷⁰ *Wspomnienia...*, op. cit. s. 43-44.

⁷¹ „Der Wanderer...” nr 9/1913, s. 129 – ogłoszenie.

⁷² *Wspomnienia...* op. cit., s. 49-63.

⁷³ Inwentarz: Towarzystwo Karkonoskie w Jeleniej Górze (1880-1945) nr zespołu 115/0, sygn. 71, 72, 74, 75, 76.

⁷⁴ „Der Wanderer...” nr 3/1909, s. 33-35 – H. Seydel: *Bedarf das Museum des RGV eines eigenen Heims?*

RGV rzeczy po swojej zmarłej siostrze, a później własne zbiory, które po śmierci zamierzał w całości przekazać towarzystwu. Seydel wspomina spotkanie w jego domu w listopadzie 1908 r., kiedy rozmawiał z nim o swoich planach i marzeniach dotyczących nowej siedziby muzeum, uzyskując jego pełne poparcie. Miał to być znajdujący się w Jeleniej Górze budynek z małym ogrodem, w którym rosłyby karkonoskie rośliny. Miał się tu także znaleźć plastyczny relief (plastyczna mapa) gór, podobna do tej, jaką widział w ogródku dydaktycznym w Innsbrucku. Koszty budowy nowego budynku oszacował na ok. 35 tys. marek, wyłączając koszt działki. Narodziło się pytanie o sposób zgromadzenia niezbędnych środków. Wystawa kosztowałaby ok. 1250 marek, bez uwzględnienia pomocy miasta w wysokości 500 marek. Seydel już wtedy pisał, że przy pomocy członków RGV, przyjaciół oraz mieszkańców Jeleniej Góry i władz to przedsięwzięcie jest możliwe do zrealizowania.

Jakby w odpowiedzi na wątpliwości i rozterki Seydela pojawia się pierwszy datek na budowę, odnotowany na końcu kwietniowego numeru „Der Wanderer im Riesengebirge”. Pierwsze 25 marek przesłał radca sądowy, dr Berthold Geiger z Frankfurtu nad Menem. 17 kwietnia 1909 r. odbyło się zebranie zarządu głównego RGV, w którym brało udział także 29 przedstawicieli grup terenowych. Postanowiono przeznaczyć i zabezpieczyć sumę 6.545 marek, jaką powinien dysponować prezes RGV na zakup budynku lub inne wydatki związane z wznoszeniem nowego gmachu⁷⁵. W odpowiedzi na artykuł Seydela z marca 1909 r. Alfred Schneider z lokalnej grupy RGV w Leśnej opisuje w majowym numerze, jak powinien wyglądać ogród flory karkonoskiej przy muzeum. Pisze m.in., że powinien mieć minimum 40 morgów powierzchni i powinien być wykona-

ny jak podobne ogrody chińskie czy japońskie. Wskazuje także, że to władze miasta powinny wspomóc towarzystwo w staraniach o teren pod nowy budynek muzeum z ogrodem. Jak widać po rozplanowaniu wystaw zbiorów i wyglądzie poszczególnych sal ekspozycyjnych przy ulicy Szkolnej 12 oraz pierwszych planach założenia „ogrodu roślin Karkonoszy i Gór Izerskich”, od początku zarysowuje się koncepcja instytucji, która ma być kontynuacją idei Muzeum Karkonoskiego⁷⁶.

1 czerwca 1909 r. walne zgromadzenie RGV obradujące w Görlitz zatwierdza zebraną przez 29 grup kwotę 6.545 marek. W punkcie 9. obrad zarząd RGV podjął uchwały: przeznaczenie 1 tys. marek pochodzących z likwidacji funduszu rezerwowego na koszty budowy muzeum; zapewnienie pomocy władz miasta w znalezieniu placu pod budowę oraz wsparcie finansowe; pomoc władz prowincji i powiatu poprzez działania niepubliczne, drogą negocjacji i konsultacji grup terenowych z odpowiednimi osobami; druk i wydanie amoryzowanych świadectw udziałowych przeznaczonych w połowie na koszty budowy, a w połowie na zabezpieczenie hipoteki muzeum. Radca prawny Seydel w długim przemówieniu przedstawił potrzebę budowy nowej siedziby. Kapitan Höhne z Berlina-Grünewald zapewniał o utrzymaniu wysokości kwot przeznaczonych na dotychczasową wystawę. Burmistrz Artur Hartung deklarywał pomoc miasta w znalezieniu działki i wsparciu finansowym, a nauczyciel Knappe z Jagniątkowa mówił o kosztach ponoszonych przez Towarzystwo⁷⁷. Walne zgromadzenie RGV w Görlitz podjęło decyzję o budowie Muzeum Towarzystwa Karkonoskiego, a wykonanie wniosku zaleciło zarządowi głównemu.

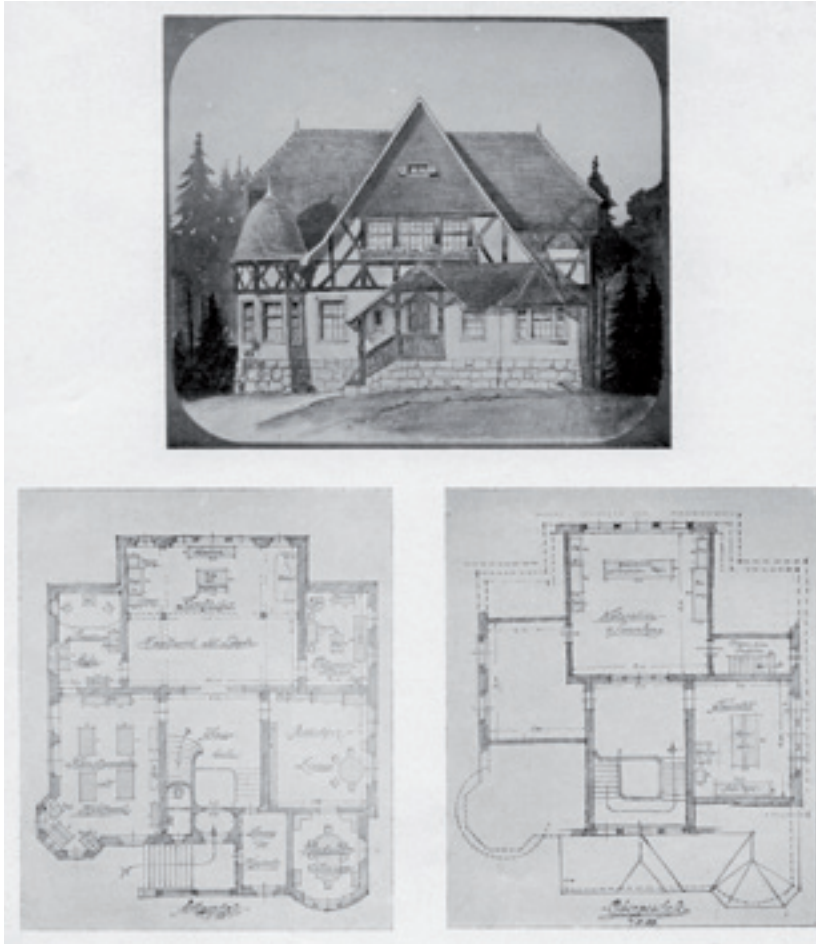
Wiele prac oraz uzgodnień dokonywał Hugo Seydel. Pierwszą sprawą było określe-

⁷⁵ „Der Wanderer...” nr 5/1909, s. 77-78 – Jeschek: *Hauptvorstandssitzung des RGV*.

⁷⁶ Ibidem, nr 7/1909, s. 105-107 – *Verhandlung der 29. Hauptversammlung des Riesengebirgs Vereins*.

⁷⁷ Ibidem, s. 106-107, p. 9 – *Antrag des Hauptvorstandes*.

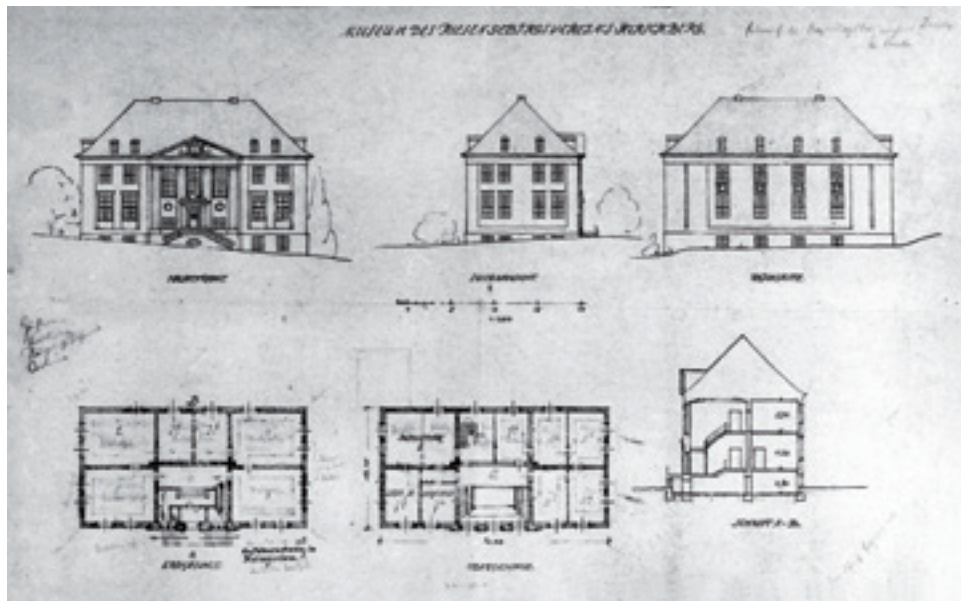

11. Projekt muzeum radcy Kühnemanna

nie, jakie wymagania powinien spełniać nowy budynek. Pomogły tu konsultacje i korespondencja prowadzona z profesorami Massnerem i Seegerem, dyrektorami Śląskiego Muzeum Rzemiosła Artystycznego i Starożytności we Wrocławiu. Seydel zapoznał się również z protokołami XII Konferencji Centrali Robotniczych Instytucji Dobroczynnych z 1903 r., na której dyrektorzy muzeów z Niemiec i Austrii określali warunki, jakie powinien spełniać budynek muzeum regionalnego. Seydel opracował ogólny plan dotyczący liczby i wielkości pomieszczeń oraz innych wymogów. W latach 1909-1910 proponowano zakup gotowych bu-

dynków w mieście i przystosowanie ich do potrzeb muzeum (np. budynek bankrutującej restauracji na Wzgórzu Kościuszki, obecnie LOK). Po obejrzeniu kilku z nich Seydel doszedł do wniosku, że tylko nowy budynek będzie spełniał wymagane warunki.

Po naradach z burmistrzem, a zarazem członkiem zarządu RGV Arturem Hartungiem wybrano działkę w pobliżu mieszkania Seydela, obecnie przy ulicy Matejki 28. Hartung polecił również Kühnemanna, miejskiego radcę budowlanego, jako architekta. Kühnemann zgodził się na wykonanie projektu (il. 11) i kosztorysu, który nie mógł przekroczyć 50 tys. ma-

12. Projekt muzeum Dreschera

rek. Seydel stworzył pismo okólne – ulotkę przedstawiającą rysunek fasady budynku i sal, które było gotowe wiosną 1910 r. Architekt Kühnemann prace nad projektem ukończył we wrześniu 1910 r. Tekst Seydela z załączonym projektem zatwierdzonym przez zarząd RGV ukazał się w listopadowym numerze „Der Wanderer im Riesengebirge” z datą 24 września 1910 r.⁷⁸ Tekst z rysunkami w formie ulotki wysłano do dyrektorów muzeów Messnera i Seegera oraz dr. Ferdinanda Avenariususa z Dreżna. Rysunki przedstawiają budynek w stylu podmiejskiej willi z wieżyczką. Rzuty parteru i piętra odzwierciedlają ideę budowy muzeum z izbą wiejską i wnętrzem patrycjuszowskim. Forma budowli, choć nie do końca odpowiadała Seydelowi, zyskała jednak uznanie i poparcie zarówno dyrektorów wrocławskiego muzeum, jak i Avenariususa.

Miasto Jelenia Góra pod budowę podarowało plac wielkości 40 arów, przy ul. Matej-

ki (wówczas Kaiser-Wilhelm-Straße), a 1 września 1911 r. dotację na budowę w wysokości 16 tys. marek. Jednak wcześniej, 18 października 1910 r., na 70. urodziny Seydela wpłynęła kwota 3500 marek, zebrana przez grupy terenowe RGV. Ten miły podarunek z przekazany został na budowę muzeum. Seydel zamieścił stosowny tekst w listopadowym numerze „Der Wanderer im Riesengebirge” z 1910 r., wymieniając pozostałe środki, w tym darowizny, na nowe muzeum: rezerwa z lipca 1910 r. – 1089,50 marek, ambasador cesarski Raschdau 1 tys. marek, Stowarzyszenie dla Jeseníków i Gór Izerskich z Liberca 100 marek, właściciel fabryki Hoffmann z Görlitz 20 marek, rencista Zimansky z Jeleniej Góry 50 marek, Eugen Füllner właściciel Fabryki Maszyn Papierniczych 1.500 marek, Hugo Seydel 300 marek. Na koniec 1910 r. same darowizny wniosły ponad 6.500 marek⁷⁹. Projekt Kühnemann, a szczególnie fasada budynku, była bardzo krytykowana. Doprowadziło to do zmian za radą Konserwatora Państwowego i Tajnego Nadradcy Lutscha z Berlina,

⁷⁸ „Der Wanderer...” nr 11/1910, s. 162-164 – *Denkschrift zur Begründung der Notwendigkeit des Baus eines eingetragenen Hauses für das Museum des Riesengebirgvereins*.

⁷⁹ Ibidem, nr 12/1910, s. 177-178 – H. Seydel.

który polecił architektka rządowego Dreschera z Berlina⁸⁰. W lipcu 1911 r. Drescher nadesłał projekt (il. 12). Koszt budowy wynosiłby 110 tys. marek, co dla Towarzystwa było sumą nieosiągalną do zebrania. Drugi projekt, wykonany na początku października 1911 r., zmniejszył go do 61 tys. marek.

Projekty i związane z nimi wysokie koszty nie spodobały się Hugo Seydelowi. Przypomniał sobie o Carlu Grosserze (il. 13), architekcie z Wrocławia urodzonym w Kowarach. Grosser, po obejrzeniu projektów Dreschera i konsultacjach, zgodził się wykonać projekt muzeum regionalnego bezpłatnie. Spodobał mu się pomysł budowy, tym bardziej, że w pobliżu planował wykonanie przebudowy pałacu Paulinum. Seydel przesłał Grosserowi swoje uwagi dotyczące m.in. chaty górskiej i kamie-

13. Carl Grosser – autor zrealizowanego projektu muzeum

⁸⁰ Akta Towarzystwa Karkonoskiego w Jeleniej Górze (1880-1945) nr zespołu 115/0, sygn. 71 i 72, AP we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze.

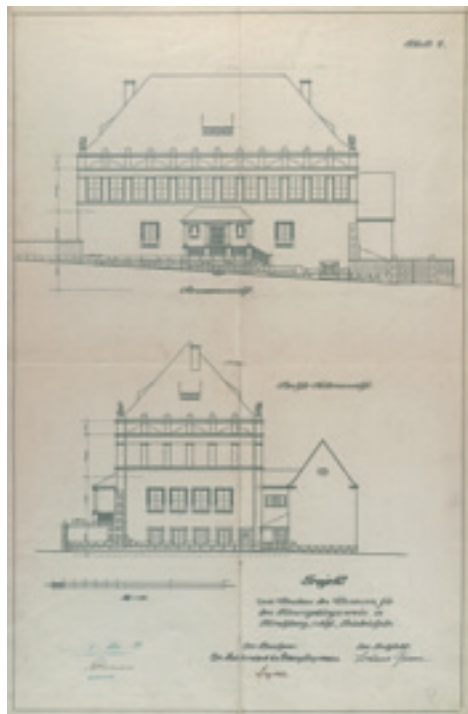

14. Plan działki z naniesionymi budynkami muzeum

niczki mieszczańskiej, które miały być przybudówkami do gmachu muzeum. Problemem stała się konieczność powiększenia działki pod przyszłą budowę o 342 m² w kierunku północnym. Budowniczy Lange, właściciel sąsiadującej działki, odstąpił teren w zamian za kontrakt na budowę muzeum dla swojego syna (il. 14). W grudniu 1911 r. projekt Carla Grossera był gotowy (il. 15). 30 grudnia z niewielkimi poprawkami Seydela został zatwierdzony do realizacji przez zarząd RGV. Seydel uzgodnił, że Grosser wykona plany szczegółowe budynku i obejmie główny nadzór nad budową. Wykonawcą miała być firma Langego juniora, a kontrolę nad budową objął przyjaciel Seydela, miejscowy architekt Pulwer. Sam koszt budowy wyniósł ok. 100 tys. marek, pomijając wyposażenie i stworzenie ogrodu. Do zebrania pozostała ogromna suma, ale projekt Grossera wydał się szczególnie godny uwagi.

W „Der Wanderer im Riesengebirge” z marca 1912 r. pojawił się artykuł Seydela z projektem i jego opisem⁸¹. Ten sam materiał zamieścił

⁸¹ „Der Wanderer...” nr 3/1912, s. 33-34 – H. Seydel: *Bericht über den Bau des RGV Museum* (dodatkowo plany Muzeum Grossera).

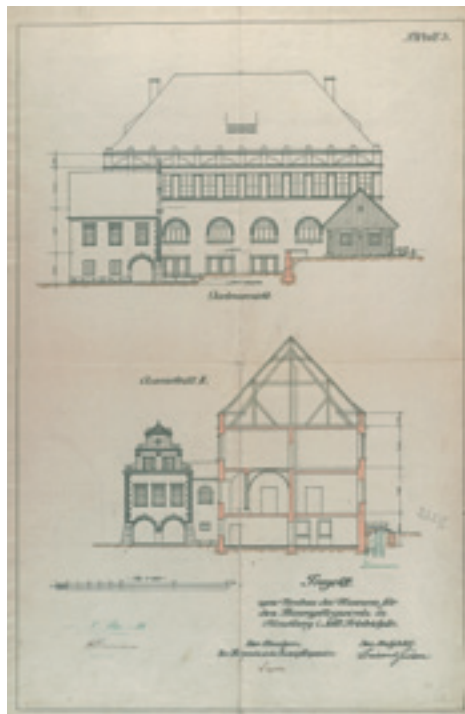

15. Projekt muzeum Carla Grossera

też w czasopiśmie „Schlesien”. Seydel wykonał także ulotkę i rozesał ją do osób, które hojnymi datkami mogły wspomóc budowę⁸². Do niektórych ważnych osób Seydel trafiał osobiście. W ten sposób udało mu się pozyskać m.in. środki na budowę chaty karkonoskiej od hrabiego Schaffgotscha z Cieplic, czy fundusze od posła cesarskiego Raschdaua, który wpłacił 9 tys. marek brakujących na budowę. Do połowy 1912 r. zebrano sumę 65 tys. marek. Miasto Jelenia Góra, powiat i Prowincja Śląska wspomogły RGV dotacjami w wysokości 38 tys. marek, pozostałe środki to składki członków RGV i datki przyjaciół – 17 tys. marek oraz rezerwa RGV wysokości 10 tys. marek⁸³. Sumę 9 tys. marek uzyskano z niskooprocentowanych „cegiełek-weksli”, każda o wartości do 10 marek.

⁸² Władysław Sierka: *Monografia Muzeum, byłego Muzeum Towarzystwa Karkonoskiego w Jeleniej Górze 1888-1945*, Poznań 1988, s. 60-73.

⁸³ „Der Wanderer...” nr 8/1912, s.105-106. *Vom Museum*.

W dniu 3 czerwca 1912 r. rozpoczęto budowę gmachu Muzeum RGV. Wykopy pod fundamenty okazały się problematyczne, bo natrafiono na glazy, które trzeba było wysadzać. Podmokły teren z wodą spływającą ze Wzgórza Kościuszki wymagał drenażu. Dopiero po kilku tygodniach zaczęto stawiać fundamenty wykonane z janowickiego granitu. 13 lipca 1912 r. została wmurowana szklana kapsuła pamiątkowa ztekstem zredagowanym przez dr. Baera. W listopadzie zadaszono budynek główny i na tym zakończono prace na zewnątrz. Zimą 1912 r. kontynuowano prace wewnątrz budynku. Firma *Fritz Käferle* z Wrocławia zamontowała niskociśnieniowe ogrzewanie parowe, w tym samym czasie założono też instalację elektryczną, doprowadzając światło do niektórych pomieszczeń. Prace stolarskie (okna i drzwi) wykonała firma *Rudolph & Co*. W początkach 1913 r. rozpoczęto tynkowanie wnętrza. Na wyschnięte tynki miały zostać

nałożone malowidła ściennie. Architekt Gros-ser, który miał zawodowe kontakty z profesorem Politechniki Berlińskiej, malarzem Oeteke-rem, zaprosił go do muzeum.

W styczniowym „Der Wanderer im Riesengebirge” znalazło się rozliczenie kosztów budowy muzeum. Wydatki sięgnęły 108.068 marek, a uzyskane dotychczas środki 72.568 marek. Do zdobycia pozostawała pokaźna suma 35.500 marek⁸⁴. Częściowo pokryła je pożyczka w Śląskiej Kasie Pożyczkowej w Jeleniej Górze. Nadal brakowało więc kwoty 20 tys. marek. 17 marca 1913 r. Oeteke-rem zgodził się nieodpłatnie wykonać projekt malowideł ściennych. 27 kwietnia podjął się wymalowania holu na parterze i sal bocznych, klatki schodowej i wielkiej sali głównej na piętrze. Prace za sumę 1200 marek miał wykonać jego uczeń i pomocnik, artysta malarz Überschar. Prace rozpoczęte w maju 1913 r. trwały 6 tygodni. Efektem były piękne malowidła ściennie z motywami karkonoskimi oraz fryz na suficie sali głównej na pierwszym piętrze. Umieszczone w medalionach cytaty były pomysłem dr. Baera, prof. dr. Körbera z Wrocławia i Hugo Seydela. Überschar przez odpowiedni dobór farb stworzył harmonijną kolorystykę ścian. W pracach pomagali mu miejscowi malarze.

Wznoszenie kamienicy mieszczącej rozpoczęto wiosną 1913 r. Budynek wykonany był na wzór dwóch kamienic znajdujących się w rogu jeleniogórskiego Rynku, u wylotu ulicy Jasnej, należących niegdyś do kupieckiej rodziny Buchsów. Kamieniarkę wykonała firma Carla Pauschke z Janowic Wielkich, a ozdoby sztukatorskie znany miejscowy rzemieślnik Ziller. Wykonał on plastyczny obraz statku, jaki znajdował się na kamienicy, z napisem „Deo bean-te”. Ukończona w surowym stanie w czerwcu 1913 r. kamieniczka została poświęcona kupieckiej rodzinie Buchsów, o czym świadczy

umieszczony na południowo-zachodniej ścianie herb szlachecki rodu i znak towarowy. Sufit we wnętrzu, na wzór sufitu z sierocińca przy obecnej ul. Kilińskiego, wykonał artysta i rzeźbiarz Lober z firmy sztukatorskiej Zillera. Parkiet w domu patrycjuszowskim wykonano na wzór parkietu w kamienicy nr 30 w Rynku⁸⁵.

Szczególnym zadaniem przy budowie chaty górskiej było znalezienie odpowiedniego wzorca. Należało ją wyposażyć też w odpowiednie sprzęty, tworząc wnętrza charakterystyczne dla chat przysłupowo-zrębowych w regionie. Na podstawie szkiców z wędrowek Seydela i dr. Baera stworzono model chałupy wiejskiej w oparciu o wiele obiektów – domów charakterystycznych dla podkarkonoskich wsi. Latem i jesienią 1912 r. architekt Schurek z pracowni Carla Grosser’a wykonał projekty chaty. Wiosną 1913 r. rozpoczęła się budowa. Jej koszt sfinansował hrabia Schaffgotsch, przekazując sumę 4.500 marek⁸⁶. Chatę wyposażono w sprzęty i meble osobiście przywiezione przez Seydela z okolicznych wsi. Dużym problemem okazało się pozyskanie odpowiedniego pieca. W końcu odnaleziono go w pobliskim Zachelmiu, a zdun z Podgórzyna zdemontował go i przeniósł do chaty przy muzeum. Warsztat tkacki zakupiono w pobliskim Jeżowie Sudeckim, łożo z baldachimem wyszukano w Strupicach k. Jeleniej Góry, śliczny zegar Seegera w Michałowicach, a maselnicę w Jagniątkowie. Tylne wyjście z chaty utworzono przez dopasowanie furki pochodzącej z Podgórzyna. Miejscowa ludność bardzo chętnie udostępniała swoje domy i sprzęty, często darując wiele ciekawych przedmiotów⁸⁷.

Wiosną 1913 r. wrocławska firma *Wohlfart* otyknowała budynek główny muzeum w tech-

⁸⁴ „Der Wanderer...” nr 1/1913, s. 2 – H. Seydel: *Museum des RGV*.

⁸⁵ Akta Towarzystwa Karkonoskiego w Jeleniej Górze (1880-1945) nr zespołu 115/0, sygn. 74 i 76 AP we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze.

⁸⁶ „Der Wanderer...” nr 7/1912, s. 89 – H. Seydel.

⁸⁷ „Der Wanderer...” nr 6/1913, s. 82-84 – Dr Baer: *Unser Bauernhaus*.

nice *terra nova*. Od wiosny 1913 r. Hugo Seydel rozważał sposób wyposażenia sal. W tym celu odwiedził Muzeum Cesarza Fryderyka w Görnitz oraz Muzeum Górnych Łużyc w Bautzen. Z dniem 1 października 1913 r. wymówił umowę najmu lokalu przy Szkolnej 12. Szczegółne trudne dla Seydela okazało się wykonanie regałów i gablot do sal muzealnych. Najlepsze i najtańsze były projekty jeleniogórskiej firmy *Rudolph&Co*. Seydel sądził też, że najlepiej dać zlecenie miejscowemu wykonawcy. Firma zobowiązała się nieodpłatnie wykonać wybraną witrynę. Miejscowi stolarze Rüger i Schelenz wykonali dla muzeum dużą szafę i stoły wystawiennicze.

Z wyjątkiem dobudówek (chata i kamienica) oraz holu na parterze wszystkie pomieszczenia wyłożono grubym linoleum. Podłoga hali wejściowej z płyt ceramicznych według projektu Grossera została wykonana w cegielni artystycznej Rothera w Legnicy. W październiku ukończono budowę i nastąpił odbiór przez policję budowlaną. W tym czasie do działki muzealnej dokupiono kawałek gruntu o powierzchni 112 m². Po 31 sierpnia 1913 r. zamknięto muzeum przy ul. Szkolnej 12 i rozpoczęto przeprowadzkę zbiorów do nowej siedziby. W pracach przy przenoszeniu zbiorów i biblioteki brali udział członkowie jeleniogórskiej grupy RGW. Przenosiny, wraz z urządzeniem sal wystawowych trwały całą zimę 1913/14 r. Poszczególne sale wystawowe wyposażano i urządzało według pomysłu Seydela.

Warto wspomnieć o pracach, które zaważyły na wyglądzie ekspozycji i o niektórych elementach wystroju muzeum. W holu z ekspozycją zbiorów szkła i gliptyki, w niszy obok schodów, zaaranżowano warsztat szlifierski z figurą naturalnej wielkości przedstawiającą szlifierza Siebenhaara, wykonaną przez klasę rzeźby profesora Cirillo dell'Antonio w Szkole Snycerskiej w Cieplicach (il. 16). Siedząca przy oryginalnym warsztacie szlifierskim postać była ubrana w jego osobiste ubrania pozyska-

ne od rodziny. Warsztat tego sławnego szlifierza już wcześniej trafił do zbiorów muzeum. Inne dzieło Szkoły Snycerskiej w Cieplicach to przepierzenie oddzielające salę z ekspozycją kościelną, przylegającą do holu na parterze, od północnego zachodu. Była to rama z surowych desek i belek, pokrytych płótnem, zwieńczona ozdobami, wykonanymi na wzór barokowych elementów zdobniczych z kościoła Łaski. Klatka schodowa nowego budynku została ozdobiona dwiema balustradami pochodzącymi z jeleniogórskich kamienic. Pierwsza podarowana była przez kupca Zimanskyego z jego domu przy ulicy Kopernika. Ozdobiła ona ścianę przy schodach prowadzących z holu na pierwsze piętro. Druga została zakupiona za 400 marek od właścicieli kamienicy należącej do Buchsa, razem z zawieszką do lampy korytarzowej. Ozdobiła ona dalszą część ściany przy schodach. Balustradę klatki schodowej na podstawie projektu Grossera odlała i podarowała firma *Trettenberg* z Wrocławia. Jesienią 1913 r. pozyskano od parafii w Dziwiszowie piękny dzwon z warsztatu Matiasa Kalbrittera z Jeleniej Góry. Wążący 7 cetnarów dzwon z kościoła katolickiego stał się ozdobą kolekcji kościelnej. W holu znalazł się również kamień ze znakiem walońskim, pozyskany w trakcie budowy linii kolejowej Szklarska Poręba Górna – Kořenov⁸⁸. Jest to fragment skały znajdującej się w pobliżu Wieczornego Zamku, wysadzonej w trakcie budowy kolei⁸⁹.

Ostatnim, niedokończonym etapem prac, był ogród przy muzeum. Urządzano go w latach 1912-1926, o czym świadczą akta zachowane w jeleniogórskim archiwum⁹⁰. Radca budowlany Grosser zaprojektował ogród muzealny w taki sposób, aby stanowił on jedną ca-

⁸⁸ „Der Wanderer...“ nr 1/1914, s. 1-3 – H. Seydel: *Bericht des Hauptvorstand über Museumsbau*.

⁸⁹ *Wspomnienia...*, op. cit., s. 53-61.

⁹⁰ Akta Towarzystwa Karkonoskiego w Jeleniej Górze (1880-1945) nr zespołu 115/0, sygn. 78, AP we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze.

16. Hol na parterze z ekspozycją szkła artystycznego

łość z głównym budynkiem oraz z chatą karkonoską i kamienicą mieszcząską. Główne prace wykonała firma architekta ogrodów Rudolfa Sussmanna z Jeleniej Góry. Elementem ogrodu przy chacie stała się rurowa studnia z wodą wpływającą do drewnianego koryta i tworzącą dwa małe oczka wodne. W samym ogrodzie nasadzone zostały kwiaty i rośliny górskie. Zajmował się nimi późniejszy kustosz muzeum, emerytowany nauczyciel Wilhelm Patschowsky. W późniejszych latach w ogrodzie powstał zielnik karkonoski, pieczołowicie doglądany przez kustosa Patschowskyego, zwany „ogrodem laborantów”. Znajdował się on za chatą karkonoską od strony obecnego Wzgórza Kościuszki. Ozdobą ogrodu była grupa kryształów górskich – topazów dymnych z Jaroszowa k. Strzegomia, pochodząca ze zbiorów jubilera

Bergmanna z Cieplic. Zakupił je od niego Füllner, właściciel fabryki w Cieplicach i podarował do ogrodu muzealnego. Nastąpiło to w lecie 1914 r. Dołożono do nich pozostałe kryształy od Bergmanna i wykonane ze szkła kawałki awenturynu, dar dyrektora huty Josephine – Pohla ze Szklarskiej Poręby⁹¹.

W kwietniowym numerze „Der Wanderer im Riesengebirge” ukazała się informacja o uroczystym otwarciu nowego Muzeum Karkonoskiego (il. 17). Od 2 czerwca 1889 r., kiedy to udostępniono pierwszą ekspozycję, minęło 25 lat starań o uzyskanie odpowiedniej siedziby dla zbiorów, biblioteki i archiwum RGV. Nowe muzeum zbudowano kosztem 125 tys. marek. Uroczyste otwarcie miało się odbyć na

⁹¹ *Wspomnienia...*, op. cit., s. 61-62.

17. Uroczyste otwarcie muzeum 14 kwietnia 1914 r.

trzeci dzień po Wielkanocy, 14 kwietnia 1914 r. o godzinie 11.30. Już od 10. gmach muzeum miał być otwarty dla gości (il. 18). O godzinie 13. w dużej sali Domu Sztuki i Stowarzyszeń (obecnie Teatr C. Norwida) miało się odbyć uroczyste spotkanie z zaproszonymi gośćmi, będące uhonorowaniem donatorów i przyjaciół RGV, którzy na różne sposoby przyczynili się do powstania muzeum. Lista zaproszonych gości wywieszona była od 8 kwietnia. Od 17 do 26 kwietnia muzeum udostępnione było dla zwiedzających w tygodniu w godzinach od 10. do 12. i od 16. do 18., w niedziele od 11.30 do 13.30. Wstęp wolny miały dzieci do lat 10 oraz członkowie RGV po okazaniu legitymacji. Pozostali płacili 10 fenigów przed południem, po południu 50 fenigów⁹².

Wieczorem 14 kwietnia muzeum otwarto dla grup RGV (il. 19) z Jeleniej Góry, zaproszo-

nych do Domu Sztuki i Stowarzyszeń. Szczegółowy opis tego wydarzenia znalazł się w następnym wydaniu miesięcznika „Der Wanderer im Riesengebirge”⁹³. Warto zaznaczyć, że nakłady na diapozytywy i fotografie wykonywane dla potrzeb Towarzystwa Karkonoskiego w samym tylko 1913 r. wyniosły 427,90 marek. Wydaje się, że towarzystwo w ten sposób dokumentowało końcówkę swojej działalności wystawienniczej. W zbiorach historycznych Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze zachowały się liczne klisze szklane i diapozytywy. Dość łatwo jest z niej wydzielić elementy związane z nowym budynkiem *Riesengebirgsvereinmuseum*, ale trudniej już wydzielić obrazy związane z działalnością wcześniejszą, zarówno wystawienniczą, jak i dokumentacyjną.

Mimo otwarcia, Muzeum Towarzystwa Karkonoskiego musiało rozwiązywać ciągle problemy, takie jak okresowy brak pieniędzy (po otwarciu muzeum było czynne tylko przez 10 dni). Ponowne otwarcie dla zwiedzających nastąpiło w czwartek 26 maja 1914 r. Od tej pory muzeum było otwarte: od 26 maja do 31 sierpnia w niedziele od godz. 11. do 12.30 (wstęp wolny), we wtorki, czwartki i soboty od 10. do 12. Muzeum udostępniano bezpłatnie dla członków RGV i ich rodzin, dla innych wejście kosztowało 20 fenigów. W środy muzeum było otwarte za opłatą 50 fenigów. Od 1 września do 25 maja muzeum było czynne: w niedziele od 11. do 12.30 (wstęp wolny), we wtorki i czwartki od 10. do 12. (wstęp wolny dla członków RGV i ich rodzin, pozostali płacili 20 fenigów)⁹⁴. Dopiero w następnych miesiącach po oficjalnym otwarciu problemy zostały usunięte. Niektóre etapy urządzania muzeum trwały latami, przykładem jest chociażby ogród muzealny, przy którym prace trwały w latach 1912-1926. Należy dodać, że muzeum zostało otwarte niespełna 3 miesiące przed wybuchem I woj-

⁹² „Der Wanderer...” nr 4/1914, s. 49-50 – H. Seydel: *Eröffnung des Riesengebirgsmuseums*.

⁹³ Ibidem, nr 5/1914, s. 66-68 – Dr Baer: *Die Feierliche Einweihung des Riesengebirgsmuseums*.

⁹⁴ Ibidem, nr 6/1914, s. 81 – H. Seydel: *Bekanntmachung*.

18. Budynek Muzeum Karkonoskiego w 1914 r.

ny światowej, co na pewno w dużym stopniu wpłynęło na działalność jego i RGV.

Od początku powstania zbiorów do otwarcia Muzeum RGV dyrektorem był Hugo Seydel. Kustosze, opiekunowie zbiorów i bibliotekarze zmieniali się co kilka lat, pełniąc swoje obowiązki społecznie. Z czasem powstała funkcja kasztelana lub opiekuna ekspozycji, osoby mającej klucz do muzeum, udostępniającej zbiory członkom RGV i szczególnie ważnym gościom poza godzinami otwarcia wystaw. Była to także osoba, która opiekowała się wystawami. Piękne ekspozycje były wizytówką miasta i regionu, zachęcały do wędrowek w Karkonosze i Góry Izerskie. Warto zaznaczyć, że od połowy kwietnia do końca grudnia 1914 r. Muzeum Karkonoskie zwiedziły 4.023 osoby, tylko w lipcu zanotowano 1,532 osoby (w sierpniu z powodu wybuchu wojny odnotowano tylko 59 osób). Wydatki na muzeum wyniosły 2.194,68 marek⁹⁵.

⁹⁵ „Der Wanderer...” nr 6/1915, s. 42, 46 – W. Patschowsky: *Jahresbericht über Tätigkeit des Riesengebirgsvereins*.

Muzeum Towarzystwa Karkonoskiego do 1945 roku

Wystawy w nowym muzeum i jego wygląd opisuje przewodnik wydrukowany w 1914 r., a następnie wznawiany przez Towarzystwo Karkonoskie w kolejnych latach wedle potrzeb⁹⁶. Gość zwiedzający muzeum przechodził przez drzwi wejściowe od strony ulicy. Wchodząc do holu po lewej widział drzwi z obramieniem, będącym niegdyś ozdobą kamieniczki przy ulicy Grodzkiej 21 (il. 20), po obu ich stronach wisiały tablice wykonane przez Szkołę Snycerską w Cieplicach. Tablica lewa zawierała dane dotyczące budowy muzeum, prawa zaś nazwiska fundatorów⁹⁷. Drzwi prowadziły do gabinetu dyrektora, który pełnił także funkcję sali zebrań towarzystwa oraz biblioteki RGV. W holu wystawiono wyroby ze szkła, tłoki pie-

⁹⁶ *Kurzgefaster Führer durch das Museum des Riesengebirgsvereins* (wyd. 2, 1921 Hirschberg), s. 1-21.

⁹⁷ „Der Wanderer...” nr 9/1915, s. 73-74 – *Museum des RGV*.

19. Członkowie zarządu RGV w dniu otwarcia muzeum

20. Portal drzwiowy z kamienicy przy ul. Grodzkiej 21

czętne, wyroby snycerskie oraz ślusarstwo i kowalstwo artystyczne. W trzech szafach znajdowały się umieszczone chronologicznie zabytki i eksponaty związane ze szklarstwem oraz pamiątki po Walonach: księgi i dwa kamienie walońskie (jeden z okolic Wzgórza Krzywoustego, a drugi z okolic Szklarskiej Poręby), znaleziska archeologiczne z Cichej Doliny i Grzbietu Kamienickiego – ślady po starych hutach szkła. Dalej pamiątki po rodzinie hutniczej Preusslerów, wśród nich dzwon i chorągiewka z budynku dawnej huty w Białej Dolinie i wyroby miejscowego szklarstwa, a także przykładowe wyroby związane z warsztatami szlifierzy szkladziałającymi w regionie. Szafa czwarta to przykłady rytów w kamieniach, także półszlachetnych, znajdowanych niegdyś w Karkonoszach. Przykładami prac mistrzów, grawerów i pieczętników, działających od końca XVII w., głów-

21. Drewniana figura szlifierza Siebenhaara przy pracy

nie w Cieplicach i Sobieszowie, były odciski pieczęci, tłoki pieczętnie, sygnety, fragmenty pieczęci i przykłady kamieni półszlachetnych.

Szczególną część na ekspozycji zajmowały dzieła i modele Friedricha Siebenhaara (1814-1895) z Cieplic, w tym dwa popiersia z wosku. We wnęce przy schodach znajdowała się opisana już wcześniej figura mistrza Siebenhaara przy warsztacie i w oryginalnym ubraniu (il. 21). Ślusarstwo i kowalstwo reprezentują wyroby odnalezione w jeleniogórskich kamienicach i obiektach sakralnych. Przewodnik po muzeum wymienia znajdującą się przy postaci mistrza grawerskiego Siebenhaara renesansową balustradę z domu Buchsa – Rynek 21 (il. 22), czy kratę okienną z kościoła Świętego Ducha. Inna krata oddzielająca główny hol od pomieszczenia wewnętrznego (obecnie schody do piwnicy), wykonana została według dawnego wzoru, z użyciem oryginalnych fragmentów w Królewskiej Szkole Sztuki we Wrocławiu.

Sala Cechów Rzemieślniczych (obecnie ekspozycja archeologiczna na parterze) mieściła wyroby cechowe i pamiątki po miejscowych cechach (wilkowy, skrzynie, dokumenty cechowe), umieszczone w trzech szafach i stojące na podestach (il. 23). Zawieszony był tu pozyskany wcześniej żyrandol z brązu po-

22. Figura szlifierza oddzielona renesansową kratą

23. Widok na salę cechów rzemieślniczych

chodzący z kościoła Łaski w Jeleniej Górze oraz dzwon z kościoła katolickiego w Dziwiszowie. Wyroby z cyny i naczynia cechowe (il. 24) oraz pamiątki po bractwie kurkowym znajdowały się w dużej szafie. Na ścianach wisiały oprawione w szkło dokumenty związane z cecha-

24. Cechowe naczynia z cyny, w tle dokumenty cechowe

mi. Pod nimi ustawiono skrzynie cechowe z Jeleniej Góry (il. 25), Kowar i Kamiennej Góry. Nad szafą zawieszono kratę z kamienicy przy ul. Grodzkiej 21. W pozostałych dwóch szafach prezentowano pamiątki po działających tu la-

borantach i różnorodne przedmioty – pamiątki po cechach i rzemieślnikach, cechową księgę jeleniogórskich ślusarzy od 1664 r., pieczęcie cechowe, stempel, walec dębowy, którym kiedyś w papierni koło Mirska tłoczono herb Schaffgotschów na papierze czerpanym, dalej formy piernikarskie oraz osobliwości (np. książka lekarska z 1785 r.). Pomiedzy szafami zawieszono stary zegar ścienny z miejskiego ratusza i kilka obrazków na szkle. W następnej szafie znajdowały się wyroby miejscowego rzemiosła chałupniczego.

Na parterze, na prawo od holu znajdowała się **sala kościelna** (obecnie sala historii miasta przed 1945 r.). Umieszczono tu pamiątki z budowli sakralnych, a na środku sali stał model tejże świątyni. Na ścianie umieszczono rzadkie obrazy związane z kościołem Łaski i olejny obraz przedstawiający wnętrze kościoła parafial-

il. 25. Skrzynia Bractwa Strzeleckiego, Jelenia Góra, 1685 r.

26. Fragment ekspozycji

nego. Były też klepsydry, jakich używali tutejsi kaznodzieje do odmierzania czasu kazań. Pod obrazami umieszczono kratę z kościoła Świętego Ducha. W sali znajdowały się także osiemnastowieczne organy oraz dwie figury z tego kościoła (il. 26). Obok modelu pośrodku sali stała najstarsza chrzcielnica z kościoła Łaski i dzban cynowy. Po lewej i prawej stronie ekspozowano sześć lichtarzy, w tym: dwa cynowe z kościoła w Sobocie k. Lwówka Śląskiego i cztery drewniane z kościoła Świętego Ducha. Na ścianach wisiały krucyfiksy, tabliczki trumienne znanych miejscowych kupców i rzemieślników. W oknach sali zawieszono płytki szklane z jeleniogórskiego kościoła katolickiego i kościoła Łaski (cztery płytki, w tym dwie zdobione rytami).

Sala ceramiki, obrazów i innych eksponatów (il. 27). Znajdowały się tu dwa piece: fajansowy z Kochanowa k. Lubawki i biały, glazurowany piec z końca XVIII w. z ul. Grodzkiej 17 w Jeleniej Górze. W dwóch szafach znajdowały się miejscowe oraz obce wyroby z ceramiki i fajansu (il. 28). W pierwszej fajanse z Prószkowa, Delft, REXKÜSSE, CREUSSEN, filiżanki z porcelany: wśród nich filiżanka, z której piła królowa Lu-

27. Fragment ekspozycji

28. Fajans z jeleniogórskich kamienic kupieckich

isa (il. 29). W drugiej mieściły się wyroby z ceramiki bolesławieckiej, majolikowe sztucce z XVII i XVIII w., kafle z rozebranych pieców z okolicznych miejscowości. Na ścianach wisiały portrety kupców z Jeleniej Góry i innych miejscowości z XVII i XVIII w. Ponadto obrazy olejne, pastele, miedzioryty autorstwa malarzy miejscowych i obcych. W sali znajdowała się komoda feldmarszałka Gneisenau z Mysłakowic oraz lustro należące do jeleniogórskiej rodziny i lampa oliwna z Piechowic⁹⁸.

⁹⁸ *Kurzgefaster...* op. cit., s. 1-10.

29. Ceramika z filizanką, z której piła księżna Luiza, żona cesarza

Izba patrycjuszowska znajduje się w dobudowanej do głównego gmachu replice kamienicy Buchsa z Rynku (opis zamieszczono już w poprzednim rozdziale). W oknach znajdowały się szyby z jeleniogórskich domów.

Trzy z nich pochodzą z ul. Kilińskiego (wówczas Zapfenstraße 21). Umeblowanie pokoju, obrazy olejne na ścianach i miedzioryty (portrety przedstawicieli rodziny Buchsów) pochodziły z domów jeleniogórskich rodzin kupieckich. Całość miała naśladować wnętrze izby kupieckiej. Piec przeniesiono ze starej ekspozycji wnętrza *Bauernstube* przy ul. Szkolnej 12. Wnętrze patrycjum powstawało kilka lat po zbudowaniu muzeum i zmieniało swój wygląd. Wejście na poddasze było nieczynne aż do czasu zaaranżowania tam pokoju biedermeierowskiego. Widoki wnętrza sali zachowały się w zbiorze diapozytywów jeleniogórskiego muzeum.

Z głównej hali do sal na pierwszym piętrze prowadziły schody. Na ścianie klatki schodowej prezentowana była stara broń, wśród niej tzw. „Miecz Bolka” i miecz landsknechta, broń

30. Sala na pierwszym piętrze z reliefami oraz cyklem obrazów Maxa Wislicenusa

31. Ekspozycja przyrodnicza

z zamku Chojnik, znaleziona w czasie oczyszczania zbiornika wodnego, broń z wojen śląskich i wielki bęben z jeleniogórskiego ratusza. Na pierwszym piętrze znajdowała się duża sala zdobiona fryzem w formie naśladowującej barokową, z motywami kwiatów karkonoskich oraz medalionami, w których umieszczono sentencje ułożone przez dr. Baera i Seydela. Sala o wymiarach 12 x 8 m pełniła funkcję sali zebrań i sali konferencyjnej (il. 30). Tutaj znalazły swoje miejsce wielkie obrazy, reliefy, plastyczne modele gór i wytwory miejscowego rzemiosła artystycznego oraz monety, medale, ozdoby, kwity, czeki itp.

Od strony południowej z klatką schodową sąsiadowała sala, gdzie mieściła się **wystawa przyrodnicza** (il. 31). Była ona w całości poświęcona wiedzy przyrodniczej o regionie. Znajdowała się tu kolekcja ornitologiczna –

wypchane ptaki i jaja ptasie. Dalej wybrane gatunki ssaków z Karkonoszy. Ekspozycję fauny kończył okazały zbiór owadów, motyli, gadów i płazów (te ostatnie w stojakach). Flora nie była szczególnie eksponowana, gdyż zielniki chroniono w zamkniętych szafach, wspomagano się natomiast wywieszonymi tablicami roślin i modelami grzybów. W tej sali prezentowany był także świat minerałów. Były to przykłady różnorodnych form skał i minerałów występujących w regionie.

Od strony północnej do holu przylegała sala prezentująca **przemysł tkacki i jego wytwory**. Były tu przykłady włókien Inianych, przędzy, nici Inianych, których jakość nie ustępowała jedwabnym, przykłady wyrobów Inianych, tkanych na krosnach. W gablotach pokazywano próbki przędzy, z jakich powstawały woale Iniane. Dalej ubiory kobiece

z Kowar, Podgórzyna i innych miejscowości oraz przykrycia adamaszkowe z XVIII w., które były niegdyś w posiadaniu rodziny Buchsów. Wymieniane są tu również tkaniny adamaszkowe z przedstawieniami oblężenia Świdnicy w 1757 r., czy trzy inne utkane na pamiątkę zawarcia paktów pokojowych: w Dreźnie w 1745 r., w Hubertusburgu w 1763 r., oraz w Cieszynie w 1779 r. W oszklonej szafie prezentowane były tkaniny świeckie i kościelne, a obok nich kupieckie łokcie, parasole przeciw-słoneczne i przeciwdeszczowe.

Ostatnia sala na piętrze, w części północno-zachodniej, prezentowała **wystawę górskich pejzaży i innych obrazów** a także różnorodne narzędzia używane przez mieszkańców regionu. Przewodnik po wystawie wśród obrazów wymienia wykonane przez Reinhardta, ręcznie kolorowane akwaforty czy grafiki z przedstawieniami gór autorstwa Knippela i innych. Ponadto obrazy olejne z przedstawieniami krajobrazów i portrety znanych osobistości. Dalej, w rogu sali na piętrze wystawiono karkonoskie instrumenty muzyczne. Przewodnik opisuje też gabloty z rysunkami wnętrz jeleniogórskich kamienic autorstwa Katariny Kosack z Jeleniej Góry, dokumenty z Jeleniej Góry i okolic, dalej przykłady małej rzeźby w drewnie autorstwa Kahla czy Wilhelma Hampla. Ostatnia szafa była prawdziwym zbiorem osobliwości z regionu: od znalezisk archeologicznych, poprzez przykłady zamków do drzwi i innych elementów, model tramwaju gazowego czy dioramę przedstawiającą jeleniogórski ratusz i karykatury mieszczan. Kasetki, klucze, kompasy, sztucce, prochownice, karty do gry i naczynia miedziane tworzyły wrażenie przypadkowego, nieuporządkowanego zbioru. Wystawę na piętrze kończyło popiersie Maksa Heinzela, miłośnika gór i poety⁹⁹. Ostatnie dwie sale na piętrze w przewodniku noszą znamienne nazwy: „Rzemiosło i inne” oraz „Obrazy i inne”.

⁹⁹ *Kurzgefaster...* op. cit., s. 11-18.

Do głównego budynku od południa przylegała **chata wiejska**. Jej budowę opisano w poprzednim rozdziale. Warto dodać jeszcze, jak wyglądało jej wnętrze po otwarciu muzeum. Wiejski dom połączony był przedścionkiem z głównym budynkiem. Na uwagę zasługiwały tu sprzęty domowe i meble, w tym: malowana szafa z Czarnego k. Jeleniej Góry i kufer z Jeżowa Sudeckiego z 1664 r. Przez przedścionek wchodziło się do właściwej sieni wyłożonej piaskowcowymi płytami. Dwoje drzwi prowadziło na zewnątrz budynku. Stałym elementem pozostał ogromny piec wielofunkcyjny z Sosnowki, pokryty zieloną glazurą, z otworem pieca chlebowego w przedścionku. Do chaty prowadziły malowane drzwi. Wnętrze chaty do dziś zachowało się w niezmienionym stylu. Różnice występują tylko w detalach jego wyposażenia. Do dziś obok ogromnego pieca stoi, pochodzące ze Strupic, łóżko z baldachimem z 1823 r. Kołyska stojąca obok należała do regionalnego poety Bertermanna z Karpnik. Do dziś znajduje się tu też otwarty kredens z naczyniami. Zasadniczą różnicą jest brak przeniesionych tu ze starej ekspozycji przy ulicy Szkolnej manekinów – postaci gospodyni przy kądzieli i kołowrotku, ubranej w strój ludowy oraz jej ojca strugającego smolną szczapę na łuczywo. Warsztat tkacki przystosowany do tkania woali Inianych dopełniał aranżacji wnętrza, które sprawiało wrażenie zamieszkałego. Zewnętrzny wygląd chaty nie zmienił się do dziś, zmieniło się jednak jej otoczenie. Z tyłu za chatą i patrycjum stworzono ogród o charakterze górskim, gdzie znajdowały się drzewa i rośliny karkonoskie. W pobliżu chaty powstał ogródek, zielnik ziół karkonoskich, pieczołowicie nasadzanych przez Wilhelma Patschowskiego, który od 1919 r. był kustoszem muzeum. Teren ogrodu urządzano w latach 1912-1926¹⁰⁰.

¹⁰⁰ Inwentarz: Towarzystwo Karkonoskie w Jeleniej Górze (1880-1945) nr zespołu 115/0, sygn. 78, AP we Wrocławiu, Oddział w Jeleniej Górze.

Otwarcie i udostępnienie muzeum dla zwiedzających nie zakończyło prac nad ekspozycjami, urządzeniem obiektu oraz terenu przy nim. Od maja 1914 r. trwały prace nad urządzeniem „pokoju biedermeierowskiego” na poddaszu kamienicy patrycjuszowskiej. W 1915 r. nadal trwały prace w ogrodzie muzealnym. Wilhelm Patschowsky, nauczyciel i członek RGV wykonał nasadzenia w ogródku laborantów i w ogrodzie przy muzeum. Rośliny pochodziły z jego ogrodu w Jarkowicach k. Lubawki¹⁰¹. Dr Eugen Füllner darował muzeum kilka kryształów, które niegdyś były ozdobą ogrodu jubilara Bergmanna z Cieplic. Wraz z wcześniejszymi darami stworzyły one w ogrodzie muzealnym ekspozycję w postaci grupy kamieni o wysokości 86 cm i średnicy 153 cm. W 1917 r. od kapitana Höhne z Berlina muzeum pozyskało 64 przedmioty wykonane zbiałego i kolorowego szkła mlecznego o przepięknych formach. Innym nabytkiem były słynne obrazy Maxa Wislicenusa – malarza i profesora wrocławskiej akademii, wykonane z funduszy Ministerstwa Edukacji na zlecenie profesora Poelziga, dyrektora wrocławskiej Akademii Sztuk Pięknych.

Po śmierci Roberta Keinitza w dniu 11 maja 1917 r. kustoszem muzeum został Wilhelm Patschowsky¹⁰². W roku 1915, po załamaniu związanym z wybuchem wojny w 1914 r., w muzeum odnotowano 5.055 gości¹⁰³, w 1916 r. – 5.274 osoby, a w 1917 r. – 2.868 osób, w tym roku 80 osób odwiedziło bibliotekę¹⁰⁴. 30 stycznia 1918 r. w Berlinie umiera kapitan Max Höhne. Po jego śmierci muzeum otrzymuje zgromadzone przez niego przedmioty o wielkiej wartości artystycznej i historycznej¹⁰⁵.

W nocy z 14 na 15 stycznia 1923 r. skradziono z Muzeum RGV 55 przedmiotów. Przedmio-

ty znajdowały się w jednej witrynie. Złodzieje przy użyciu podrobionego klucza dostali się do gabloty i ukradli przedmioty ze srebra i złota. Od kradzieży uchroniono złote łańcuchy śląskie, które noszono na tych terenach, a które kustosz Patschowsky wyjął wcześniej z gabloty¹⁰⁶. Po tej kradzieży muzeum musiało podjąć odpowiednie kroki, aby lepiej je zabezpieczyć. Kwota zebrana z biletów wstępu w roku 1925 – 1357,95 marek była zbyt niska, by pokryć wydatki Towarzystwa, sięgające 4228,63 marek. Jednak nie było już zadłużenia związane z budową muzeum i urządzeniem wystaw.

W 1926 r. pojawia się informacja o przygotowaniu przez bibliotekarza profesora Rummela i kustosza Patschowskyego uaktualnionego przewodnika dla zwiedzających¹⁰⁷. W grudniu 1926 r. wystawa w sali przyrodniczej wzbogaciła się o ciekawe znaleziska przywiezione z wojcieszowskich kamieniołomów na Górze Połom. W jaskini wśród kamieni noszących ślady ognia znaleziono 55 fragmentów kości i dwa narzędzia, tzw. „skrobaki”. Dzięki staraniom Hugo Wenke, miejscowego nauczyciela, pasjonata archeologii oraz członka RGV trafiły one do muzeum, razem ze stalagmitem o wymiarach 38 x 48 cm z tejże jaskini. Wystawa szkła na parterze wzbogacona została przez eksponaty związane z W. Benną, grawerem ze Szklarskiej Poręby. Wśród prac mistrza znalazł się puchar z pokrywą i kieliszek do wina. Pięknie uformowane surowe szkło pochodziło z huty Josephine, wykonane przez szklarza Simsona. Prace swoje podarowali także malarze szkła: Josef Hasenkopf z Piechowic i Paul Rottbauer z Sobieszowa.

14 maja 1927 roku umiera w Cunnersdorf kustosz muzeum i wieloletni członek zarządu RGV – Wilhelm Patschowsky. Powoli, acz nieuchronnie, następuje wymiana pokoleń w Towarzystwie Karkonoskim, jak i zarządzie

¹⁰¹ Ibidem, nr 12/1917, s. 92-93 – *Museum des RGV*.

¹⁰² *Wspomnienia...* op. cit., s. 65-68.

¹⁰³ „Der Wanderer...” nr 6/1916, s. 42, nr 5/1917, nr 5/1918, s. 34 – A. Vogel: *Jahresbericht...*

¹⁰⁴ Ibidem, nr 2/1917, s. 12-13 – *Museum des RGV*.

¹⁰⁵ „Der Wanderer...” nr 1/1919, s. 4-5 – *Museum des RGV*.

¹⁰⁶ *Wspomnienia...* op. cit., s. 68-69.

¹⁰⁷ „Der Wanderer...” nr 5/1926, s. 88-89 – H. Seydel: *Museum Riesengebirgsverein*.

muzeum. Wilhelm Patschowsky (1856-1927) otrzymał wykształcenie nauczycielskie w seminarium w Lubomierzu. Uczył w kilku dolnośląskich wioskach, by wreszcie osiąść jako główny nauczyciel w Jarkowicach k. Lubawki. Tutaj przebywa do 1919 r., kiedy to przeniósł się do Cunnersdorf k. Jeleniej Góry.

W sprawozdaniu zamieszczonym w czerwcowym numerze „Der Wanderer im Riesengebirge” pojawia się informacja, że nowym bibliotekarzem został kierownik badań Heinrich Meuss, a wieloletni bibliotekarz towarzystwa prof. Rummel został kustoszem zbiorów¹⁰⁸. O Muzeum RGV pisał w obszernym artykule profesor Nafe¹⁰⁹. Wystawa przyrodnicza wydała mu się nowoczesna, ale już dalsze sale ekspozycji, przedstawiające historię i kulturę regionu były zbyt przeładowane. W muzeum robi się ciasno. Nafe myślał o poszerzeniu działki i zbudowaniu nowego budynku, ale wydawało mu się to niemożliwe. Należało raczej myśleć o rozbudowie starego gmachu.

3 czerwca 1928 r. na walnym zjeździe RGV w Karpaczu podniesiony został problem rozbudowy muzeum. Wiązało się to ze zbliżającą się rocznicą 50-lecia RGV. Dyskutowano nad zakupem działki sąsiadującej z muzeum przy Seydelstraße 8 (obecnie drugi budynek Muzeum Karkonoskiego przy ulicy Chełmońskiego). Działka o wielkości 1.450 m² i budynek kosztować miały 40 tys. marek. Na zakup postanowiono przeznaczyć jubileuszowe datki. Projekt zatwierdzono większością głosów¹¹⁰. W 1929 r. powstał spis dokumentów i archiwaliów RGV. Zachował się on w aktach RGV w jeleniogórskim archiwum¹¹¹. Sprawozdanie za rok 1928

podaje do wiadomości decyzję o zakupie budynku za sumę 40.500 marek i przeniesienie do niego ekspozycji przyrodniczej.

W roku 1929 muzeum odwiedziło 4.717 gości, w tym 49 grup szkolnych. Muzeum wydrukowało nowy katalog książek, gdzie znalazło się ponad 2 tys. woluminów¹¹². W pierwszym półroczu 1929 r. „pokój biedermeierowski” w muzeum wzbogacił się o kilka eksponatów z lat 1820-1850., w tym m. in. dagerotyp w oryginalnej ramie¹¹³.

W dniach 14-17 czerwca 1930 r. RGV świętowało swoje 50-lecie. Jednym z punktów programu uroczystości było zwiedzanie muzeum oraz wycieczka na Wzgórze Kościuszki i Wzgórze Krzywoustego w niedzielę 15 czerwca w godz. 8.30 do 10.30. Gości powitał kustosz muzeum, R. Vogt z Cunnersdorf¹¹⁴.

W „Der Wanderer im Riesengebirge” z czerwca 1930 r., w artykule o historii muzeum, napisano o trwającej już od 1927 r. pracy doktora Meussa nad katalogiem zbiorów. Wspomniano także o opracowaniu nowego przewodnika po muzeum przez doktora Baera i dyrektora muzeum Seydela. Jest tam także dość ciekawe stwierdzenie o tym, że wiele czasu upłynie przed powstaniem wystawy w nowym budynku¹¹⁵. W maju następnego roku ukazał się obszerny artykuł o Towarzystwie Karkonoskim, w tym krótki artykuł o muzeum i bibliotece¹¹⁶. O ile krótki tekst o muzeum nie wnosi niczego szczególnego, to w tekście o bibliotece znalazła się wzmianka

o archiwaliach w archiwum miejskim) AP we Wrocławiu, Oddział w Jeleniej Górze.

¹¹² „Der Wanderer...” nr 6/1929, s. 92-93 – *Jahresbericht des Hauptvorstandes über das Jahr 1928/29*.

¹¹³ Ibidem, nr 9/1929, s. 143 – *Hauptvorstand und Ortsgruppe*.

¹¹⁴ Ibidem, nr 5/1930, s. 76-77 – *50 Jahre Riesengebirgsverein, Hauptvorstand und Ortsgruppe*.

¹¹⁵ Ibidem, nr 6/1930, s. 98-99 – *Die Entwicklung und Tätigkeit des Riesengebirgsvereins in den letzten 25 Jahren. Das Museum*.

¹¹⁶ Ibidem, nr 5/1931, s. 72-74 – *Der Riesengebirgsverein, das Museum, die Büscherei*.

¹⁰⁸ „Der Wanderer...” nr 6/1928, s. 89 – *Hauptvorstand und Ortsgruppe*.

¹⁰⁹ Ibidem, nr 8/1927, s. 111-114 – O. Nafe: *Das naturkundliche Heimatmuseum*.

¹¹⁰ „Der Wanderer...” nr 7/1928, s. 106 – Ulrich Siegert: *Hauptversammlung des RGV in Brückenberg am 3 Juni 1928*.

¹¹¹ Inwentarz Towarzystwa Karkonoskiego w Jeleniej Górze (1880-1945) nr zespołu 115/0 sygn. 87 (wykaz dokumentów i akt znajdujących się w muzeum oraz wiadomości

o zgromadzonych 3 tys. woluminów i wydrukowaniu katalogu z 1928 r., dostępnym w cenie 1 marki.

W sprawozdaniu za rok 1930 pojawia się stwierdzenie o braku środków na poszerzenie i rozbudowę muzeum. Usunięcie domu obok budynku Muzeum RGV i wybudowanie nowego byłoby w tym przypadku dużym ryzykiem¹¹⁷. W 1930 r. muzeum zwiedziło 5.070 osób, w tym 78 grup szkolnych i 13 stowarzyszeń. Zarząd wydał plakat z informacją o muzeum. Wnętrze domu patrycjusza wzbogaciło się o barokowy owalny stół z jeleniogórskiego kościoła Łaski, leżały na nim biblie i księgi z lat 1720-1750. Hans Ulrich Siegert, znany fotograf z Jeleniej Góry, podarował 50 diapozytywów z ujęciami muzeum i jego sal¹¹⁸.

W 1931 r. dyrektorem muzeum był kierownik studiów dr Heinrich Meuss, jego zastępcą kustosz R. Vogt. Tak zwany *Somme-Haus*, drugi budynek muzeum miał zostać przebudowany. Koszt wynosił 10 tys. marek, co w tych trudnych czasach obciążało hipotekę towarzystwa. Wydatki na muzeum sięgają 3.700 marek rocznie¹¹⁹. Od stycznia 1932 r. obowiązki kustosa Muzeum RGV przejmuje kupiec Max Krause. W pracach przy wystawach pomaga będący już emerytem Hugo Wenke i dr Goebel z jeleniogórskiej grupy RGV. Od 1 października 1931 r. zarząd nad biblioteką przejął rektor R. Binder¹²⁰. Od lipca 1932 r. w muzeum powstaje kartoteka w formie odręcznie wypełnionych kart, ponadto zarząd muzeum przeznaczacza 3.500 marek na urządzenie drugiego budynku muzeum¹²¹.

¹¹⁷ Ibidem, nr 6/1931, s. 94 – Ulrich Siegert: *Der RGV in seinem Jubiläumsjahr 1930...*

¹¹⁸ Ibidem, nr 7/1931, s. 123, nr 11/1931, s. 176 – dr Heinrich Meuß: *Vom Riesengebirgsvereinmuseum.*

¹¹⁹ „Der Wanderer...” nr 12/1931, s. 192-193 – *Sitzung des Hauptvorstandes in Hirschberg am 15 November 1931, 10 Uhr, im Hotel Braunen Hirsch.*

¹²⁰ Ibidem, nr 5/1932 – *Jahresbericht der Hauptvorstandes des RGV 1931/32.*

¹²¹ Ibidem, nr 7/1932, s. 123 – *Das Riesengebirgsmuseum ein Dorn röschen.*

3 października 1932 r., w wieku 92 lat, umiera wieloletni dyrektor i opiekun zbiorów RGV Hugo Seydel (il. 32). Pamiątką po tym niezwykłym człowieku jest wykonany przez profesora Cirillo dell'Antonio medal z jego portretem. Przeglądając numery „Der Wanderer im Riesengebirge” z końca 1932 i 1933 r. wyczuwa się zmiany. Przede wszystkim są to pozdrowienia kończące ogłoszenia: *Berg heil!* Dla towarzystwa i muzeum nadchodzą ważne zmiany, jakie przyniosła dla kultury ideologia nazistowska. Uwidacznia się to także w korespondencji prowadzonej z władzami przez zarząd muzeum. O muzeum ukazuje się też coraz mniej wiadomości.

Po śmierci Seydela nowy dyrektor dr Heinrich Meuss objął kierownictwo z Hugo Wenke i dr. Goebelem. Zajął się przede wszystkim gablotami i uporządkowaniem zbiorów po przeprowadzce części przyrodniczej do nowego budynku. Prace te wykonano do zimy 1933 r., realizując tym samym wcześniejsze plany oddzielenia zbiorów przyrodniczych od artystyczno-historycznych. Przedmioty uporządkowano także pod względem chronologicznym, stwarzając podstawy do wykonania nowych kart katalogowych i przewodnika po muzeum. Dalsze plany Heinricha Meussa to wykonanie w dużej sali na piętrze wystawy prezentującej przemysł turystyczny, udostępnianie gór, rozwój turystyki i sportu. Była to realizacja wcześniejszych pomysłów prof. Nafe¹²². Plany te miały zostać zrealizowane na 50-lecie Muzeum RGV w 1939 r.

Mimo pewnej wiedzy, posiadaniu świeżych wiadomości o eksponatach i ich pochodzeniu, zbiorami opiekowano się społecznie. Jediną osobą pobierająca pensję był dozorca, mieszkający w pomieszczeniach piwnicznych muzeum. Od roku 1934 po wystawach oprowadzał społeczny pracownik muzeum¹²³.

¹²² Ibidem, nr 8/1927, s. 111-114 – O. Nafe: *Das naturkundliche Heimatmuseum.*

¹²³ Ibidem, nr 4/1934, s. 53-55 – H. Meutz – *Altes und Neues vom Museum des Riesengebirgsvereins.*

32. Hugo Seydel

33. Sudeckie Muzeum RGV w Jeleniej Górze w latach 1938-1939

Kierownicy i kustosz zbiorów nie byli przecież specjalistami, choć wielu z nich posiadało wiedzę z pewnej dziedziny kolekcjonerstwa. Na podziw zasługuje jednak ogrom i wartość eksponatów, zbiorów bibliotecznych, archiwaliów i fotogramów, jakie zgromadziło Towarzystwo Karkonoskie. Nieprzypadkowo cytuję tu liczne dary przekazane do zbiorów RGV, stanowiły one bowiem przejaw świadomości wspólnej kultury i dziedzictwa. Zaprzepaszczone zostało to po 1933 r., bo tak naprawdę tę małą ojczyznę stworzyli także ludzie przybyli tu z pozostałych części Europy.

W 1938 i 1939 r. zrealizowano plany przebudowy muzeum. Zachowały się one w aktach budowlanych dotyczących muzeum i działki przy obecnej ulicy Matejki 28. Plany z datą 15 marca i 4 kwietnia 1938 r. wykonane zostały przez znanego jeleniogórskiego architekta Karla Alberta. Była to częściowa przebudowa wnętrza, związana z usunięciem klatki schodowej i przeniesieniem jej do dobudowanego

od przodu aneksu klatki schodowej. Skrócono i poszerzono wejście do muzeum od strony ulicy, całkowicie zmieniając wygląd wejścia z długiego ganku z bocznymi schodami na wejście od frontu ze schodami od strony ulicy. Uzyskano w ten sposób nowe powierzchnie wystawowe. Hala na parterze uzyskała większą powierzchnię, a na piętrze powiększono dużą salę przy dawnej ekspozycji przyrodniczej¹²⁴.

16 lipca 1938 na 650-lecie miasta Jelenia Góra muzeum przyjęło nazwę Muzeum Sudeckie Towarzystwa Karkonoskiego (*Sudeten Museum des Riesengebirgsverein* lub krótko *Sudetenmuseum RGV*) (il. 33). Po przebudowie dysponowało ono dwoma budynkami i zmienionymi wystawami. Jak pisze autor relacjonującego to wydarzenie artykułu, 600 „Niemców Sudeckich” powołał burmistrz Blasius i nowy prezydent RGV. 15 lipca otwarto na nowo za-

¹²⁴ Akta Miasta Jelenia Góra, Bauakten sygn. 5350 (akta, plany i dokumenty, dotyczące działki i budynku Riesengebirgsmuseums), AP we Wrocławiu, Oddział w Jeleniej Górze

aranżowaną wystawę o znamiennej nazwie „Śląska Sudecka Wystawa RGV”.

Zachował się spis slajdów będących w posiadaniu RGV z dn. 29 listopada 1941 r. Było to 12 dużych pudeł ze slajdami z Karkonoszy i film pt. *Der Grossdeutsche Wandertag Hirschberg 1939*.

Muzeum w końcu wojny stało się zatłoczoną, pełną dzieł sztuki składnicą, miejscem przechowywania i zabezpieczania zbiorów z niemieckich i śląskich muzeów, a także dzieł zrabowanych z całej Europy, w tym z terenów II Rzeczypospolitej.

Bibliografia

Baer O., (1905) *Die Sammlungen des Riesengebirgsvereins*, [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge” nr 5/1905

Baer O., (1913) *Unser Bauernhaus*, [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge” nr 6/1913

Baer O., (1914) *Die Feierliche Einweihung des Riesengebirgsmuseums*, [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge” nr 5/1914

Dell'Antonio C., (1927) *Holzschitzschule Bad Warmbrunn von Bruce Stiftung*, Bad Warmbrunn, wyd. Max Leipelt

Eisenmaengen T., (1879) *Der Kreis Hirschberg. Seine Natur, Industrie Bewohner, Verwaltung und Ortschaften*, Hirschberg, wyd. Actien Gessellschaft „Der Bote aus dem Riesengebirge”

Firszt S., Junker U., Pryll T., (2008) *Wspomnienia doktora H. C. Seydela, tajnego radcy prawnego w Jeleniej Górze z jego działalności w Towarzystwie Karkonoskim*, Jelenia Góra, wyd. Muzeum Karkonoskie w Jeleniej Górze

Firszt S., (1997) *Zbiory Schaffgotschów wg opisu Wincentego Pola z 1847 r.*, [w:] „Skarbiec Duchy Gór” nr 1/1997

Geschäftsführenden Ausschuss (1883) *Katalog Gewerbe Aufstellung von Hirschberg und Umgegend vom 29 Juli bis 15 September 1883*, Hirschberg, wyd. Actiengesellschaft „Der Bote aus dem Riesengebirge”

Hoehne P., Rückblick auf die Entsteung des Riesengebirgsvereins sowie auf seine 25-jährige Tätigkeit 1880-1905, [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge” nr 6/1905

Janczak J., Z kuferkiem i chlebakiem. Z przeszłości uzdrowisk i turystyki śląskiej, Warszawa-Kraków, Wydawnictwo PTTK „Kraj”

Koncepcja architektoniczno-budowlana rozbudowy Muzeum Okręgowego w Jeleniej Górze, Zlec. ZP 47/81/14, archiwum MJG

Lehrer S. K., (1890) *Bilder aus der Heimatgeschichte des Hirschberger Thales*, Hirschberg: Hirschberger Lehrerverein

Łaborewicz I., (2007) *Działalność Muzeum Miejskiego w Jeleniej Górze w 1948 r.*, „Skarbiec Duchy Gór”, nr 1/2007

Łaborewicz I., (2008) *Zbysław Michniewicz (1909-1970). Muzealnik i badacz dziejów Karkonoszy*, „Skarbiec Duchy Gór” nr 2/2008

Meuß H., (1931) *Vom Riesengebirgsvereinmuseum*, [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge” nr 5/1931

- Meuß H., (1931)** *Sitzung des Hauptvorstandes in Hirschberg am 15 Nowember 1931, 10 Uhr., im Hotel Braunen Hirsch*, [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge“ nr 12/1931
- Meuß H., (1934)** *Altes und Neues vom Museum des Riesengebirgsvereins*, [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge“ nr 4/1934
- Muzeum w Jeleniej Górze, Jelenia Góra 1998*
- Nafe O., (1927)** *Das naturkundliche Heimatmuseum*, [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge“ nr 8/1927
- Nafe, O., (1932)** *Das Riesengebirgsmuseum ein Dorn röschen*, [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge“ nr 7/1932
- „Nowiny Jeleniogórskie“, nr 22, 28.09-3.09.1958
- Ptaszyński J., (1992)** *Dawni gospodarze Śnieżki*, [w:] „Karkonosze“ 7-8/1992
- Sawicki K. (2007)** *Towarzystwo Karkonoskie. Najstarsza organizacja góraska*, [w:] „Karkonosze“ nr 2-4/2007
- Schal R., Pilzaustellungen in Marklissa**, [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge“ nr 1/1907
- Seydel H., (1884-1932)** *Das Riesengebirgsvereinsmuseums* [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge“ roczniki 1884-1932
- Seydel H., (1903)** *Unser Museum im Jahre 1902* [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge“, nr 4/1903
- Seydel H., (1909)** *Bedarf das Museum des RGV eines eigenen Heims?* [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge“ nr 3/1909
- Seydel H., (1910)** *Denkschrift zur Begründung der Notwendigkeit des Baus eines eigenen Hauses für das Museum des Riesengebirgsvereins* [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge“ nr 11/1910
- Seydel H., (1912)** *Bericht über den Bau des RGV Museum* [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge“ nr 3/1912
- Seydel H., (1914)** *Bericht des Hauptvorstand über Museumsbau* [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge“ nr 1/1914
- Seydel H., (1914)** *Eröffnung des Riesengebirgsmuseums* [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge“ nr 4/1914
- Seydel, H., (1921)** *Kurzgefaster Führer durch das Museum des Riesengebirgsvereins, Hirschberg, Krause Max*
- Siebelt A., (1902)** *Tallsackmarkt am Palmsonntag, Bad Warmbrunn, Max Leipelt*
- Siegert U., (1912)** *Kgl. Evangelische Gimnasium zu Hirschberg in Schlesien*, Hirschberg, Druck Paul Röbbke
- Siegert U., (1928)** *Hauptversammlung des RGV in Brü-*
- ckenberg am 3 Juni 1928* [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge“ nr 7/1928
- Sierka W., (1988)** *Monografia Muzeum, byłego Muzeum Towarzystwa Karkonoskiego w Jeleniej Górze 1888- 1945*, Poznań (praca magisterska napisana pod kierunkiem dr. Jana Skuratowicza na PWS Sztuk Plastycznych w Poznaniu)
- „Skarbiec Duchy Gór“, nr 3/2000, nr 4/2005
- Staffa M., (1996)** *Karkonosze*, Wrocław, Wydawnictwo Dolnośląskie.
- Städtische Resource und Gewerbeverein, (1912)** *Hirschberg die Perle des Riesengebirges*, Hirschberg
- Städtische Resource und Gewerbeverein, Druk Actiengessenschaft „Der Bote aus dem Riesengebirge“**
- Staszak J., Firszt S. Henryk Szymczak, „Skarbiec Duchy Gór”, nr 1/2003**
- Sztuka moje życie. Listy Gielniaka do przyjaciół*, (1982) wstęp, opracowanie i wybór Henryk Szymczak, Jelenia Góra 1982
- Vogel A., (1911)** *Jahresabschluß der RGV Hauptkasse für das Jahr 1910* [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge“ nr 5/1911
- Wenke H., (1907)** *Unsere Lichtbilder im Jahre 1906* [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge“ nr 4/1907
- Wenke H., (1930)** *50 Jahre Riesengebirgsverein, Hauptvorstand und Ortsgruppe*, [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge“ nr 5/1930
- Ullrich S., (1912)** *Kgl. Evangelische Gimnasium zu Hirschberg in Schlesien*, Hirschberg, Druck Paul Röbbke

Archiwalia

Inwentarz: **Towarzystwa Karkonoskie w Jeleniej Górze (1880-1945) nr zespołu 115/0, Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Oddział w Jeleniej Górze:**

Theodor Donat. Gründer des Riesengebirgs Vereins (1930), sygn. 1

Satzungen des Riesengebirgs Vereins (1880-1934), sygn. 2 (cztery drukowane statuty towarzystwa)

Satzungen des RGV. Eintragung des RGV in das Vereinsregister. (1900-1922), sygn. 3

Arbeitsgemeinschaft der RGV Ortsgruppen „Mitte“ [statuty] (1931-1933), sygn. 4

Mitglieder Verzeichniß des RGV (1881), sygn. 5

Unsere Toten. I die verst.[orben] Hauptvorstandsmitglieder. II. Verstorbene, verdienstvolle RGV Mitglieder (1890-1921), sygn. 6 (poszyt zawiera numery pisma „Der Wanderer im Riesengebirge“ z nekrologami wybitniejszych członków towarzystwa)

Die Hauptvorstandsmitglieder des RGV und die Amter derselben (1919), sygn. 7

Mitgliederverzeichniß der RGV Ortsgruppe Hirschberg (1935-1939), sygn. 8

Orstgruppe Hirschberg im Riesengebirge Jahrgang 1932, Liste 1. (1932), sygn. 9 (wykaz członków i wysokość opłacanych wkładów)

Hauptversammlungen und Vereinstag der Hauptvorstand und Essen Sitzungen Hauptvorstand Mitglieder. Gemeinsame Beratungen mit dem Ortsgruppe RGV und dem deutschen Gebirgsverein für den Riesen und Isergebirge. Angelegenheiten unsere Ortsgruppe Verbände (1895-1914), sygn. 10

XVI. Hauptvorsammlungen des Riesengebirgsvereins zu Hirschberg (1896), sygn. 11 (zbiór wycinków prasowych i druków ulotnych)

[Sprawy organizacyjne] (1935-1943), sygn. 12

Protokollbuch des RGV (1902-1927), sygn. 13-14

Sitzungen des Arbeitsausschusses der Hauptvorstandes (1924-1934), sygn. 15-16

Tagungen (1931-1940), sygn. 17

Hauptvorstandssitzungen. Vereinstag (1933-1939), sygn. 18

Jahresbericht 1912 der Ortsgruppe Dresden (eingetragener Verein) des RGV über das Vereinsjahr 1911 (1912), sygn. 19

Jahresbericht 1918 über das 13. Vereinsjahr mit Mitglieder-Verzeichnis RGV Ortsgruppe Dresden (1919), sygn. 20

[Sprawozdania roczne oraz druki ulotne] (1937-1941), sygn. 21

Jahresberichte an dem Hauptvorstand (1934-1942), sygn. 22-24

Verhandlungen betreffend: 1. Inserate für den „Wanderer“; 2. Herausgabe von Wegebaukarten (1920-1921), sygn. 25 (26 stron luźnych kart)

[Korespondencja w sprawie dróg i obiektów turystycznych] (1934), sygn. 26

Feuerversicherung (1927-1937), sygn. 27

Ski-Abteilung (1933-1935), sygn. 28

[Korespondencja w sprawach sportu] (1933-1934), sygn. 29

[Sprawy biblioteki Towarzystwa Karkonoskiego] (1908-1940), sygn. 30

Bücher-Verzeichniß des RGV neuaufgestellt (1900-1925), sygn. 31

Bücher-Verzeichniß des RGV (1925), sygn. 32 (data ustalona w przybliżeniu)

Katalog der Bücherei des RGV 3. Ausgabe... bearbeitet von Dr. Heinrich Meuß, Hirschberg 1928, sygn. 33

Buchausgabe der Bibliothek des RGV (1919-1941), sygn. 34

Schriftwerk der Bibliothek des RGV (1934-1941), sygn. 35

Akten des RGV betreffend den „Der Wanderer im Riesengebirge“ (1901-1908), sygn. 36

Akten die sich beziehen auf das Archiv der Kaufmannsozietät (1915-1935), sygn. 37

Haushaltplan (1932-1935), sygn. 38

Haupt-Vorstand des RGV Cassen-Buch (1891-1894), sygn. 39

Kassenbuch (1898-1915), sygn. 40

Buch für Ausgabe und Rückenpfang von Büchern der Bibliothek des Central-Vorstand der RGV (1890-1915), sygn. 41

Tagebuch Kasa (1941-1945), sygn. 42

[Korespondencja różna dotycząca działalności Towarzystwa Karkonoskiego] (1908-1942), sygn. 43-48

[Korespondencja w sprawach administracyjno-gospodarczych Towarzystwa Karkonoskiego] (1928-1929), sygn. 49

- Reichsverband Korrespondenz (1935-1942), sygn. 50
- Hauptvorstand [korespondencja] (1936-1943), sygn. 51
[Druki i pisma ulotne] (1906-1941), sygn. 52
- Verkehrsbüreau [korespondencja dotycząca ruchu turystycznego] (1922), sygn. 53
- Wanderpläne (1925-1941), sygn. 54
- Ausflugscheine (1934-1935), sygn. 55
[Korespondencja dotycząca ruchu turystycznego] (1937-1939), sygn. 56
- Zentralverband der Fremdenverkehrswirtschaft für Böhmen und Mähren. Jahresbericht für das Jahr 1941. Vyroční zprava za rok 1941. Prag 24.04.1942 (1942), sygn. 57 (wydane na powielaczu w języku czeskim i niemieckim, tajne)
- Speisekarten von Baden und Gastwirtschaften des Riesengebirges (1891-1915), sygn. 58
- Sammlung von Speisekarten (1910-1915), sygn. 59
- Zur Errichtung eines Gasthauses am Mittgastein (1884-1888), sygn. 60
- Bau der meteorologischen Station auf der Koppe (1894-1900), sygn. 61 (zawiera 2 rysunki techniczne obserwatorium meteorologicznego)
- Akten betreffend den Erwerb und die Verwaltung des unterhalb der Kirche-Wang gelegen Grundstücks (Kettlerplatz), sygn. 62-63 (zawiera plany sytuacyjne parceli)
- Akten betreffend den Erwerb und die Verwaltung des Niederkretschansteins in Seitendorf. B. den Erwerbe zweier Parzellen mit vorauf befindlichen hiesigen werden Felsen in Hermsdorf (städt.) Landeshut (1921-1936), sygn. 64
- Ein Black in das werdende Reichsherbergsnetz. Verband für Deutsche Jugendherbergen (1926), sygn. 65
- Akten betreffen Haltpflichtversicherung bei Unfällen auf Wegen Aussichtgerüsten, Brücken etc des RGV (1895-1899), sygn. 66
- Akten betreffend: 1. Den Bau und Unterhaltung des Jubiläumsweges. 2a. den Hosenweg. 2b. Verhandlung mit dem Kameralamt wegen Bauerlaubnis zur Wegröstes den Prinz Heinrichbaude. 3. Talsperre Mann 4. Fürstweg am rechten ... (1902-1922), sygn. 67
- Akten des RGV betreffend den Winterverkehr im Gebirge insbesondere die Anlage von Winterwegen und Bahnen Wintersport – Winterfeste Schneeschuhe für Schüber Markierung der Winterwege Gebühren für Benutzung der Winterbahnen (1910-1920), sygn. 68
- Wegebauten. Sommerverkehr. (1914-1923), sygn. 69, (zawiera 3 plany katastralne)
- Hauptvorstand. Wegewart. (1926-1934), sygn. 70 (zawiera 1 plan muru ochronnego przy drodze)
- Museumbau. Vorbereitende Arbeiten für den Bau des Museums des RGV. Entwürfe des Stadtbaurat Kühnemann und des Reisengebirgsbaumeister Drescher zu Berlin (1909-1911), sygn. 71 (zawiera dwa plany budynku muzeum)
- Museumbau. Denkschrift nebst Nachträgen Zeitungsberichte (1910-1913), sygn. 72
- Museumbau. Sammlung von Beiträgen Anteilschuld-scheine und deren Verlesung (1910-1920), sygn. 73
- Museumbau. Verhandlungen betreffend die Zahlung der Schenkungssteuer (1911-1914), sygn. 74
- Museum des RGV – Beauführung durch den Kgl. Baurat Grosser in Breslau (1913-1919), sygn. 75
- Museum des RGV – Innere Einrichtung (1913-1914), sygn. 76 (zawiera 8 planów wyposażenia muzeum)
- Museum des RGV – Versicherungen gegen Feueregefahr, Einbruch, Unfall. (1920-1931), sygn. 77
- Museum des RGV – Museums Garten, Pflanzen, Stein-gruppe, Laufbrunnen, Drahtzaun (1912-1926), sygn. 78 (zawiera 2 plany otoczenia muzeum i jedno zdjęcie budynku muzeum)
- Museum des RGV – Verwaltung des Museums (1915-1930), sygn. 79
- Akten des RGV betreffend das RGV Museum [sprawy administracyjne] (1906-1908), sygn. 80
- [Korespondencja dotycząca administracji muzeum] (1928), sygn. 81
- Akten RGV – Museum [korespondencja w sprawach administracyjnych] (1930-1934), sygn. 82
- [Korespondencja dotycząca administracji] (1935-1943), sygn. 83-84
- Museum des RGV – Erwerb von Gegenständen (1914-1925), sygn. 85
- [Korespondencja dotycząca nabywania eksponatów i książek do muzeum] (1925-1939), sygn. 86
- [Wykaz dokumentów i akt znajdujących się w muzeum oraz wiadomości o archiwaliach w Archiwum Miejskim] (1929), sygn. 87
- Ein Gang durch das Muzeum des RGV in Hirschberg (1939), sygn. 88 (data ustalona w przybliżeniu)

- Sammel-Mappe für den Gründer des Museums und der Bücherei des RGV, den verstorbenen Herrn Hoheinen Justizrat Hugo Seydel (1929-1932), sygn. 89
- [Rękopis artykułu o malarzu Adolfe Dressler'ze, napisanego przez Luisę Dressler – przeznaczony do pisma „Der Wanderer im Riesengebirge”] (1886), sygn. 120
- Patschowski, Flora des Riesen- und Isergebirges (1902), sygn. 121
- Botanische Notizen über Schmiedeberg i/R. von Stadtrat Mende – Schmiedeberg (1916), sygn.
- [Zbiór różnych dokumentów papierowych (1677), sygn. 127 (dokumenty z lat 1677-1848)
- Varia (1884-1941), sygn. 130 (zbiór różnego rodzaju listów, dokumentów, fotografii, notatek itp.)
- Trompeta Maria (1861-1912), sygn. 133 (teczka zawiera artykuł prasowy i korespondencję dotyczącą tego instrumentu)
- Das Riesengebirge. Gedicht von Dr. K. R. S. Peiper (1879), sygn. 134
- Borcherd, Taubenmarkt – Festspiel in Lahn Krs. Löwenberg (1936), sygn. 135
- [Rękopis sztuki scenicznej] (1900), sygn. 136 (brak karty tytułowej, data przybliżona)
- Siedler Walerius, Die Kunstindustrie des Riesengebirges (1885-1890), sygn. 137
- Lichtbilder-Serien des RGV (1942), sygn. 138 (zbiór rękopisów prac dotyczących Karkonoszy)
- [Wycinki prasowe dotyczące Karkonoszy i Jeleniej Góry] (1932-1944), sygn. 139-144
- R. Nafe, Geographische Aufsätze (1894-1895), sygn. 145
- Walter Schimmel – Falkenau, Die Strasse zu Maria Mudra, Roman (1900), sygn. 146 (data przybliżona)
- RGV Denkmäler (1893-1920), sygn. 147
- Heimatschutz, Schutz von Natur u. geschichtlichen u. Baudenkmälern (1913-1923), sygn. 148
- Naturschutz (1890-1925), sygn. 149
- Vortrag über die ersten Muschelfunde im Hirschberger Tale (1884), sygn. 150
- Protocol-Buch für den Central-Vorstand des RGV I Band (1880-1889), sygn. 151
- Protocol-Buch des RGV Section Löwenberg, (1884-1888), sygn. 152
- RGV Verzeichnis der markirten Wege im Gebiete der Ortsgruppe Schoenau (1882-1899), sygn. 153
- Katalog der Bibliothek des RGV (1884-1890), sygn. 154
- Standorts Katalog der Bücherei des RGV zu Hirschberg (1900), sygn. 155 (data przybliżona)
- Lebenserinnerung des Geheimen Justizrat Dr. n.c. Seydel in Hirschberg aus einer Tätigkeit im RGV (1905-1928), sygn. 156 (zawiera odezwę do członków towarzystwa z 1909 r. oraz ilustrację pomnika poświęconego Redenowi z 1905 r.)
- Schriftwechsel betreffend Kasier Friedrich-Allee. RGV Ortsgruppe Hirschberg (1909-1920), sygn. 159 (zawiera 3 plany przedstawiające przebieg ulicy)
- Inwentarz: **Akta Miasta Jelenia Góra, Akta Budowlane (Bauakten) sygn. 5350, Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Oddział w Jeleniej Górze:** (plany działki budowlanej pod Museum RGV, projekty budowy muzeum autorstwa Carla Grossera z Wrocławia i projekty przebudowy muzeum Karla Alberta z Jeleniej Góry)
- Inwentarz: **Biuro Informacyjne Schimmelpfenga we Wrocławiu, „Niemiecka Wywiadownia Gospodarcza” sygn., 410- 421 Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Oddział w Kamieńcu Żąbkowickim** (akta osób i firm związanych z muzeum i budową muzeum RGV)

Geschichte des RGV-Museums bis 1945

Am 1. August 1880 entstand auf Initiative von Theodor Donat der Riesengebirgsverein. Die Tätigkeit des Vereins trug zur Entwicklung des Tourismus und der damit verbundenen Infrastruktur bei. Die Schenkungen der RGV – Mitglieder – interessante Gegenstände, meistens Reisetagebücher und Bücher – ermöglichten die Entstehung einer Bibliothek, und dann des Keims vom RGV – Museum.

Vom 2. Juni 1889 bis zum 1. Oktober 1896 hatte das Museum seinen ersten Sitz im Erdgeschoss des Königlichen Gymnasiums in Bahnhofstraße, später in etwas größeren Räumen des Gebäude Nr. 19 in der gleichen Straße. Ab 1. Februar 1902 wurden die Sammlungen des Museums in Schulstraße 12 zur Verfügung gestellt, um später in das Gebäude des heutigen Museums in Kaiser-Wilhelm-Straße verlegt zu werden. Der Bau des neuen RGV – Museums wurde am 3. Juni 1912 angefangen und am 14. April 1914 abgeschlossen. Das Gebäude wurde von Carl Grosser entworfen.

In den ersten 30 Jahren seiner Tätigkeit beschäftigte sich der Verein mit Bau, Modernisierung und Markierung von touristischen Sommer- und Winterwegen. Bis 1930 wurden 300 km touristische Routen errichtet. Der Gesamtkosten betrug 500 Tsd. Reichsmark. 90 km Wege führten im Riesengebirge, 100 km im Gebirgsvorland, 60 km im Isergebirge, 20 km im Bober-Katzbach-Gebirge, 30 km im Rabengebirge. Eine große Errungenschaft war die Errichtung und Bereitstellung des Jubiläumswegs zum 25. Jahrestag des Vereins 1905, sowie die touristische Erschließung von Zackelfall. Der Jubiläumsweg führt nach wie vor vom Schlesier Haus auf der Ebene unter der Schneekoppe auf ihren Gipfel. Zu anderen wichtigen touristischen Routen zählten der Weg von Schreiberhau zur Alten Schlesiischen Baude, der Weg von der Neuen Schlesiischen

Baude auf das Riesengebirgskamm, der Weg im Eulental u. v. m. Noch 1941, trotz des Krieges, wurde der Bau des Wegs von Jakobsthal zur Grenzwiese angefangen. Seit 1880 war die Wetterstation auf der Schneekoppe tätig. Der Verein bemühte sich um die Errichtung eines modernen Gebäude der Wetterstation, das auf dem Berggipfel im November 1899 errichtet wurde. Die Wetterstation war pausenlos 89 Jahre lang tätig, bis das Gebäude 1989 abgebaut wurde.

RGV warb unter den Jugendlichen für den Bergtourismus. In den Jahren 1884-1930 wurden 10 Jugendherbergen eröffnet. Die ersten sind in Petersdorf und Brückenberg entstanden. Sie wurden von etlichen tausend Schülern jährlich in Anspruch genommen. 1927 hat RGV die Bergwacht ins Leben gerufen, deren Aufgabe der Schutz von Fauna, Flora und Naturdenkmälern war. RGV veranstaltete Bergwanderungen, die das Kennenlernen vom Riesengebirge zum Ziel hatten. In den 30. und 40 Jahren des 20. Jh. veranstalteten die RGV – Mitglieder geführte Ausflüge. Sie fanden in der Sommersaison statt.

Seit 1881 wurde die Monatszeitschrift „Der Wanderer im Riesengebirge“, Presseorgan von RGV, herausgegeben. In der Zeitschrift konnte man Berichte über die Tätigkeit und Errungenschaften von RGV finden, sie warb für die Schönheit der Berge. In den zahlreichen Artikeln wurden Kultur, Traditionen, Literatur und Geschichte der Region beschrieben. Die erste Ausgabe erschien am 3. Juli 1881. „Der Wanderer im Riesengebirge“ wurde im Erdgeschoss des Gebäude an der Ecke von Schulstraße und Promenade und ab 1923 im Breslauer Verlag von Wilhelm Gottfried Korn gedruckt. Anfang 1943 erschien die letzte Doppelausgabe der Zeitschrift. „Der Wanderer im Riesengebirge“ war aber nicht die einzige Veröffentlichung von RGV. Sie gab Postkarten, Broschüren, Plakate, Land- und Stadtkarten heraus, entwickelte Fotos und Diapositive und in den 30. Jahren

drehte sogar Filme. Dank erheblicher Hilfe von RGV entstand 1902 in Hirschberg die Hauptwerkstelle für das Riesengebirge und Isergebirge GmbH.

Dank dem Engagement von RGV entstand 1902 in Bad Warmbrunn die Holzschnitzschule. Die Hirschberger Gruppe war die zahlreichste unter den RGV-Bezirksgruppen.

Seit Entstehung der RGV-Sammlungen war Hugo Seydel 34 Jahre lang ihr Kurator. Hugo Seydel wurde am 12. November 1840 in Liegnitz geboren, wo er seine Bildung erwarb. Im Frühling 1860 schloss er dort die Ritterakademie ab. Später studierte er an den Universitäten zu Breslau, Gießen und Berlin. Nach Abschluss des Studiums arbeitete er in den Gerichten in Liegnitz, Bad Muskau und Bunzlau. Als Rat des Landgerichts in Bunzlau verbrachte er mit seiner Familie Ferien in Hain im Hotel Oblasser (heutzutage Erholungsheim Olimpia). Hier trat er der RGV – Abteilung in Hain bei. Im Frühling 1885 wurde er in das Landgericht in Hirschberg versetzt und im gleichen Jahr wurde er Mitglied der Hirschberger Gruppe von Riesengebirgsverein. Im Gericht arbeitete er bis zu seiner Pensionierung am 1. April 1906. 1886 wurde Hugo Seydel zum Vorstandsmitglied von RGV gewählt. Seit 1888 beschäftigte er sich als Mitglied des RGV – Hauptvorstands mit dem Bau und Renovierung von Wegen und Routen im Riesen- und Isergebirge. 1918 übernahm Finanzrat Wichner aus Hirschberg diese Funktion. Bis 1918 wurden auf seine Initiative die meisten Wege und Routen renoviert. Er arbeitete eng mit Besitzern und Verwaltern der Güter zusammen, vor allem mit dem Forstverwalter von Graf Schaffgotsch. Nach dem Tod des Hirschberger Apothekers Fick wurde Seydel am 21. Juni 1897 zum stellvertretenden Vorsitzenden von RGV und ein Jahr später zum Vorsitzenden des Vereins gewählt. In den Jahren 1895 – 1908 war er Landtagabgeordneter aus dem Wahlkreis Hirschberg – Schönau. 1905 wurde er zum Geheimen Justizrat ernannt und

zu seinem 80. Geburtstag im November 1920 von der Universität zu Breslau mit dem Ehrendokortitel ausgezeichnet. In den Jahren 1898 – 1921 war er als Vorstandsvorsitzender von RGV tätig. Seit der Entstehung des RGV – Museums im Jahre 1889 bis zu seinem Tode war er Gründer und Betreuer von Sammlungen, sowie langjähriger Leiter des Museums. Seydel war auch Initiator und einer der Gründer der Holzschnitzschule in Bad Warmbrunn, die 1902 eröffnet wurde. Jahrelang hatte er die Funktion des Vorstandsvorsitzenden dieser Schule inne. Er sammelte Kunstgegenstände, die mit Kunst und Handwerk der Region in Verbindung standen. Zu seinen Leidenschaften gehörten Sammeln und Ankaufen von Gegenständen aus Kunstglas, lokalen Schnitzgegenständen und Siegeln, Spitzen und Stickereien, sowie von Objekten des Hirschberger und Riesengebirgshandwerks. Zahlreiche Exponate des RGV – Museums waren Schenkungen aus seinen Sammlungen oder wurden bei lokalen Kunst- und Antiquitätenhändlern gekauft. Er ist auch Autor von zahlreichen Beiträgen über schlesische und Riesengebirgskünstler, die u.a. in der Zeitschrift „Der Wanderer im Riesengebirge“ veröffentlicht wurden. Als RGV – Vorsitzender trug er u.a. zu der Anlegung von zahlreichen touristischen Wegen und Routen, der Renovierung des Belags der Zackelfallschlucht, der Errichtung des Jubiläumswegs auf Schneekoppe und der Errichtung der Wetterstation auf dem Berggipfel bei. Doch der wichtigste Erfolg von Seydel war die Errichtung des Gebäude des RGV – Museums in Hirschberg in den Jahren 1912 – 1914. Die Eröffnung des Museums fand am 14. April 1914 statt, was aber auf keinen Fall bedeutete, dass Seydel keine Bemühungen mehr unternahm, um die Sammlungen von RGV optimal auszustellen. Als langjähriger Leiter und Kurator des Museums leitete er Arbeiten an Schaffung von Ausstellungen, Einrichtung der Museumsräumen und Arrangement von Ausstellungen in den Jahren 1913 – 1926,

sowie erweiterte erfolgreich Museumssammlungen bis zu seinem Tode am 3. Oktober 1932. Ein Ausdruck der Anerkennung für seine Verdienste war die Benennung nach seinem Namen der Straße neben dem Museum, sowie der Bergroute auf Reifträger¹²⁵.

Die Beschreibung des Museums und der Bibliothekssammlungen, sowie der erste Statut wurde im Artikel von Hugo Seydel in der Zeitschrift „Der Wanderer im Riesengebirge“ im März 1890 dargestellt. Seydel wurde bei seiner Leiterarbeit durch Georg Kreuse fachmännisch unterstützt. Nach zahlreichen Bemühungen und Besprechungen entschied Hugo Seydel gemeinsam mit dem Bürgermeister Artur Hartung über die neue Lage des RGV-Museums in Kaiser-Wilhelm-Straße. Das Grundstück war eine Schenkung der Stadt. Erste Entwürfe des Gebäudes von Kühnemann und Drescher gefielen dem Leiter nicht, deswegen beauftragte er mit der Erarbeitung des Entwurfs Carl Grosser. Der Bau wurde am 3. Juni 1912 angefangen, am 13. Juli 1912 wurde eine Gedenkkapsel aus Glas eingemauert. Der Gesamtkosten des neuen Sitzes des Museums betrug 125 Tsd. Reichsmark. Die feierliche Eröffnung fand am 14. April 1914 um 11 Uhr 30 statt.

Die Ausstellungen und das Aussehen des Museums wurden in dem 1914 gedruckten Fremdenführer beschrieben. In der Eingangshalle wurden Glasgegenstände, Siegelkolben, Schnitzereien und Schlosserei- und Schmiedekunst ausgestellt. Im Saal der Zünfte wurden Zunftdenkmäler, Pokale, Truhen und Zunftdokumente präsentiert. Im Kirchsaal befanden sich Figuren, die Orgel aus der Heilig-Geist-Kirche, Kruzifixe und Sargschilder. Der Raum im Patrizierhaus beherbergte das Innere des

Bürgerwohnzimmers mit an den Wänden hängenden Porträts der Kaufmannsfamilien. Von der Haupteingangshalle führte eine Treppe nach oben, an den Wänden des Treppenhauses wurden alte Waffen präsentiert. Im ersten Stock wurden neben einer Malerei- und Naturausstellung Webertraditionen dargestellt. An der Südseite des Hauptgebäudes befand sich ein Bauernhaus, in dem originelle Einrichtung und Geschirr präsentiert wurden. Bis heute sind im Bauernhaus außer einem riesigen Ofen ein Bett mit Baldachin, eine Wiege, eine Anrichte und eine Weberwerkstatt zu sehen. Im Hinterhof wurden Bäume und für Riesengebirge typische Pflanzen angepflanzt. Den Garten pflegte Wilhelm Patschowsky.

Hugo Seydel starb am 3. Oktober 1932 im Alter von 92 Jahren. Nach seinem Tod leitete das Museum Dr. Heinrich Meuß, der die Sammlungen ordnete und bearbeitete. In den Jahren 1938 und 1939 wurde der Umbau des Museums nach dem Entwurf von Karl Albert durchgeführt, wodurch die Ausstellungsräume geräumiger wurden. Am Vortag des Kriegsausbruchs begann eine neue Etappe in der Geschichte des Museums – es sollte den Propagandazwecken dienen. Es wurde zum Sitz des Verbandes von Heimatvereinen und wurde zum Sudetenmuseum des RGV umbenannt.

¹²⁵ Bearbeitet anhand *Dr. Hugo Seydel zum 90. Geburtstage am 12. November 1930*, „Der Wanderer im Riesengebirge“ Nr. 11/1930 (Titelseite) und „Der Wanderer im Riesengebirge“ Nr. 11/1932, S. 181–183 (Todesanzeige auf der Titelseite) – Artikel über Hugo Seydel. Ebd., S. 195 „Geheimrat Dr. Seydel!“

The History of the RGV Museum until 1945

On 1 August 1880, due to the initiative of Theodor Donat, there had been founded the Karkonosze Society (Riesengebirgsverein), which activity has largely contributed to the development of both the tourism and the infrastructure connected with this sector.

Actually, it was on the basis of the gifts from the members of the Society – interesting objects, among which predominated souvenirs and books – that firstly the library and next the collection of the Museum created by the Karkonosze Society, have been founded.

In the period between 2 June 1889 and 1 October 1896, the Museum was situated on the ground floor of the Royal Gymnasium, i.e. at 1 Maja Street 39/41 (formerly Bahnhofstraße), the address which was the first official seat of this institution. Later, it was moved to a bit more spacious premises at numer 19 on the same street. Finally, from 1 February 1902 the collection of the Museum was available at Szkolna Street 12 (formerly Schulstraße), from where it has been finally transferred to the present edifice of the Museum, situated at Jan Matejko Street 28 (at that time called Kaiser-Wilhelm-Straße).

The construction of the new building, designed by Carl Grosser, and destined to lodge the Museum of the Karkonosze Society began on 3 June 1912 and ended on 14 April 1914.

During the first thirty years of its existence, the Society was creating, modernizing and marking the local winter and summer tourist routes. In fact, its achievements in this field were impressive, as up to 1930, it built 300 km of the tourist routes in the surrounding mountain ranges, the cost of which reached 500.000 German marks. 90 km of the mentioned tourist routes were built in the Karkonosze Mountains, another 100 km in the Pogórze Karkonoskie, 60 km in the Iżera Mountains, 20 km in the Kacza-

wa Mountains and 30 km in the Krucze Mountains. However, the greatest pride of the Society was the construction and opening in 1905, of the "Jubilee Route", which official name was to commemorate the 25th anniversary of the Society's creation. The Route led to the Silesian House in Równia, situated at the foot of Śnieżka – the highest peak of the Silesian Range in the Karkonosze Mountains. Further on, the Route continued, up to the very peak of Śnieżka. Apart from the mentioned initiatives, the Society also contributed to the opening of the picturesque gorge of the waterfall Kamieńczyk for the tourists. Other important tourist routes and objects, created by the Society were: the route from the town of Szklarska Poręba to the mountain shelter at the foot of the Łabski Szczyt peak, the route leading from the shelter at the Hala Szrenicka (a picturesque mire meadow, spreading on both sides of the Silesian Range in the Karkonosze Mountains) to the main range of the Karkonosze Mountains, the route leading through the Sowa Dolina (literally, the Owl Valley) and many others. At this point it should be emphasized, that the creation of the tourist routes in the Karkonosze Mountains has been continued even after the outbreak of the Second World War. For example in 1941 the Society began to build a road leading from the village of Jakuszyce to Hala Szrenicka. Still, it did not limit itself to the mere construction of the tourist routes. In 1880 there was founded a meteorological observatory at the Śnieżka peak. It was the Society that had been making efforts to build a modern building of the observatory, which resulted in its final construction in 1899. In fact, the observatory has been working uninterruptedly for 89 years, until its demolition in 1989.

Another sphere of the Society's activity consisted in the promotion of the youth tourism. As a result, between 1884 and 1930, ten youth shelters in the Karkonosze Mountains have been built. First of them were constructed

in Piechowice and Karpacz Górny. They were visited by numerous students, in the number from a few thousands to over a dozen thousand. Moreover, in 1927 the Karkonosze Society created the mountain guard, which main goal was to protect the beautiful fauna, flora and natural monuments of the region. The Society was also organising numerous trips, in order to explore the Karkonosze Mountains. For example, in 1930s and 1940s the chosen members of the Society were organising guided trips which took place during the summer season.

In 1881 the Society launched a publication of a monthly magazine „Der Wanderer im Riesengebirge” („Traveller in the Karkonosze Mountains”), which became press organ. First of all, it served to the widely understood reporting on the activities and the achievements of the Society. Another aim of this periodical was to promote the beauty of the mountains. The numerous articles published in the magazine, which first issue came out on 3 July 1881, described the culture, traditions, literature and the history of the region. At the beginning, the “Der Wanderer in Riesengebirge” was printed in the tenement house situated at the crossing of Bankowa Street and Szkolna Street, and precisely on the ground floor of its outbuilding. However, in 1923 its publication was taken over by the Wilhelm Gottfried Korn publishing company from Wrocław. The last, double issue of the magazine came out at the beginning of 1943.

Popular as it was, the „Der Wanderer im Riesengebirge” was not the only work of the Karkonosze Society, as far as printing is concerned. In fact, it was also issuing numerous postcards, tourism leaflets, maps and plans. At the same time, the Society was also taking photographs and making diapositives and in 1930s it even came to produce the films. Moreover, in 1902 the Society has substantially contributed to the creation of the Main Trav-

el Agency for the Karkonosze Mountains and the Iżera Mountains (Hauptwerkestelle für das Riesengebirge und Işerebirge G.m.b.h.), which had its main seat in Jelenia Góra.

The activity of the Society resulted among others in the foundation of the Cieplice School of Crafts in 1902. It should be emphasized that the Jelenia Góra section of the Society was the most important of its branches.

From the very beginning of its existence, during the following 34 years, the collection of the Karkonosze Society has been overseen and developed by Hugo Seydel, who was its curator.

Hugo Seydel was born on 12 November 1840 in Legnica, where he also got an education. In spring 1860 he graduated from the Knight School in Legnica. Next, he continued his education in the departments of law, at the universities in Wrocław, Giessen and Berlin. After having obtained a diploma in law, he worked in the courts of Legnica, Wrocław, Mużaków and Bolesławiec. As a counsellor of the Magistrates' Court in Bolesławiec, he was spending holidays in Przeseika with his family, in the Oblasser Hotel (currently the “Olimpia” resort). It was there that he became a member of the Przeseika section of the Karkonosze Society. In 1885 he was transferred to the court in Jelenia Góra and in the same year he joined the local section of the Society. He worked in the court until his retirement on 1 April 1906. In 1886 Hugo Seydel was elected a member of the Executive Committee in the Karkonosze Society. From 1888, as a member of the Committee, he had been responsible for the construction and renovation of the roads and tourist routes in the Karkonosze Mountains and the Iżera Mountains, until 1918 when he was replaced by the account counsellor Wichner from Jelenia Góra. It is actually due to the initiative and activity of Seydel, that until 1918 the majority of the tourist routes was built and renovated. He was carrying out these works in close cooperation with both the landowners and the administrators of the local

estates, and particularly with the administration of the forests owned by count Schaffgotsch. After the death of the pharmacist from Jelenia Góra – Fick – on 21 June 1897, Seydel was chosen the Vice-president of the Society, and one year later its President. Between 1895 and 1908, he was a deputy to the Landtag (a representative assembly of a federated state in Germany), from the electoral district Jelenia Góra-Świerzawa. Apart from his political and social activity, he was also connected with the University of Wrocław, being its Secret Counsellor from 1905. In fact, in 1920 Seydel received the honorary degree of this university. The event took place on his 80th birthday. Between 1898 and 1921, Seydel held the post of the Chairman in the Karkonosze Society's Executive Committee. It should be emphasized that from the moment of the Society's foundation in 1889, until his death, Seydel was its main leader of, as well as the curator of its collection. Moreover, he also initiated the creation of the Wood Carving School in Cieplice (German: Holzschnittschule), opened in 1902. He also occupied the function of the Chairman of this School's Committee. During all his life, he was collecting the works of art and craft connected with the region. In fact, he was particularly interested in the works of the artistic glass, the local wood carving, sigillography, lace-making and embroidery, as well as in the souvenirs connected with the craftsmanship from the regions of Jelenia Góra and the Karkonosze Mountains. Actually, the purchase and gathering of these objects were Seydel's passion and numerous donations to the Museum origin from his collection. Others were purchased from the local antique dealers and the inhabitants of the region. Finally, Seydel is also the author of numerous articles on the artists from both Silesia and the region of the Karkonosze Mountains, which were published in "Der Wanderer im Riesengebirge" and in other magazines. As the President of the Karkonosze Society, Seydel contributed among others to the construction of many roads and tourist routes, including the arrangement of the gorge of the

waterfall Kamieńczyk, the creation of the Jubilee Route to the Śnieżka and to the construction of the meteorological observatory on its peak. Still, it is the construction of the edifice of the Karkonosze Museum between 1912 and 1914, that should be ranged among his greatest achievements. Moreover, even the opening of the Museum on 14 April 1914 did not put an end to his efforts to exhibit the collection in the best way possible. Between 1913 and 1926, as the experienced curator of the Museum, he was supervising the arrangement and organization of numerous exhibitions, as well as the collecting of the equipment destined to furnish the Museum's halls. At the same time, he was systematically enlarging the collection until his death on 3 October 1932. The local community recognized his merits, by naming after him a street passing near the Museum and the tourist route in the direction of the peak Szrenica.

Information based on: Dr Hugo Seydel zum 90. Geburtstag am 12. November 1930, „Der Wanderer im Riesengebirge“ No 11/1930 (the front page) and „Der Wanderer im Riesengebirge“ No 11/1932, p. 181-183 (obituary-the front page) – articles on Hugo Seydel, ibidem p. 195 „Geheimrat Dr. Seydel“.

Artur Hartung – decided that the new edifice of the Museum would be built at Jan Matejko Street (then Kaiser-Wilhelm-Straße), on the plot donated by the town of Jelenia Góra. The first projects of the building, by Kühnemann and Drescher, did not meet the expectations of the director. As a result, he commissioned this work to the renowned Silesian architect Carl Grosser. The construction of the edifice began on 3 June 1912, and on 13 July 1912 a commemorative glass capsule was embedded in its foundations.

The cost of the construction reached 125 thousand marks. The solemn opening took place on 14 April 1914 at 11.30 a.m. Both the description of the exhibitions presented in

the new Museum and the outlook of the new building, can be found in a guide published in 1914. The Museum's hall housed the collection of the artistic glass, wood-carvings, seals, ironwork and blacksmithing. At the same time, the room of the guilds presented the objects connected with the activity of the Silesian guilds, such as goblets, welcoming goblets (called *wilkom* in Polish and *Willkomm* in German), chests and the documents of the guilds. Finally, in the so-called church hall the visitors might find sculptures, organ from the Holy Spirit Church, crucifixes and shields with the emblems of the guilds, traditionally used to decorate the coffins of its members.

Apart from the main building, some collections were presented in the small patrician tenement house. It housed the reconstruction of the bourgeois living-room, decorated with the portraits of the merchants. The flight of stairs led from the main hall to the first floor of this tenement house. The staircase was decorated with the old guns, whereas on the first floor one could find the of paintings and the exhibition on the regional weaving traditions.

There was also a peasant cottage adjacent to the building of the Museum, in which one the original objects and dishes used in the countryside were exhibited. Some of them, such as a four poster bed, a cradle, a cupboard and a weaving machine can be still found there, next to a huge stove. The back of the lot has been decorated by numerous species of plants that can be found in the region of the Karkonosze Mountains and the member of the Museum's staff – Wilhelm Patschowsky – cared about the garden.

On 3 October 1932, at the age of 92 died the director of the Museum Hugo Seydel. His successor, dr Heinrich Meuß, devoted himself to the reorganization and documentation of the collection. Between 1938 and 1939 the Museum's edifice has been rebuilt according to the project of Karl Albrecht, thanks to which

the new surface for the exhibitions has been gained.

Unfortunately, the last years before the outbreak of the Second World War were marked by the attempt to use the Museum in the propaganda. In fact, it became the seat of the so-called Association of the Homeland Museums, and was called Sudetenmuseum RGV.

Elżbieta Ratajczak, Gabriela Zawiała

Muzeum w Jeleniej Górze w latach 1945-2013

Po zakończeniu II wojny światowej muzeum rozpoczęło działalność jako Muzeum Miejskie, pełniąc rolę składnicy muzealnej. W latach 1945-1948 było nieczynne dla zwiedzających, tylko na krótko w 1947 r. otwarto je dla grup zorganizowanych. Prawie rokrocznie zmieniano się jego kierownictwo; kolejno muzeum kierowali: Borys Borkowski od 3 czerwca do 30 lipca 1945 r., Karol Dąbrowski od 1 sierpnia 1945 r. do marca 1946 r., Zygmunt Wereszczyński, doktor nauk historycznych, pełnił funkcję kierownika od 5 kwietnia 1946 r.¹²⁶

Od czerwca 1945 r. na terenie Śląska działała ekipa Naczelnej Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków pod kierownictwem profesora Stanisława Lorentza (jednocześnie dyrektora Muzeum Narodowego w Warszawie), która miała za zadanie poszukiwanie dzieł zrabowanych przez Niemców z polskich muzeów. Wkrótce grupa ta odnalazła w okolicach Prudnika, Świdnicy, Dusznik liczne dzieła sztuki, w tym kolekcje malarstwa, zrabowane przede wszystkim z Muzeum Narodowego w Warszawie, pałacu w Wilanowie, Jabłonnej i innych. W Przesiecle (*Hain*), koło Jeleniej Góry w restauracji „Waldschlösschen”, odnalezione zostały skrzy-

nie z obrazami Jana Matejki: „Rejtan”, „Batory pod Pskowem”, „Unia lubelska”, które na krótko zdeponowano w jeleniogórskim muzeum (il. 34, 35). 7 sierpnia 1945 r. pod eskortą żołnierzy 7. Dywizji WP przewieziono je wraz z innymi odnalezionymi dziełami sztuki do Muzeum Narodowego w Warszawie. Dla upamiętnienia tego faktu Muzeum Miejskie otrzymało imię Jana Matejki. W 1949 r., po upaństwowieniu muzeum, zmieniono nazwę na Muzeum Regionalne.

Od 1 stycznia 1948 r. do 31 maja 1950 r. kierownikiem został profesor matematyki Stefan Górka (1874-1951). Po objęciu stanowiska zarządził przeprowadzenie inwentaryzacji zbiorów, która trwała do kwietnia 1948 r. Stwierdzono 46 tys. obiektów zabytkowych, w tym okazy geologiczne, przyrodnicze, etnograficzne, malarstwo, grafikę, książki, które spisywano zbiorowo lub grupami¹²⁷. Po uporządkowaniu sal muzeum oficjalnie otwarto dla publiczności 3 maja 1948 r. Z opisu ekspozycji prof. Górki wynika, że część ekspozycji pozostawiono bez większych zmian od czasów przedwojennych, tylko częściowo wprowadzono nowe aranżacje. Na parterze: sala 1: okazy egzotyczne – trofea myśliwskie z Afryki i Oceanii (przewieziono do muzeum z restauracji „Deutsche Bierhalle”, obecnie „Karczmy Staropolskiej”); sala 2: archeologia prehistoryczna i dokumenty dotyczące polskości Dolnego Śląska i Jeleniej Góry oraz

¹²⁶ Łaborewicz I.: *Działalność Muzeum Miejskiego w Jeleniej Górze w 1948 r.*, „Skarbiec Duchy Gór”, nr 1/2007, s. 13; autor przytacza w artykule dokument z 21 grudnia 1948 r., w którym ówczesny kierownik Muzeum, prof. S. Górka składa sprawozdanie za rok 1948 z działalności Muzeum Miejskiego w Jeleniej Górze. Zespół archiwalny nr 130, „Miejska Rada Narodowa i Zarząd Miejski w Jeleniej Górze”, sygn. 386, s. 25-27.

¹²⁷ Ibidem, s. 13.

34. Wyładunek skrzyń z obrazami J. Matejki przed budynkiem muzeum w lipcu 1945 r.

35. Transport obrazów J. Matejki, Jelenia Góra, 1945 r.

gabloty z numizmatami; sala 3: sztuka kościelna; sala 4: wnętrze kamienicy mieszczańskiej, tzw. Patrycjum, gdzie prezentowano Silesiaca, zielniki, na piętrze salonik biedermeyera; sala 5: (przy chałupie) minerały oraz ekspozycja etnograficzna z ludowymi szafami, formami piernikarskimi, zabawkami, obiektami związanymi z laborantami; sala 6: obrazy na szkle; sala 7: wnętrze chałupy. Na piętrze: sala 8: (hall) stroje śląskie, narzędzia tkackie, śląska ceramika ludowa, snycerstwo, obrazy na szkle, rzeźba ludowa, podarunki weselne, na ścianach malarstwo i grafika pejzażowe; sala 9: meble empiryczne oraz ceramika artystyczna; sala 10: magazyn mebli i obrazów – urządzono w niej ekspozycję mebli oraz starych zegarów o wysokiej wartości artystycznej, od rokoka, przez empirię, po biedermeyera, ściany przyozdobiono obrazami dużych formatów; sala 11: szkło artystyczne, porcelana, fajans, majolika, skrzynie cechowe, naczynia metalowe, obiekty z Japo-

36. Kierownik muzeum Zbysław Michniewicz w czasie otwarcia wystawy

nii, Chin itp.; sala 12: okazy przyrodnicze: małe ssaki, ptaki, ich gniazda i jaja, węże, owady, motyle, okazy mineralogiczne. Pod koniec 1948 r. zreorganizowano sale numer 1, 6, 10 i 11 eksponując meble, malarstwo i rzemiosło artystyczne¹²⁸.

Do początku lat 50. wywożono zdeponowane zbiory do innych muzeów polskich, głównie Muzeum Narodowego w Warszawie (ale również do Poznania, Krakowa, Wrocławia). Szczególnie dużo obiektów wywieziono w latach 1945-1947. Zdarzało się, że eksponaty wydawane były bez żadnych pokwitowań. Wśród wywiezionych zabytków znalazły się nie tylko te zrabowane przez Niemców z polskich muzeów, ale również obiekty będące własnością przedwojennego RGV-Museum, np. barokowe szkło artystyczne, malarstwo regionalne i portretowe, grafikę (obiekty znane z dokumentacji fotograficznej przedwojennych ekspozycji). Nieznane są na przykład okoliczno-

ści zaginięcia kompletu biedermeyerskich mebli eksponowanych na 1. piętrze kamienicy patrycjuszowskiej, które opisywane są jeszcze przez prof. Górkę. Trudno odtworzyć, ile obiektów wywieziono, ponieważ nie zachowały się przedwojenne inwentarze.

W 1950 r. ponownie zamknięto muzeum dla publiczności. Funkcję kierownika krótko pełniła Jadwiga Bielska (w okresie od czerwca do września 1950 r.)¹²⁹. W październiku¹³⁰ kierownikiem został Zbysław Michniewicz (1909-1970), historyk, sfragistyk, archiwista, muzealnik, społecznik, autor licznych publikacji popularyzujących wiedzę o historii Kotliny Jeleniogórskiej (il. 36). Urodził się we Lwowie, gdzie ukończył historię na Uniwersytecie im. Jana Kazimierza.

¹²⁹ Firszt S.: *Muzeum w Jeleniej Górze*, Jelenia Góra 1998, s. 3-4.

¹³⁰ Datę rozpoczęcia pracy podano za: Łabowicz I.: *Działalność Muzeum Miejskiego...*, op. cit., s.13, natomiast S. Firszt podaje datę 25 września 1950 r., patrz: Firszt S., op. cit., s. 4.

¹²⁸ Ibidem s. 14.

37. Otwarcie wystawy „850 lat Jeleniej Góry” w Muzeum Regionalnym

Do Cieplic Śląskich przyjechał wraz z rodziną w sierpniu 1945 r., gdzie pracował jako urzędnik w różnych instytucjach. Od października 1949 r. do 31 sierpnia 1950 r. we wrocławskim Archiwum Państwowym pracował jako archiwista i pracownik naukowy¹³¹. W muzeum jeleniogórskim pracę rozpoczął od porządkowania i inwentaryzowania zbiorów przedwojennych. Jednocześnie przygotowywał scenariusz wystawy stałej na temat przeszłości Jeleniej Góry i okolic. 22 marca 1953 r. muzeum zostało otwarte dla zwiedzających. Michniewicz zorganizował szereg wystaw czasowych, dotyczących rozwoju turystyki w Karkonoszach oraz historii, architektury, rzemiosła artystycznego regionu. W 1958 r. muzeum włączyło się w organizację uroczystości związanych z obchodami 850-lecia legendarnego powstania Jeleniej Góry, które zmobilizowały do wspólnego działania elitę in-

telektualną miasta w kierunku ożywienia oferty kulturalnej (opracowano wówczas słynne „Tezy Jeleniogórskie”). Zbysław Michniewicz we współpracy z ówczesnym kierownikiem archiwum w Jeleniej Górze Czesławem Margasem zorganizował wielką wystawę na temat historii miasta „Jelenia Góra w przeszłości”, otwartą 31 sierpnia 1958 r. (il. 37). Tak zapowiadano wystawę w lokalnej prasie:

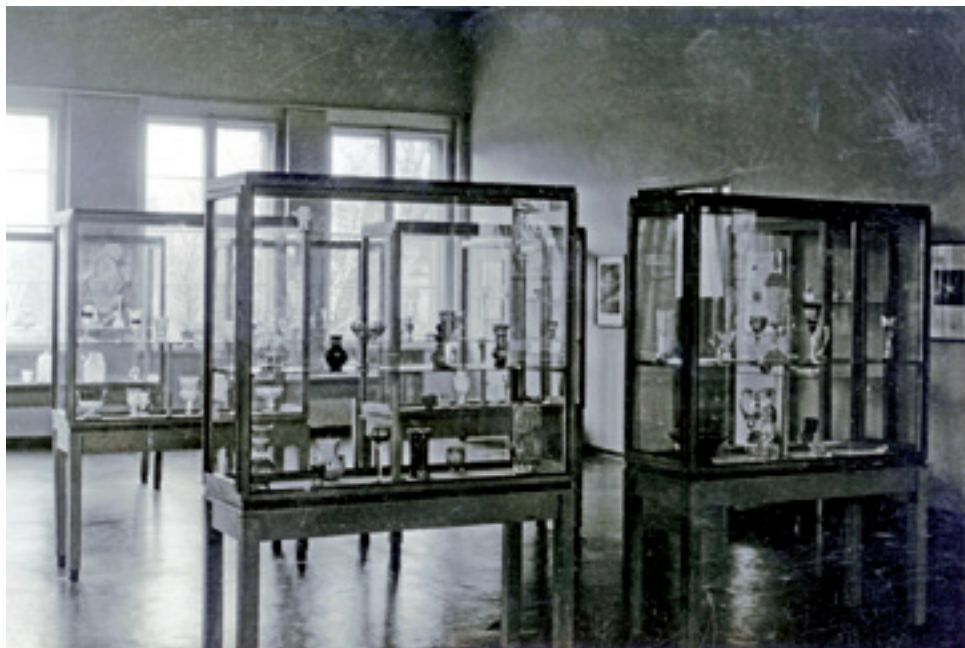
Dział wstępny wystawy zgromadzi ekspozycje świadczące o pierwotnym słowiańskim i prasłowiańskim osadnictwie na tych ziemiach. Szczególną uwagę zwróci się na kształtowanie się administracji w okresie piastowskim.

Następne działy wystawy zapoznają nas z rozwojem samego miasta, zdobywanymi przez nie przywilejami, wzrostem przemysłu i rzemiosła. Tutaj wyodrębniony będzie rozwój tkactwa lnianego, które było przez długi czas podstawą gospodarczą Jeleniej Góry.

Osobny dział poświęcony będzie nauce, kulturze i sztuce. Szczególnie ciekawe będą ekspozycje dotyczące polskiego piśmiennictwa i drukarstwa.

¹³¹ Łaborewicz I.: Zbysław Michniewicz (1909-1970). Muzealnik i badacz dziejów Karkonoszy, „Skarbiec Ducha Gór” nr 2/2008, s. 3.

38. Wystawa szkła artystycznego, lata 60. XX w.

I wreszcie dział ostatni dotyczyć będzie pierwocin turystyki i krajoznawstwa. Zgromadzi się tu dokumenty o pobycie Sobieskich w Cieplicach oraz o innych kontaktach polskich z tym starym uzdrowiskiem.

*Wystawa czynna będzie do końca listopada br.*¹³²

W nocy 4/5 września 1958 r. w muzeum miała miejsce kradzież. Z zachowanych dokumentów wynika, że złodzieje skradli 95 obiektów zabytkowych, w tym ze zbiorów muzeum jeleniogórskiego 51 przedmiotów, wśród nich obiekty ze srebra i kości, z Muzeum Śląskiego we Wrocławiu 38 obiektów, w tym 28 monet, z muzeum w Cieplicach 1 obiekt i z muzeum w Wałbrzychu 1 obiekt, z archiwum w Jeleniej Górze 5 obiektów. Sprawców nigdy nie odnaleziono, a skradzione eksponaty wykreślono z inwentarza.

Oprócz inwentaryzowania zbiorów przedwojennych, rozpoczęto powiększanie zbiorów

przez zakupy, darowizny i przekazy muzealiów, związanych z historią i kulturą materialną regionu. Już od 1953 r. do zbiorów przekazywano pojedyncze obiekty z muzeów w Bolkowie, Szklarskiej Porębie, Karpaczu, Cieplicach, archiwum w Jeleniej Górze. W 1958 r. dokonano pierwszego zakupu pięciu współczesnych obiektów ze szkła z huty „Julia” w Szklarskiej Porębie, a w 1962 r. 10 szkielek projektu Reginy Włodarczyk-Puchałowej. Corocznie kupowano nowe eksponaty ze szkła oraz pojedyncze zabytki etnograficzne, rzemiosła artystyczne i grafiki. Efekt starań o powiększenie zbiorów pokazany został na wystawie czasowej „Nabytki muzeum jeleniogórskiego w latach 1956-1966”, otwartej w czasie Września Jeleniogórskiego (czynna w okresie od 22 września 1966 r. do 23 lipca 1967 r.).

Już w 1964 r. zdecydowano, że wiodącą kolekcją muzeum będzie szkło artystyczne (il. 38). Decyzję podjęła specjalnie powołana grupa konsultacyjna pod przewodnictwem dr Marii Starzewskiej (dyrektora Muzeum Śląskiego,

¹³² „Nowiny Jeleniogórskie” nr 22, 28.08-3.09.1958, s. 8.

39. Wystawa grafik Józefa Gielniaka, 1956 r.

obecnie Narodowego, we Wrocławiu), w której skład wchodził: Józef Piątek, kierownik referatu muzeów regionalnych, Anna Chrzanowska, kustosz Działu Rzemiosła Artystycznego Muzeum Śląskiego we Wrocławiu, Zbigniew Michniewicz kierownik muzeum jeleniogórskiego. Specjalizacja miała na celu udokumentowanie dawnej i współczesnej sztuki szklarskiej, rzemiosła, z którego Karkonosze znane były od XIV w. Znaczącą kolekcję szkła artystycznych zgromadzono w przedwojennych zbiorach muzeum, ale w wyniku powojennych działań komisji rewindykacyjnej część tej kolekcji wywieziono do innych dużych muzeów¹³³. W 1967 r. z wzorcowni huty „Julia” w Szklarskiej Porębie przekazano do zbiorów 282 szkła artystyczne¹³⁴, w tym 2 puchary z przełomu XVIII i XIX w., pozostałe z 2. połowy XIX i początku XX w. W 1974 r. z wzorcowni przekazano w depozyt do muzeum 298 szkła, w tym przedwojenne wyroby huty Josephine oraz powojenne huty Julia w Szklarskiej Porębie¹³⁵.

¹³³ W latach 1953-1971 do Ksiąg Inwentarzowych Muzeum wpisano około 800 obiektów z przedwojennych zbiorów.

¹³⁴ Zinwentaryzowane od nr inw. MJG 153/s do nr inw. MJG 434/s.

¹³⁵ W 1995 r., po sprzedaży i likwidacji huty „Julia” w Szklarskiej Porębie, obiekty zostały przekazane do zbiorów Muzeum.

Uzupełniano również inne kolekcje muzealne, nie tylko o sztukę dawną, ale także dzieła współczesnych artystów. Od 1962 r. prawie rokrocznie kupowano do zbiorów grafiki wybitnego artysty Józefa Gielniaka (1932-1972), który mieszkał i tworzył w sanatorium Bukowiec w Kowarach. Muzeum zorganizowało dwie wystawy prac tego artysty: pierwszą już w 1962 r. (czynna 7.01. – 4.02.1962), drugą w 1965 r. (czynna 22.05.1965 – 19.04.1966), (il. 39). W latach 1962-1970 zakupiono do zbiorów 35 grafik i 9 exlibrisów tego autora (il. 40). W 1968 r. zakupiono 9 grafik autorstwa Stanisława Dawskiego (1905-1990), nauczyciela J. Gielniaka, profesora Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych we Wrocławiu; artysta jednocześnie przekazał w darze 6 swoich grafik do zbiorów. Zakupy stały się zaczątkiem kolekcji grafiki współczesnej.

Funkcję kierownika muzeum Zbigniew Michniewicz pełnił do 28 listopada 1968 r., kiedy to przeszedł na rentę inwalidzką. Zmarł 31 stycznia 1970 r.¹³⁶ W 1969 r. kierownikiem muzeum, a od 1975 r. dyrektorem, został Henryk Szymczak (1938-2003)¹³⁷, z wykształcenia etnograf, z zamiłowania i pasji znawca sztuki i rzemiosła artystycznego (il. 41). Dzięki jego zabiegom muzeum uzyskało w połowie lat 70. XX w. specjalną, stałą, przyznaną rokrocznie dotację na zakup szkła artystycznego, dzięki czemu można było systematycznie wzbogacać kolekcję najcenniejszymi obiektami kupowanymi na rynku antykwarycznym, od kolekcjonerów oraz od współczesnych artystów szklarzy. W 1972 r. w ramach specjalizacji zbiorów muzeów dolnośląskich do Jeleniej Góry trafił przekaz z muzeum w Wałbrzychu (117 zabytków ze szkła), w zamian przekazano do zbiorów wałbrzyskich 124 obiekty zabytkowej porcelany¹³⁸. Wśród otrzymanych eksponatów znajdowały

¹³⁶ Łaborewicz I., op. cit., s. 3.

¹³⁷ Staszak J., Firszt S.: *Henryk Szymczak*, „Skarbiec Ducha Gór” nr 1/2003, s. 3.

¹³⁸ Zinwentaryzowane pod numerami MJG 1016/s-1132/s.

40. Józefa Gielniaka „Sanatorium VII”, 1964 r., linoryt, bibułka japońska

się obiekty XVIII i XIX-wieczne, do najcenniejszych należały puchary z przełomu XVII/XVIII w. (nr inw. MJG 1113/s-MJG 1118/s).

Kolekcja szkła artystycznego ukształtowana została przez Mieczysława Buczyńskiego (1941-2005)¹³⁹, historyka sztuki, który pracował w muzeum od 1967 r., od 1975 r. pełnił funkcję kierownika Działu Szkła Artystycznego (il. 42). Dzięki jego zaangażowaniu i profesjonalizmowi niewielka początkowo kolekcja, licząca około 800 obiektów, stała się kolekcją liczącą ponad 7000 eksponatów, zaliczaną do najwartościowszych w Polsce, liczącą się i znaną w Europie. 22 września 1973 r. otwar-

to stałą wystawę szkła artystycznego, która po remoncie muzeum w latach 80. XX w., została powiększona, zreorganizowana i pokazana w nowej aranżacji, w specjalnie zaprojektowanych gablotach (1988 rok). Na wystawie zaprezentowano historię szklarstwa artystycznego od starożytności po współczesność na przykładzie około 1200 szkieł.

W tym okresie powstała również kolekcja grafik Józefa Gielniaka. Po śmierci artysty (w 1972 r.) do zbiorów zakupiono dużą część jego spuścizny artystycznej, dzięki czemu muzeum posiada komplet prac graficznych artysty, matryce, szkice, rysunki, nieliczne prace malarskie. Wdowa po artyście, Daniela Grażyna Gielniak, przekazała w darze liczne pamiątki z nim związane: część biblioteki, taśmy magne-

¹³⁹ Pamięci kustosa poświęcono cały numer „Skarbca Ducha Gór”, nr 4/2005, s. 3-17.

41. Henryk Szymczak, dyrektor Muzeum Okręgowego w latach 1969-1983

tofonowe z muzyką jazzową, dyplomy, medale, odznaczenia itp.¹⁴⁰ Henryk Szymczak zgromadził, opracował i wydał listy Gielniaka do przyjaciół¹⁴¹ (il. 43).

W 1976 r., z inicjatywy dyrektora muzeum, dla uhonorowania pamięci i dorobku twórczego artysty, zorganizowano I Ogólnopolski Konkurs Graficzny im. Józefa Gielniaka (il. 44). Do 1989 r. konkurs był ogólnopolskim biennale (7 edycji), a od 1993 r. zyskał on rangę międzynarodowego, w którym głównym wymogiem jest wykonanie pracy graficznej w technice druku wypukłego (linorytu, drzeworytu, gipsorytu). Prace nagrodzone i wyróżnione wzbogacają zbiory muzeum¹⁴².

¹⁴⁰ Pani D. Gielniakowa przekazała w darze do zbiorów łącznie 633 obiekty.

¹⁴¹ *Sztuka moje życie*. Listy Gielniaka do przyjaciół, wstęp, opracowanie i wybór Henryk Szymczak, Jelenia Góra 1982.

¹⁴² Wystawie pokonkursowej w 1985 r. towarzyszyła prezentacja linorytów Patrona Konkursu, a w 1992 r. zorganizowano wystawę monograficzną „Homage á Gielniak”. W 2003 r. po zakończeniu wystawy laureatów XI Konkursu

W 1975 r., w wyniku nowego podziału kraju na 49 województw, Jelenia Góra awansowała do rangi miasta wojewódzkiego. Organizatorem muzeum stał się Wojewoda Jeleniogórski, który podniósł jego rangę, nadając mu status Muzeum Okręgowego. Z muzeum regionalnego, podległego merytorycznie Muzeum Narodowemu we Wrocławiu, stało się ono muzeum wielodziałowym, o profilu artystycznym, gromadzącym zbiory z różnych dziedzin kultury materialnej i sztuki o zasięgu ponadregionalnym, ze szczególnym uwzględnieniem rzemiosła szklarskiego. Formalnie pełniło też nadzór merytoryczny nad wszystkimi muzeami regionalnymi w województwie. W strukturze organizacyjnej muzeum wyodrębniono działy merytoryczne: Dział Szklarski Artystyczny, Dział Sztuki, Dział Etnografii i Dział Naukowo-Oświatowy, a w 1976 r. utworzono Pracownię Konserwacji Zbiorów Muzealnych.

Status Muzeum Okręgowego zwiększał rangę muzeum, stosownie do tego podejmowane zostały starania o polepszenie warunków przechowywania i ekspozycji muzealiów oraz starannie zaplanowano rozwój kolekcji muzealnych. Priorytetową kolekcją było szkło artystyczne, celem było zgromadzenie obiektów o najwyższym poziomie, udokumentowanie dorobku generacji rzemieślników: hutników, jak i rytowników, kuglerzy, malarzy oraz wykształconych projektantów i technologów szkła, aby zgromadzić reprezentatywny zbiór szkielek, dokumentujący rozwój tego rzemiosła od starożytności po czasy współczes-

(27.09-12.11.2003) zaprzestano organizacji Konkursu, głównie z powodu braku finansów, umożliwiających jego realizację na wysokim, profesjonalnym poziomie. W 2006 r. zorganizowano wystawę czasową „Józef Gielniak i laureaci Jego imienia”, na której zaprezentowano prace graficzne artysty oraz prace laureatów wszystkich 11 edycji Konkursu. W 2012 r. (maj – czerwiec) zorganizowano wystawę „Józef Gielniak (1932-1972)”, gdzie oprócz wszystkich prac graficznych, ekslibrisów pokazano pamiątki z nim związane (matryce, dłuta, wałki, medale, dyplomy, bibliotekę itp.). W 2012 r., po 8-letniej przerwie, odbył się XII Konkurs Graficzny im. Józefa Gielniaka.

il. 42. Mieczysław Buczyński, kierownik Działu Szklania Artystycznego i kierowca Adam Zwiernik

43. Wernisaż wystawy „Józef Gielniak – życie i twórczość”, 1976 r.

44. Jury I Ogólnopolskiego Konkursu Graficznego im. J. Gielniaka, 1977 r.

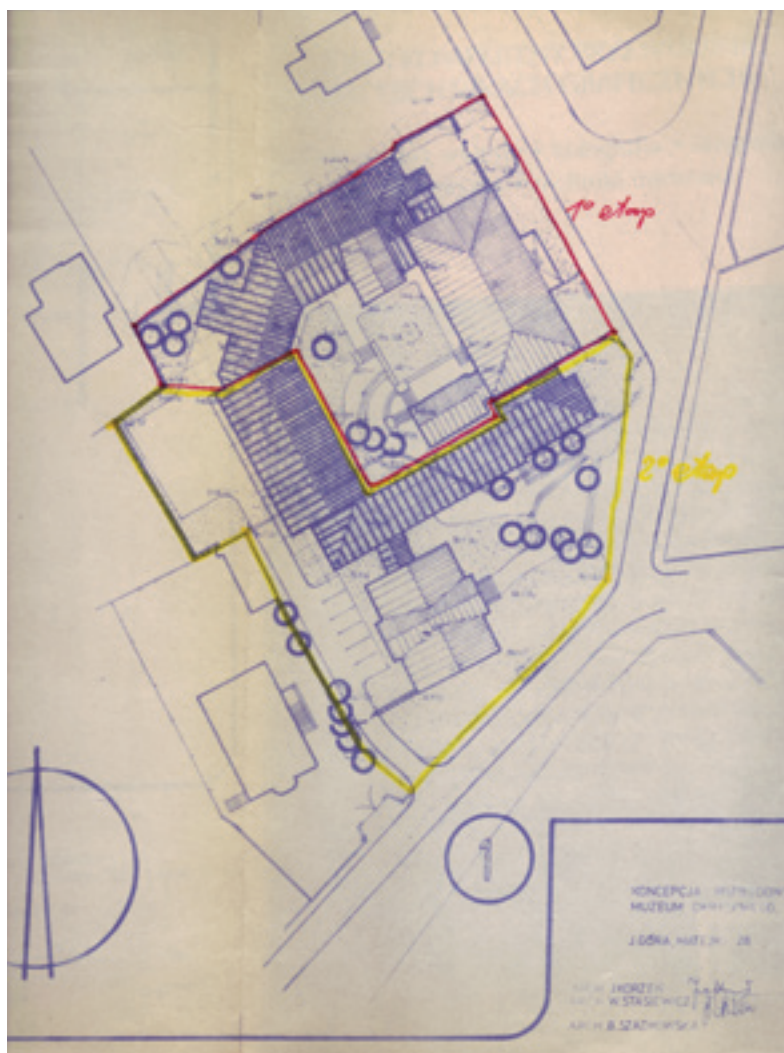
sne. Oprócz szkła użytkowego, historycznego zaczęto gromadzić kompozycje artystyczne współczesnych artystów szklarzy, absolwentów wyższych szkół artystycznych. Ambicją muzeum było, aby na wystawie pokazywać nie tylko dorobek hut szkła i zdobników szkła z naszego regionu, ale również wytwory z innych ośrodków szklarskich z całego świata.

Muzeum podjęło decyzję o rozpoczęciu kolekcjonowania dzieł Wlastimila Hofmana (1881 Karlin k. Pragi – 1970 Szklarska Poręba), jednego z najwybitniejszych malarzy polskich XX w. Impulsem było zorganizowanie wielkiej ekspozycji „Wystawa malarstwa. Wlastimil Hofman (1881-1970)” ze zbiorów muzeów polskich (Muzeum Narodowe Kraków, Poznań, Warszawa, Wrocław, Kielce; Okręgowe Bydgoszcz i Płock) oraz 11 osób prywatnych, czynnej dla zwiedzających w okresie lipiec – wrzesień 1980 r. Na wystawie zaprezentowano 69 obrazów olejnych i 34 szkice ze wszystkich okresów twórczości, w tym 6 obrazów ze zbiorów własnych. Po zakończeniu wystawy

kupiono 8 prac, następnie systematycznie uzupełniano kolekcję poprzez zakupy na rynku antykwarycznym i od osób prywatnych. Obecnie kolekcja liczy około 150 obrazów i szkiców.

Struktura muzeum stopniowo zaczęła się rozrastać. W 1977 r. oddziałem stał się Zamek w Bolkowie, otrzymując nazwę Muzeum – Zamek w Bolkowie. Do tego czasu był to oddział Muzeum Narodowego we Wrocławiu, które w 1977 r. przejęło i wywiozło wszystkie przedwojenne zbiory zamku. W 1980 r. w strukturę organizacyjną Muzeum Okręgowego włączony zostaje drugi oddział: Muzeum Walki i Pracy w Cieplicach. Powstało z przekształcenia Izby Pamięci ZBOWiD; swą siedzibę miało przy ul. Staromiejskiej 8 w Jeleniej Górze – Cieplicach, w budynku należącym do Wydziału Oświaty.

W latach 1978-1981 powstało kilka koncepcji rozbudowy gmachu przy ul. Matejki 28 (il. 45). Projekt zakładał połączenie istniejącego gmachu w jeden kompleks z budynkiem przy ul. Chełmońskie-

45. Koncepcja rozbudowy muzeum, 1981 r.

go 8¹⁴³. Henryk Szymczak 28 lutego 1982 r. zrezygnował ze stanowiska. Obowiązki dyrektora od lutego do czerwca 1983 r. pełnił starszy kustosz Mieczysław Buczyński. W połowie 1983 r. na stanowisko dyrektora powołano Barbarę Rymaszewską, z wykształcenia bibliotekoznawcę (il. 46). Za jej kadencji zakończono remont głównej siedziby, rozpoczęto projek-

owanie nowych witryn wystawienniczych dla stałej wystawy szkła artystycznego. Przeniesiono również 18 obiektów broni ciężkiej z posesji Oddziału Muzeum Walki i Pracy przy ul. Staromiejskiej 8 w Jeleniej Górze – Cieplicach na teren jednostki wojskowej nr 2773 przy ul. Sudeckiej 83 (w maju 1985 r.). Sprzęt ten do dziś prezentowany jest na wystawie plenerowej Oddziału Muzeum Historii i Militariów.

W tym czasie powstał projekt zaadaptowania na cele muzealne budynku przy

¹⁴³ Koncepcja architektoniczno-budowlana rozbudowy Muzeum Okręgowego w Jeleniej Górze, Zlec. ZP 47/81/14, archiwum MJG, s. 2-11.

46. Barbara Rymaszewska, dyrektor Muzeum Okręgowego w latach 1983-1986

ul. Nadbrzeżnej nr 22a w Jeleniej Górze (obok Parku Żiżki), gdzie planowano przenieść zbiory Muzeum Walki i Pracy¹⁴⁴ oraz część zbiorów przechowywanych przy ul. Matejki 28. Projekt pozostał tylko na papierze¹⁴⁵. Z funkcji dyrektora Barbara Rymaszewska zrezygnowała 31 grudnia 1986 r. i do czasu powołania nowego dyrektora muzeum kierował zastępca dyrektora do spraw administracyjnych Tadeusz Woch. 1 października 1987 r. stanowisko dyrektora objął, wybrany w drodze konkursu archeolog Stanisław Firszt (il. 47).

¹⁴⁴ Planowano, po przeniesieniu zbiorów, przekształcić Muzeum Walki i Pracy w Dział Historyczny, który zajmowałby się historią regionu. Budynek przy ul. Staromiejskiej 8, gdzie mieściło się Muzeum, nie spełniał podstawowych wymogów zachowania bezpieczeństwa zbiorów, ograniczał prowadzenie statutowej działalności: właścicielem był Wydział Oświaty, mieszkało tam 5 rodzin nauczycielskich, pomieszczenia Muzeum znajdowały się na parterze i piętrze budynku ze wspólnym korytarzem dla wszystkich lokatorów.

¹⁴⁵ W latach 1983-1986 trwała wymiana pism pomiędzy urzędami, wykonano projekt adaptacji budynku na cele muzealne, określono etapy jego realizacji i sposobu finansowania w latach 1986-1989.

47. Stanisław Firszt, dyrektor Muzeum Karkonoskiego w latach 1987-2008

48. Wernisaż wystawy „Wał Hadriana” w Muzeum Okręgowym, 1989

Pod koniec 1987 r. władze Szklarskiej Poręby przekazały Muzeum Okręgowemu dawny dom braci Hauptmannów w Szklarskiej Porębie Średniej przy ul. 11 Listopada 23, w celu utworzenia tam muzeum. Prace adaptacyjne trwały do końca 1994 r., 21 lutego 1995 r. nastąpiło uroczyste otwarcie oddziału – Muzeum w Szklarskiej Porębie. Koordynacją prac remontowych, zakupami zabytków do zbiorów oraz przygotowaniem wystaw stałych zajmowała się Gabriela Zawila – pierwszy kierownik muzeum w Szklarskiej Porębie.

4 października 1989 r. Muzeum Okręgowe otrzymało od miasta w dzierżawę drugi budynek, położony przy ul. Chełmońskiego 8, położony na sąsiadującej posesji. W kwietniu 1991 r. zlikwidowany został oddział Muzeum Walki i Pracy w Jeleniej Górze – Cieplicach. Zbiory przeniesiono do nowoutworzonego w siedzibie głównej Działu Archeologiczno-Historycznego.

Od 1997 r. przy muzeum działa Rada Muzeum. W 1999 r., w związku z reformą admi-

nistracyjną kraju, muzeum stało się Samorządową Instytucją Kultury Województwa Dolnośląskiego. W 2001 r. zmieniono nazwę na Muzeum Karkonoskie w Jeleniej Górze.

Pomimo wielu trudności związanych z finansowaniem działalności merytorycznej oraz z brakiem funduszy na remonty, muzeum cały czas prowadziło działalność wystawienniczą, wydawniczą, edukacyjną i badawczą na wysokim poziomie (il. 48). W miarę posiadanych środków uzupełniano kolekcje poprzez zakupy muzealiów oraz dary i przekazy. Do najcenniejszych z nich należy przekaz 1.184 szkiców artystycznych z dawnej wzorcowni huty Julia w Szklarskiej Porębie z 1995 r., po prywatyzacji, a następnie likwidacji zakładu. Należy też wspomnieć, że na wniosek dyrektora Stanisława Firsza w tym samym roku przekazano muzeum spuściznę po krajoznawcy i przewodniku Tadeuszu Steciu (1925-1993), wzbogacając przede wszystkim zbiory biblioteczne¹⁴⁶.

¹⁴⁶ Artykuły na temat T. Stecia i jego spuścizny, patrz: „Skarbiec Ducha Gór” nr 3/2000, s. 3-15.

49. Wlastimil Hofman, „Anioł z tulipaniem”, lata 30. XX w., olej na desce

Archeolodzy realizowali program badań nad dawnym górnictwem kruszcowym i hutnictwem szkła w Karkonoszach i Górach Izerkich. Do głównego nurtu zainteresowań badawczych Działu Archeologii należały studia nad początkami osadnictwa oraz powstawaniem miast lokacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem Jeleniej Góry. Muzealne ekspedycje archeologiczne prowadziły badania wykopaliskowe m.in. na Wzgórzu Krzywoustego w Jeleniej Górze, na grodzisku w Grabarach oraz w wielu miejscach jeleniogórskiego starego miasta. Oprócz tego pracownicy działu prowadzili nadzory archeologiczne i badania ratownicze na terenie całego byłego województwa jeleniogórskiego.

W latach 90. XX w. prowadzono wspólne badania nad kolekcjami grafiki XVIII i XIX w. z Muzeum Karkonoskim we Vrchlabi (Czechy)¹⁴⁷. Do największych projektów należą realizowane wspólnie z Gesellschaft für interregionalen Kulturaustausch e. V. Kreuzberg Museum w Berlinie „Wspaniały krajobraz” (1999) oraz „Dolina zamków i ogrodów” (2001). W pracach badawczych wzięli udział muzealnicy z Polski i Niemiec, rezultatem były dwie wystawy objazdowe po Polsce i Niemczech

¹⁴⁷ Zorganizowano wspólną wystawę obu kolekcji we Vrchlabi Jeleniej Górze w l. 1991-1992r. oraz wydano katalog obu kolekcji „Das Riesengebirge in der Graphik des 18. und 19. Jahrhunderts”, red. dr H. Pichler wyd. w Marktoberdorf 1993 r.

50. Od lewej: Gabriela Zawila – dyrektor Muzeum Karkonoskiego, Wicemarszałek Województwa Dolnośląskiego – Radosław Mołoń, Elżbieta Łaganowska – zastępca dyrektora Wydziału Kultury Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego, 2010 r.

oraz książki o tych samych tytułach z artykułami na temat dziedzictwa kulturowego Kotliny Jeleniogórskiej. Rezultatem współpracy polsko-czeskiej w ramach Euroregionu Nysa była wystawa „Wlastimil Hofman 1881-1970. Obrazy z kolekcji polskich i czeskich”, prezentowana w gmachu głównym w Jeleniej Górze oraz oddziale Domu C. i G. Hauptmannów w Szklarskiej Porębie w 2003¹⁴⁸ (il. 49). Na przełomie 2007 i 2008 r. zorganizowano jedną z najciekawszych wystaw „Zapomniane rzemiosła po śląskiej i czeskiej stronie Karkonoszy XIX/XX w.”¹⁴⁹.

Muzeum prowadziło bardzo intensywną działalność wydawniczą. W latach 1997-2008 wydawano kwartalnik „Skarbiec Ducha Gór”, przetłumaczono na język polski kroniki jele-

niogórskie J. D. Hensela z 1797 r., J. C. Herbsta z 1847 r., M. Vogta z 1876 r.¹⁵⁰. W 2000 r. przetłumaczono i wydano dzieło z 1556 r. Georgiusa Agrikoli, „De re metallica libri XII” („O górnictwie i hutnictwie”), wydano cykl baśni i legend związanych z Duchem Gór (Rzepiórem). Rozpoczęto również starania o pozyskanie funduszy europejskich na remont i rozbudowę muzeum.

Od 1 września 2008 r. stanowisko dyrektora obejmuje Gabriela Zawila, muzealnik, historyk, specjalista ds. projektów europejskich, długoletni pracownik muzeum w Jeleniej Górze, następnie dyrektor Muzeum Tkactwa Dolnośląskiego w Kamiennej Górze (il. 50). Przed dyrektorem stało ogromne wyzwanie przygotowania projektu i uzyskanie funduszy europejskich na remont i rozbudowę

¹⁴⁸ Od września 1993 r. wystawa prezentowana w Muzeum Śląskim w Katowicach.

¹⁴⁹ Ekspozyty na wystawę wypożyczono z 11 muzeów polskich: w Chojnowie, Jaworze, Kamiennej Górze, Legnicy, Opolu, Pszczewie, Środzie Śląskiej, Ziębicach, etnograficznego we Wrocławiu oraz muzeów czeskich we Vrchlabi i Pasekach nad Jizerou.

¹⁵⁰ Przetłumaczone Kroniki wydane zostały drukiem dzięki wsparciu finansowemu Miasta Jelenia Góra: J.D. Hensel: *Historyczno-topograficzny opis miasta Jelenia Góra*, Jelenia Góra 2005; J.K. Herbst: *Kronika miasta Jelenia Góra na Śląsku do roku 1847*, Jelenia Góra 2007; M. Vogt: *Ilustrowana kronika miasta Jelenia Góra na Śląsku*, Jelenia Góra 2008.

51. Chałupa karkonoska przykryta szklanym łącznikiem

muzeum. Projekt „Modernizacja i rozbudowa Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze”¹⁵¹ został przygotowany przez dr. Marka Skorupskiego, biuro projektowe ARCH-E. Autor zachował gmach Muzeum RGV bez zmian, jedynie chałupa karkonoska została przykryta szklanym łącznikiem (il. 51). Natomiast nowa część stylistycznie nawiązuje do projektu Carla Grossera. Prace budowlane rozpoczęły się 7.07.2010 r., a zakończyły 25.11.2011 r. muzeum zwiększyło swoją powierzchnię użytkową o 2.315,15 m². Wartość całkowita zrealizowanego projektu wyniosła 9.612.443,02 zł. Rozbudowę i remont realizowała firma OZ-BUD z Wrocławia. Muzeum było niedostępne dla zwiedzających tylko przez osiem miesięcy (il. 52).

¹⁵¹ „Modernizacja i rozbudowa Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze”. Projekt współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz budżetu Samorządu Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013. Priorytet VI – „Wykorzystanie i promocja potencjału turystycznego i kulturowego Dolnego Śląska”. Działanie nr 6.4 „Turystyka kulturowa”.

Okres realizacji inwestycji to czas ogromnego wysiłku dla wszystkich pracowników muzeum, kilkakrotne przenoszenie kilku tysięcy zabytków, szczególnie szkła, zabezpieczenie, inwentaryzowanie. Równoległe z pracami budowlanymi trwały prace koncepcyjne nad przygotowaniem wystaw stałych. Przygotowywano scenariusze wystaw, dokonywano wyboru obiektów, zabytki poddawano konserwacji.

W latach 2009-2011 prowadzono prace zabezpieczająco-konstrukcyjne na Zamku w Bolkowie. Projekt był współfinansowany ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Samorządu Województwa Dolnośląskiego oraz miasta Bolkowa. W 2012 r. wyremontowano dach Domu C. i G. Hauptmanów w Szklarskiej Porębie. Nie wszystkie prace mogły być ujęte w projekcie rozbudowy siedziby głównej, w 2013 r. z dotacji celowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz środków Samorządu Województwa Dolnośląskiego wymieniono pokrycie dachu budynku głównego i Patrycjum.

52. Uroczyste otwarcie Muzeum Karkonoskiego po zakończeniu rozbudowy, 9 grudnia 2011 r.

Lata 2009-2013 to okres intensywnej pracy i zmiany w zakresie opracowania zbiorów muzealnych. W 2009 r. uruchomiono program digitalizacji zbiorów, 1361 obrazów na szkle i 1200 szkielek artystycznych można zobaczyć w „Cyfrowym muzeum”. Po 10 latach przerwy wznowiono organizację Konkursu Graficznego im. Józefa Gielniaka. Wystawa pokonkursowa promuje artystów i zbiory muzeum w kolejnych miastach (Opole, Legnica, Kamienna Góra).

Dzięki realizacji szeregu projektów europejskich i współpracy z ośrodkami naukowymi w Muzeum Karkonoskim odbywają się międzynarodowe konferencje naukowe, prezentujące najnowszy stan badań nad europejskim dziedzictwem kulturowym. Konferencje: „Cuius regio eius religio. 30-lecie kościołów Łaski na Śląsku” (10-11 października 2009)¹⁵², „Wokół Karkonoszy i Gór Izerskich. Sztuka baroku na śląsko-czesko-łużyckim pograniczu” (14-16 października 2010)¹⁵³, cykl konferen-

cji i spotkań roboczych artystów szklarzy, muzealników z Polski i Czech na temat rzemiosła szklarskiego¹⁵⁴ (realizacja w latach 2010-2012), konferencja „Krajobraz i ludzie na pograniczu śląsko-saksońskim” (13 września 2013)¹⁵⁵.

Zbiory muzeum powiększyły się dzięki dotacjom MKiDN, Samorządu Województwa Dolnośląskiego, mecenasom kultury: szczególnie państwu Bożenie i Kazimierzowi Czechowiczom, firmom Tauron Ekoenergia, Zorka, Simet, JZO, Renault Dzieciotowski, Fundacji Eriki Simon, przekazom Miasta Jeleniej Góry. Ogromne znaczenie mają dla muzeum dary od osób prywatnych i artystów, dla których ważna jest sztuka, historia regionu i którzy, tak jak pierwsi darczyńcy z końca XIX w. mają wpływ na rozwój zbiorów muzealnych. W okresie ostatnich pięciu lat zbiory muzeum zwiększyły się

– Saksonia; wydano materiały z konferencji w książce „Wokół Karkonoszy i Gór Izerskich. Sztuka baroku na śląsko-czesko-łużyckim pograniczu”, Jelenia Góra 2012.

¹⁵⁴ W ramach realizacji projektu transgranicznego „Ożywienie tradycji szklarskich na pograniczu śląsko-czeskim”.

¹⁵⁵ W ramach realizacji projektu transgranicznego Polska – Saksonia, *Krajobraz i ludzie...*, trwają prace redakcyjne nad wydaniem materiałów z konferencji.

¹⁵² Materiały z konferencji wydano w książce „Cuius regio eius religio”, Jelenia Góra 2010.

¹⁵³ W ramach realizacji projektu transgranicznego Polska

53. Max Wislicenus „Zima. Śnieżka od Lisiej Góry”, 1918, olej na płótnie oraz pejzaże karkonoskie zakupione w ramach programu MKiDN

o 1.400 obiektów. W 2010 r. do zbiorów powrócił jeden z pięciu, wykonanych specjalnie dla muzeum, obraz Maxa Wislicenusa (1861-1957) „Zima. Śnieżka od Lisiej Góry” (il. 53) z cyklu „Cztery pory roku” (los pozostałych czterech obrazów, które zaginęły po II wojnie światowej, jest niezwany).

Po modernizacji Muzeum Karkonoskie wznowiło działalność ekspozycją otwartą 18 stycznia 2012 r., składającą się z trzech wystaw: „Światło i materia”, „Ceramika artystyczna” prof. Krystyny Cybińskiej i „Szkło artystyczne” Reginy Włodarczyk-Puchałowej. Przestrzeń wystawiennicza – 1 tys. m² została wypełniona współczesnymi instalacjami ze szkła i ceramiki, wystawa została przygotowana przez Akademię Sztuk Pięknych we Wrocławiu, w wernisażu uczestniczyło ponad 400 zaproszonych gości.

Od 2010 r. trwały prace nad przygotowaniem scenariuszy wystaw stałych: szkła arty-

stycznego oraz historycznej, które były częścią europejskiego projektu transgranicznego „Ożywienie czesko-polskiej tradycji szklarskiej na rzecz rozwoju turystyki”¹⁵⁶. W ramach projektu Muzeum Szkła w Novym Borze rozbudowało powierzchnie wystawowe i magazynowe, natomiast Muzeum Karkonoskie przygotowało dwie stałe wystawy (il. 54). 1 września 2012 r. nastąpiło uroczyste otwarcie wystawy „Szkło artystyczne ze zbiorów Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze” (il. 55, 56), a 1 lutego 2013 r. wystawy historycznej „Z historii Jeleniej Góry i regionu” (il. 57); w ramach realizacji projektu wydano przewodniki po wystawach w językach polskim, czeskim i angielskim. Realizacji projektu

¹⁵⁶ Projekt „Ożywienie czesko-polskiej tradycji szklarskiej na rzecz rozwoju turystyki”, współfinansowany przez Unię Europejską oraz z budżetu Samorządu Województwa Dolnośląskiego w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska 2007-2013. Partner Wiodący Miasto Novy Bor. Wartość projektu 2.108.564,73 zł.

54. Wystawa w ramach projektu „Ożywienie czesko-polskiej tradycji szklarskiej na rzecz rozwoju turystyki”

towarzyszyły wspólnie organizowane wystawy, seminaria po obu stronach granicy, spotkania artystów szkła, targi szklarskie. Głównym założeniem projektu było przypomnienie wielowiekowej tradycji szklarskiej w Karkonoszach i podjęcie działań kreujących modę na szkło.

W 2012 r. Samorząd Województwa Dolnośląskiego docenił starania, Muzeum Karkonoskie otrzymało Dolnośląską Nagrodę Kulturalną „Silesia”.

Po stu latach funkcjonowania w zbiorach zewidencjonowano 27.489 zabytków. Do najcenniejszych kolekcji należą: szkło artystyczne – ponad 7 tys. obiektów, malarstwo karkonoskie, dawna grafika karkonoska, malarstwo Wlastimila Hofmana (1881-1970), kolekcja grafik Józefa Gielniaka (1932-1972), konwisarstwo śląskie (XVII-XIX w.), ceramika śląska (XVIII-XIX w.), obrazy na szkle (około 1.400 obiektów z XVIII i XIX w. oraz współczesne prace artystów z Podhala), formy piernikarskie, pocztówki i fotografie regionalne.

55. Stała wystawa szkła artystycznego

56. Szkoło artystyczne z różnych epok

57. Wystawa sztuki i historii regionu

Muzeum Karkonoskie nie mogłoby odgrywać znaczącej roli bez pasji ludzi, kilku pokoleń muzealników, tworzących poszczególne kolekcje. Wymienić należy kustoszy, którzy z muzeum jeleniogórskim związali niemal całe życie zawodowe. Do tego grona należy wspominać już wcześniej twórcę kolekcji szkła artystycznego Mieczysław Buczyński (1941-2005), długoletni kierownik Działu Szkła Artystycznego, który w muzeum pracował od 1967 do 2005 r. Niewątpliwym wkład w rozwój muzeum miały, obecnie już przebywające na emeryturze: Ewa Sołtan, starszy konserwator, organizatorka i kierownik Działu Konserwacji Zbiorów w latach 1976-2007, Halina Słomska, etnograf, kierownik Działu Etnografii od 1975 do 2011 r., autorka katalogu „Obrazy na szkle ze zbiorów Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze”, Katarzyna Kułakowska, historyk sztuki, kierownik Działu Sztuki od 1980 r., znawca grafiki, malarstwa i rzemiosła artystycznego, w latach 1983-2003 Sekretarz Konkursu Graficznego im. J. Gielniaka oraz dr Stefania Żelasko, historyk sztuki, kustosz dyplomowany Działu Szkła Artystycznego i jego kierownik w latach 2006-2011, ekspert w dziedzinie szkła artystycznego, autorka licznych publikacji naukowych na temat tej dziedziny rzemiosła artystycznego.

Obecnie w muzeum, siedzibie głównej i trzech oddziałach, zatrudnionych jest 62 pracowników, w tym 23 pracowników merytorycznych, 8 pracowników administracyjnych, 31 pracowników obsługi.

Bibliografia

Firszt S.: *Muzeum w Jeleniej Górze*, Jelenia Góra 1998
Koncepcja architektoniczno-budowlana rozbudowy Muzeum Okręgowego w Jeleniej Górze, Zlec. ZP 47/81/14, archiwum MJG

Łaborewicz I.: *Działalność Muzeum Miejskiego w Jeleniej Górze w 1948 r.*, „Skarbiec Duchy Gór”, nr 1/2007

Łaborewicz I.: *Zbysław Michniewicz (1909-1970). Muzealnik i badacz dziejów Karkonoszy*, „Skarbiec Duchy Gór” nr 2/2008

„Nowiny Jeleniogórskie” nr 22, 28.09-3.09.1958

„Skarbiec Duchy Gór”, nr 4/2005

„Skarbiec Duchy Gór” nr 3/2000

Staszak J., Firszt S.: *Henryk Szymczak*, „Skarbiec Duchy Gór” nr 1/2003

Sztuka moje życie. Listy Gielniaka do przyjaciół, wstęp, opracowanie i wybór Henryk Szymczak, Jelenia Góra 1982

Das Museum in Jelenia Góra in den Jahren 1945-2013

Nach dem zweiten Weltkrieg war das Museum zuerst als Städtisches Museum tätig und spielte die Rolle eines Museumslogers. In den Jahren 1945-1948 war es den Besuchern nicht zur Verfügung gestellt, die Leitung wechselte oft. In dieser Zeit leiteten das Museum Borys Borkowski, Karol Dąbrowski und Zygmunt Wereszczyński. Ein besonderer Tag war der 7. August 1945, als Prof. Stanisław Lorentz in Hain Truhen mit Bildern von Jan Matejko auffand und sie im Museum deponierte. Dieses Ereignis wurde durch die Benennung des Museums nach Jan Matejko gefeiert. Nach einer Renovierung 1949 bekam das Museum den Namen Regionalmuseum.

In den Jahren 1948-1950 leitete es Stefan Górk. In dieser Zeit wurden 46 Tsd. historische, geologische, Natur-, Kunstobjekte und Bücher inventarisiert und die Ausstellungen, teilweise im Vorkriegsarrangement, bereitgestellt. Bis in 50. Jahre wurden die Sammlungen in andere polnische Museen verlegt. 1950 wurde das Museum für Besucher wieder verschlossen. Nach einer kurzen Zeit, in der das Museum von Jadwiga Bielska geleitet war, wurde Zbysław Michniewicz (1909-1970) zum Leiter.

Nach der Durchführung der Bestandsaufnahme wurde ein Plan der Dauerausstellung erarbeitet, die die Geschichte der Stadt und der Region darstellte. Am 2. August 1953 wurde das Objekt für Besucher erschlossen. 1958 wurde eine große Ausstellung „Jelenia Góra in der Zukunft“ veranstaltet. Dank Einkäufen und Schenkungen wurden die Sammlungen immer größer, manche Objekte wurden aus den Museen in Bolków, Szklarska Poręba, Karpacz, Cieplice und dem Archiv in Jelenia Góra übernommen.

Seit 1964 wurde im Rahmen der Spezialisierung der Museen beschlossen, dass die Hauptsammlung in Jelenia Góra dem Kunst-

glas gewidmet wird. 1967 wurden aus der Modelwerkstatt der Hütte Julia 282 historische Glasgegenstände, u.a. zwei Pokale von der Wende vom 18. zum 19. Jhd. und 1974 298 weitere Glasobjekte überreicht. Auch andere Sammlungen wurden ergänzt, nicht nur mit der alten Kunst, sondern auch mit Werken gegenwärtiger Autoren. Eine für die Entwicklung des Museums sehr bedeutende Periode war die Zeit unter der Leitung von Henryk Szymczak (der mit dem Museum in den Jahren 1962-1984 verbunden war). In dieser Zeit entwickelte das Museum vor allem die Sammlung der Kunstgegenstände, aber auch andere Sammlungen, z.B. die Grafiksammlung von Józef Gielniak. Die Form und der Umfang der Kunstglassammlung, die heute beinahe 8 Tsd. Objekte umfasst, sowie ihre Position in Polen und Europa sind ein Verdienst vor allem von Mieczysław Buczyński (1941-2005), einem bedeutenden Kunsthistoriker, der mit dem Museum 38 Jahre lang verbunden war.

1975, im Zusammenhang mit der Statusveränderung der Stadt, die zur Hauptstadt einer Wojewodschaft wurde, wurde das Museum in ein Bezirksmuseum mit Kunstschwerpunkt verwandelt, das Sammlungen von unterschiedlichen Bereichen der materiellen Kultur und der überregionalen Kunst beherbergte. 1977 wurde das Museum in Bolków eine Abteilung des Museums und 1980 entstand eine nächste Abteilung – Museum für Kampf und Arbeit in Cieplice. Die nächste Leiterin war für eine kurze Zeit Barbara Rymaszevska und dann Stanisław Firszt, der das Museum in den Jahren 1987-2008 leitete. 1995 wurde eine nächste Abteilung eröffnet – das Museum in Szklarska Poręba. 2001 wurde das Museum in Riesengebirgsmuseum in Jelenia Góra umbenannt, der Name soll an den Namen RGV - Museum anknüpfen. Trotz zahlreicher Schwierigkeiten, die mit der Finanzierung der Facharbeit und der veralteten Infrastruktur verbunden waren, bereitete das Museum Aus-

stellungen und Veröffentlichungen vor, sowie führte Bildungs- und Forschungsmaßnahmen auf einem hohen Niveau und ergänzte die Sammlungen.

1995 wurden dem Museum 1 184 Glasgegenstände aus der Modelwerkstatt der Hütte Julia und die Büchersammlung von Tadeusz Steć geschenkt.

Im Rahmen des EU - Projekts *Modernisierung und Ausbau von Riesengebirgsmuseum in Jelenia Góra* wurde das Gebäude des Hauptsitzes in den Jahren 2009-2011 ausgebaut und renoviert. Autor des Ausbauentwurfs war Dr. Marek Skorupski. Der Wert der Investition betrug beinahe 10 Millionen Zloty. Die Umsetzung eines nächsten EU - Projekts *Belebung der polnisch-tschechischen Glas tradition für die Entwicklung des Tourismus* ermöglichte die Einrichtung des Museums und die Vorbereitung von zwei Dauerausstellungen. Beide Projekte wurden von der Leiterin Gabriela Zawila vorbereitet und koordiniert.

Das neue Gebäude, eine Ausstellung des Kunstglases und eine andere über die Geschichte der Region machen Riesengebirgsmuseum zu einem der attraktivsten Museumsobjekten in Polen und einer Visitenkarte der Region. Nach dem Ausbau stieg die Besucherzahl um 100% an und die Sammlungen wurden mit 1 400 historischen Objekten ergänzt. Das Museum wird immer schöner und wirbt für das europäische Kulturerbe nicht nur in seinem Hauptsitz und den Abteilungen, sondern auch im Ausland, indem es wertvolle Ausstellungen, internationale Konferenzen, Wettbewerbe und diverse Veranstaltungen organisiert.

The Museum in Jelenia Góra between 1945 and 2013

After the end of the Second World War, the Museum began its activity under the name of the Town Museum and at the beginning was used as a repository. Between 1945 and 1948, the Museum has not been opened for the tourists. Moreover, its direction was changing frequently. During this period the post of the director was held subsequently by Borys Borkowski, Karol Dąbrowski and Zygmunt Wereszczyński. It was from 7 August 1945 that things began to change. At that day professor Stanisław Lorentz discovered in the village Przesieka the chests with the works of the famous Polish painter, Jan Matejko, and deposited them in the Museum in Jelenia Góra. As a result of this event, the Museum has been named after Jan Matejko. In 1949, after the renovation, the Museum's name was changed into Regional Museum.

Between 1948 and 1950 the post of the director was held by Stefan Górka. It was at that time, that 46 thousand of the works of art, geological objects and books were catalogued and the prewar exhibitions have been partially reopened. Until 1950s the collections deposited in the Museum have been transported to other Polish museums.

The Museum was closed again in 1950. The post of the director was held subsequently by Jadwiga Bielska and Zbysław Michniewicz (1909-1970).

After the catalogue of the collection has been completed, the direction of the Museum launched the preparations of the permanent exhibition on the history of the town and the region. The opening of the Museum on 2 August 1952 was followed by the inauguration of the big exhibition "Jelenia Góra in the past" in 1958. At the same time, the collection was successfully growing, due to the numerous donations and purchases, as well as to the transfer of the works of art from the museums in Bolków, Szklarska Poręba, Karpacz, Cieplice and from the Archive in Jelenia Góra.

In 1964, on the occasion of the museums' specialization, it was set up that the main collection of the artistic glass would play the most important role in Jelenia Góra. In 1967 the section of the design from the glassworks "Julia" donated to the Museum 282 ancient objects of glass, including two goblets from the turn of the eighteenth and nineteenth century. In 1974 the Museum received another 298 specimens of the artistic glass. At the same time, other collections were constantly increasing, due to the purchases and donations of the works of art from different periods, also the modern ones.

The years 1962-1984 were a very important period for the development of the Museum, marked by the activity of the director Henryk Szymczak. It was namely thanks to his efforts that the collection of the artistic glass developed in the large extent. Apart from it, other collections also increased, for example the graphics by Józef Gielniak.

The collection of the artistic glass, which nowadays counts as many as about 8 thousand objects, its arrangement and the prestigious position in Poland and Europe are owed to Mieczysław Buczyński (1941-2005), a renowned historian of art who was connected with the Museum in Jelenia Góra for over 38 years.

In 1975, as a result of the fact that Jelenia Góra had become the capital of the voivodeship, the Museum has been transformed into a multi-sectional Regional Museum of an artistic profile, gathering the collections from many different branches of material culture and art. In such a way, the Museum overpassed its former local range.

From 1977 also the castle in Bolków became one of the Museum's Branches. Another Branch, namely the Museum of the Fight and Work in Cieplice, was created in 1980. The next director of the Museum for a short time was Barbara Rymanowska, followed by Stanisław Friszt, who held this post between 1987 and 2008. In 1995 another Branch, namely the Museum in Szklarska Poręba, was created. In 2001 the Mu-

seum's name was changed to the Karkonosze Museum in Jelenia Góra, in order to make a reference to the original name of this institution, i.e. Museum RGV. In spite of numerous difficulties, concerning the financing of the activity, as well as of the old-fashioned infrastructure, the Museum was organizing numerous expositions, preparing publications, as well as undertaking the didactic, educational and scientific initiatives on a high level. At the same time its collections were constantly increasing.

In 1995 the Museum was donated with 1.184 examples of artistic glass from the design section of the glassworks Julia and from the library of Tadeusz Steć.

Moreover, the main building of the Museum has been extended and renovated thanks to the realization of EU programme „Modernization and extension of the Karkonosze Museum in Jelenia Góra.” The author of the extension project was dr Marek Skorupski. The cost of the investment was about 10 million zlotys.

The realization of the next project, financed by the European funds – „The revival of the Polish-Czech glass-making traditions in favor of the tourism” – enabled contributed to the equipment of the Museum and to the preparation of two permanent exhibitions. Both the mentioned projects were prepared and coordinated by the director of the Museum Gabriela Zawila.

The new, beautiful building, as well as the exhibitions on the artistic glass and the history of the region, contributed to the fact that nowadays the Karkonosze Museum is one of the most attractive ones in Poland, and the real showpiece of the region. Actually the number of Museum's visitors increased by 100 % and the collections have been increased by 1400 objects of art.

At present, the Museum is getting more and more beautiful and promotes the European cultural heritage, not only in its main seat and all the branches, but also abroad, by the organisation of valuable exhibitions, international conferences, contests and events.

Justyna Wierchucka

Dział Szkl^a Artystycznego

Początki kolekcji szkła artystycznego Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze wiążą się nierozdzielnie z powstaniem w 1880 r. Riesengebirgsverein (RGV) – Towarzystwa Karkonoskiego w Jeleniej Górze. Jego celem było między innymi gromadzenie, dokumentowanie i ochrona przedmiotów historycznych i artystycznych, związanych z regionem Karkonoszy. Dzięki licznym darowiznom i osobistemu zaangażowaniu członków RGV zgromadzono sporą liczbę ciekawych obiektów, które zaczęto udostępniać publiczności w roku 1888 w wynajętych salach Gimnazjum Królewskiego (ob. Zespół Szkół przy ul. 1 Maja).

Duży nacisk na kolekcjonowanie szkła artystycznego kładł od samego początku pierwszy dyrektor Muzeum Towarzystwa Karkonoskiego dr Hugo Seydel (1840-1932) – z wykształcenia prawnik, prywatnie kolekcjoner i znawca szkła artystycznego. Od początku powstania muzeum priorytetem było dokumentowanie historii i rozwoju szklarstwa w Karkonoszach.

Stopniowo gromadzono cenne okazy szkła artystycznego oraz inne zabytki związane z wytwórczością i zdobieniem przedmiotów szklanych oraz rytowaniem kamieni szlacheńskich. Do zbioru tego, oprócz obiektów szklanych, należały wzorniki hut, odciski zdobień na szkłe w czerpanym papierze, narzędzia i formy szklarskie, lakowe odciski pieczęci. Niestety, przedwojenne zbiory jeleniogórskiego muzeum, bogate w unikatowe obiekty rzemiosła szklarskiego, zostały rozproszone w wyniku za-

wieruchy wojennej. Po wybudowaniu w latach 1912-1914 budynku muzeum powstała stała ekspozycja, a sporą część wystawy rzemiosła zajęła tematyka szklarska.

W 1947 r. dla polskiej publiczności zostało otwarte Muzeum Miejskie w Jeleniej Górze, w kolekcji którego zachował się okazały zbiór (ok. 700) przedwojennych obiektów szklanych.

Pierwszym kustoszem zbiorów szkła był Mieczysław Buczyński (1941-2005), od 1975 r. kierownik utworzonego wówczas Działu Szkl^a Artystycznego. To właśnie on, przy pełnym wsparciu dyrektora muzeum Henryka Szymczaka (1938-2003) i dzięki dotacjom finansowym państwa, stworzył kolekcję, zaliczaną dziś do jednej z najbogatszych i najliczniejszych w Polsce. W czasie jego pracy kolekcja rozrosła się do ok. 7000 eksponatów. Upamiętnieniem tych zasług było nadanie jego imienia kolekcji szkła Muzeum Karkonoskiego.

Kontynuatorką rozpoczętego przez Mieczysława Buczyńskiego zadania była dr Stefania Żelasko, niestrudzona w propagowaniu i naukowym opracowywaniu sztuki szklarskiej Śląska. Dzięki licznym publikacjom, pozyskiwaniu funduszy i zakupom brakujących eksponatów, a także dzięki osobistemu zaangażowaniu, w nieoceniony sposób przyczyniła się do wzbogacenia i popularyzacji jeleniogórskiej kolekcji szkła.

Kolekcja Szkl^a Artystycznego im. Mieczysława Buczyńskiego liczy obecnie ponad 7 tys.

58. Szklanica na stopie – huta w Białej Dolinie, Szklarska Poręba, rzeźbienie Leonard Streithoff, Cieplice 1742

eksponatów. Główny trzon zbiorów stanowią obiekty szklane, wytworzone i zdobione różnymi technikami, dokumentujące rozwój technologii szklarskiej. Stała ekspozycja szkła artystycznego, utworzona na nowo po rozbudowie i modernizacji Muzeum Karkonoskiego w latach 2010-2012, została ułożona w porządku chronologicznym i nawiązuje w swojej strukturze do wystawy autorstwa Mieczysława Buczyńskiego.

Do najcenniejszych obiektów należy grupa szkła barokowych i rokokowych z terenów Śląska, Czech i Niemiec (il. 58). Ze zbiorów przedwojennych zachowały się także liczne przykłady naczyń z szkła mlecznego, imitujące wyroby porcelanowe.

Bogaty zbiór szkła w stylu empire wzbogacony został o unikatowy, jedyny w zbiorach Muzeum Karkonoskiego puchar z pracowni Johanna Siegismunda Menzla z czarno sylweto-

wym portretem Fryderyka Wilhelma III. Styl ten reprezentowany jest także kielichami i pucharami z charakterystyczną, kwadratową plintą i rytowanymi na czarach wędutami Karkonoszy.

Najliczniejszą grupę stanowią szkła z okresu biedermeier, kolorowe, bogato zdobione, o masywnych, przysadzistych proporcjach. Najcenniejsze obiekty pochodzą z hut Kotliny Jeleniogórskiej oraz Kotliny Kłodzkiej – dwóch ważnych ośrodków szklarskich i turystycznych. Reprezentują one niezwykle osiągnięcia technologiczne XIX-wiecznych szklarzy, a także są wyrazem ówczesnych gustów.

Szkła z okresu historyzmu to głównie doskonałe wyroby dwóch czołowych śląskich wytwórni – huty hrabiego Schaffgotscha Josephine w Szklarskiej Porębie oraz firmy Fritza Heckerta w Piechowicach (il. 59).

59. Wazon z pokrywą – huta Josephine, Szklarska Poręba, proj. F. Pohl jr., mal. F. Adolph, ok. 1860-1865

Kolekcja jeleniogórska posiada liczne, najwyższej jakości przykłady szkła secesyjnego, pochodzące nie tylko z hut śląskich, ale także najważniejszych wówczas ośrodków szklarskich – czeskich, niemieckich i francuskich. Obiekty secesyjne, wytworzone oraz ozdobione za pomocą różnych technik szklarskich, ukazują niezwykle wyobraźnię twórców tego okresu.

Style dwudziestolecia międzywojennego, obfitujące w najwyższej jakości designerskie wzornictwo, można prześledzić na przykładach z hut śląskich, czeskich, polskich, niemieckich i włoskich.

Bardzo ważną częścią kolekcji jest kolekcja szkła współczesnego. Wśród twórców współczesnych szczególnie wyróżnieni są ci, którzy stworzyli podwaliny polskiego szkła artystycznego oraz szklarskiej szkoły wrocławskiej. Oprócz twórców z Polski, kolekcja powiększana jest o unikatowe formy twórców europejskich.

Kolekcja Szklania Artystycznego im. Mieczysława Buczyńskiego Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze, wciąż powiększana i udoskonalana, ma na celu przybliżyć licznym gościom przybywającym w Karkonosze i ich stałym mieszkańcom niezwykle dziedzictwo, jakim jest historia szklarstwa z unikatowymi obiektami tworzonymi na przestrzeni wieków. Obiekty szklane, powstałe dzięki niezwykłemu kunsztowi dawnych mistrzów, są podziwiane i kolekcjonowane przez ludzi na całym świecie. Współcześni twórcy wciąż zaskakują nowymi pomysłami i niewyczerpanymi pokładami wyobraźni i wrażliwości artystycznej. Dzięki staraniom historyków sztuki i muzealników, a także dzięki dotacjom finansowym osób prywatnych, państwa i Unii Europejskiej kruche i delikatne obiekty ze szkła artystycznego są chronione i gromadzone po to, aby jak najdłużej cieszyły miłośników sztuki i rzemiosła artystycznego.

Abteilung für Kunstglas

Die Ursprünge der Sammlung sind mit dem Ziel verbunden, das sich RGV gesetzt hat, d.h. Pflege der Tradition von Riesen- und Isergebirge. Die Bedeutung von Glas für die Sammlung unterstrich Hugo Seydel, der ein Sammler und Kenner des Kunstglases war. Als Anknüpfung an reiche, ins Mittelalter reichende Glastradition im Riesengebirge sammelte das Museum wertvolle Glasobjekte, sowie andere, mit Erzeugung und Dekoration von Glas und Radieren von Edelsteinen verbundene Gegenstände. Außer Glasobjekten gehörten zu der Sammlung Hüttenmodelle, Abdrucke von Glasdekorationen auf Büttenpapier, Werkzeug und Glasformen, sowie Lacksiegelabdrucke. Leider wurden die an einzigartigen Objekten von Glashandwerk reichen Vorkriegssammlungen des Hirschberger Museums infolge des Kriegs zerstreut. Nach der Errichtung des Museumsgebäudes in den Jahren 1912–1914 entstand eine Dauerausstellung und die Glasthematik nahm den meisten Teil ihres Handwerkteils.

Der erste Kurator der Glassammlung war Mieczysław Buczyński (1941–2005), der seit 1975 Leiter der damals entstandenen Abteilung für Kunstglas war. Eben er, dank Unterstützung des Museumleiters Henryk Szymczak und der finanziellen Förderung des Staates, schuf eine Sammlung, die bis heute zu den reichsten und größten Sammlungen in Polen gehört. Während seiner Arbeit wuchs die Sammlung bis auf beinahe 6,5 Tsd. Exponate. Im Gedenken an seine Verdienste wurde die Glassammlung von Riesengebirgsmuseum nach seinem Namen benannt. Die Arbeit von Mieczysław Buczyński setzte Dr. Stefania Żelasko fort, die nicht nur die schlesische Glaskunst, sondern auch die Hirschberger Glassammlung unermüdlich bewarb und wissenschaftlich bearbeitete.

Zu den wichtigsten Objekten im Museum gehört die Gruppe von Barock- und Rokoko-

glasgegenständen aus Schlesien, Böhmen und Deutschland. Das Museum ist im Besitz von einer reichen Sammlung von Glas im Empirestil. Die meisten Exponate sind Glasobjekte im Biedermeierstil – farbig und reich verziert. Glasobjekte aus der Historizismusperiode sind ausgezeichnete Erzeugnisse von zwei führenden schlesischen Firmen – der Hütte Josephine von Graf Schaffgotsch in Schreiberhau und der Glashütte von Fritz Heckert in Petersdorf. Das Museum besitzt Beispiele von Jugendstilglas von höchster Qualität.

Die in der Zwischenkriegszeit herrschenden Stile kann man anhand von Erzeugnissen der schlesischen, böhmischen, polnischen, deutschen und italienischen Hütten verfolgen.

Ein sehr wichtiger Teil der Sammlung ist modernes Glas. Unter den gegenwärtigen Künstlern wurden besonders diese ausgezeichnet, die Fundamente für die polnische Glaskunst und die Glasschule in Wrocław legten. Außer der Werke von polnischen Künstlern wird die Sammlung mit einzigartigen Objekten der europäischen Schöpfer ergänzt.

The Section of Artistic Glass

The beginning of this collection has its origins in the activity and aim of the Karkonosze Society (*Riesengebirgeverein*), which cultivated the traditions of the region of the Karkonosze and Iżera Mountains. It was Hugo Seydel, being himself a collector and an expert of the glass, who particularly stressed the proper position of the artistic glass within the collection. Therefore, the Museum was gathering the precious collection of glass and other works of art connected with the glass-making and the decoration of the glass, as well as with the carving of precious stones. In such a way it referred to the old traditions of the glass-making in this region, actually dating back to the Middle Ages. Apart from the enumerated objects, the collection included also the old books of patterns from the local glassworks, the prints of patterns on the handmade paper, equipment and forms used during the process of glassmaking, the imprints of seals in a lava. Unfortunately, the Museum's rich and unique collection of the glassmaking craft has been dispersed during the Second World War. After the construction of the new Museum's building between 1912 and 1914, the permanent exhibition has been created, the large part of which was devoted to the glassmaking.

After the Second World War, it was Mieczysław Buczyński (1941-2005) who became the first custodian of the glass collection. From 1975 he was the director of the Artistic Glass Section, which has been created at that time. It was also Buczyński he who, with the support of the Museum's director Henryk Szymczak and thanks to the financial dotations from the state, created one of the most precious and biggest collections of artistic glass in Poland. In fact, during his work, this collection had increased to almost 6,5 thousand specimens. Therefore he was honoured by the fact that the glass collection of the Karkonosze Muse-

um was named after him. The work of Mieczysław Buczyński was continued by dr Stefania Żelasko, whose meticulous research on the Silesian glassmaking contributed to the popularization and increase of the glass collection in Jelenia Góra.

It is especially the group of the Baroque and Rococo glasses originating from Silesia, Czech Republic and Germany, that should be rated among the most important works of art within the collection. Apart from them, the Museum prides itself with the rich collection of the Empire glasses. Still, it is the group of the colourful and richly decorated glasses in the Biedermeier style, that proves to be the largest one. As far as the glasses from the period of Historicism are concerned, they originate mostly from the two leading Silesian workshops, namely the glassworks *Josephine* owned by count Schaffgotsch in Szklarska Poręba, and the one of Fritz Heckert in Piechowice. Finally, the Museum also possesses the renowned collection of glasses representing the Art Nouveau style.

As far as the interwar period is concerned, its styles are reflected by the works of the Silesian, Czech, Polish, German and Italian glassworks.

Last but not least, the specimens of the contemporary glass are of no less importance in the whole collection. Among the contemporary artists, particularly important are those who laid the foundations for the Polish artistic glassmaking, as well as for the Wrocław School of Glass. Apart from the Polish artistic glass, the collection also comprises the unique specimens created by the European artists.

Anna Szczodrak

Dział Sztuki

Dział Sztuki wyodrębniono w 1975 r., kiedy to w muzeum wprowadzono nową strukturę. Zbiory są bardzo zróżnicowane, składają się na nie eksponaty ze wszystkich dziedzin sztuki (malarstwo, rzeźba, grafika), rzemiosła artystycznego (konwisarstwo, kowalstwo, stolarstwo, tkactwo, ceramika), a także sfragistyki, numizmatyki i eksponaty związane z historią regionu.

Podstawę kolekcji stanowią zbiory przedwojenne. Dokonywane zakupy oraz przekazy wzbogacają zbiory w interesujących nas dziedzinach: dokumentacja życia artystycznego w regionie oraz kolekcja druku wypukłego. Gromadzimy przedmioty, będące świadectwem artystycznego rzemiosła i sztuki uprawianej przez twórców działających w regionie.

Szczegółne miejsce w dziale zajmuje spuścizna po Józefie Gielniaku (1932-1972), wybitnym grafiku tworzącym w Kowarach. Posiadamy kompletny zbiór jego linorytów, większość oryginalnych płyt linorytniczych, szkice, rysunki a także liczne pamiątki przekazane muzeum przez jego żonę Grażynę Danielę Gielniak po śmierci artysty. Od 1978 r. muzeum organizuje Konkurs Graficzny im. Józefa Gielniaka. Nagrodzone prace przechodzą na własność muzeum, co pozwoliło stworzyć podstawę kolekcji współczesnego druku wypukłego, obecnie liczącego około 250 grafik.

Największą natomiast kolekcją w dziale jest zbiór grafiki, liczący ponad trzy tysiące egzemplarzy. Większość to XIX-wieczne wido-

ki z Karkonoszy, innych pasm Sudetów i miast dolnośląskich. Najciekawsze z nich powstały w Kowarach, gdzie w XIX w. istniały co najmniej dwa zakłady litograficzne, wydające w dużych nakładach pejzaże z myślą o chętnie kupujących takie pamiątki turystach. Do najbardziej znanych kowarskich autorów należeli: Friedrich A. Tittel (1782-1836), Carl T. Mattis (1789-1881), Ernst W. Knippel (1811-1900), Carl Rieden (1802-1858). W zbiorach znajdują się także prace wielu innych grafików.

Tworzymy również kolekcję malarstwa, obecnie liczy ona około 190 dzieł, zawiera głównie obrazy pejzażystów śląskich, wśród których należałoby wymienić: Adalberta Wölfela (1823-1896), Adolfa Dresslera (1833-1881), Wilhelma Kraussa (1830-1836), QuidoManesa (1828-1880), (il. 60), Gertrud Staats (1859-1938), (il. 61). W 2007 r. zbiory malarstwa o tematyce karkonoskiej powiększyły się o 35 obrazów pochodzących z kolekcji Henryka Szymczaka. W 2013 r. zakupiliśmy 12 kolejnych pejzaży z kolekcji prof. Czesława Osękowskiego, m.in. autorstwa: Carla Ernsta Morgensterna (1847-1928), Otto Müllera-Hartau (1898-1969), Gustava Olbrichta (1851-1892).

Od 1980 r., dzięki systematycznym zakupom, rozpoczęto tworzenie kolekcji prac Wlastimila Hofmana (1881-1970), malarza, który od 1947 r. mieszkał i tworzył w Szklarskiej Porębie.

Niezwykle cennym dziełem w zbiorach jest drewniany model ewangelickiego kościoła Łąski w Jeleniej Górze, wykonany przez jego ar-

60. Quido Manes „Josefina Kablik na Śnieżnych Kotłach”, 1848, olej na płótnie

chitekta Martina Frantza w 1709 r. Model jest wizualnym przedstawieniem projektu, według którego kościół wybudowano w latach 1709-1718.

W 1979 r. podczas robót drogowych w Piechowicach znaleziony został złoty skarb – 94 monety z okresu od XV do XVII w., który został przekazany do naszych zbiorów.

Największa ilość monet pochodzi z Niderlandów, w zespole są także monety hiszpańskie, tureckie, włoskie. Najwcześniejsza moneta z tego znaleziska to złoty dukat Macieja Korwina (1458-1490) oraz dukat pochodzący z roku

1497, powstały w mennicy działającej w Hamburgu.

Oprócz wymienionych eksponatów w zbiorach Działu Sztuki znajduje się dużo innych ciekawych obiektów, takich jak: ceramika, wyroby konwisarskie, pamiątki, tkaniny, elementy stroju kobiecego z XIX w. oraz rzeźba, wśród której są dzieła wyjątkowe. Zakres zainteresowań Działu Sztuki jest niezwykle rozległy, dzięki temu możemy gromadzić różne przedmioty z różnych dziedzin sztuki i rzemiosła artystycznego, które dają szerokie spojrzenie na twórczość artystów działających w regionie.

61. Gertrud Staats „Łąka w Przesiece”, ok. 1880 r., olej na tekturze

Kunstabteilung

Im Besitz der Kunstabteilung sind 8 Tsd. Objekte. Ihre Sammlung stützt sich auf Vorkriegsbestände. Ankäufe und Schenkungen ergänzen ständig unsere Sammlungen von Objekten, die das Kunstleben in der Region dokumentieren. Auch die Sammlung des Reliefdrucks wächst ständig. Gesammelt werden Objekte, die Ausdruck von künstlerischem Handwerk und Kunst der in der Region lebenden Schöpfer sind.

Graphikbestände mit über 3 Tsd. Exemplaren sind die größte Sammlung der Abteilung. Die meisten von ihnen sind Ansichten vom Riesengebirge und anderen Sudetenzügen, sowie von niederschlesischen Städten im 19. Jhd. Die interessantesten von ihnen sind in Schmiedeberg entstanden, wo im 19. Jh. mindestens zwei Lithographiebetriebe tätig

waren. Sie gaben in großen Auflagen Landschaften heraus, die für an solche Souvenirs interessierte Touristen bestimmt waren. Zu den bekanntesten Schmiedeberger Autoren gehörten Friedrich A. Tittel (1782-1836), Carl T. Mattis (1789-1881), Ernst W. Knippel (1811-1900) und Carl Rieden (1802-1858). In den Sammlungen sind auch Arbeiten von zahlreichen Grafikern zu finden.

Die Sammlung der Riesengebirgsmalerei zählt 190 Werke. Eines der wichtigsten Objekte ist das Holzmodell der Gnadenkirche in Jelenia Góra, das von Martin Franz 1709 angefertigt wurde.

The Section of Art

The collection of the Section of Art exceeds 8 thousand specimens, and is based on the works of art dating back to the antebellum period. However, the purchases and donations have contributed to the gradual increase of the collection, especially in the fields which the Museum is particularly interested in, i.e. the documentation of the artistic life in the region and the collection of the relief printings. At the same time, the Museum collects the objects representing the art and craft of the regional artists.

The collection of graphics, counting 3 thousand works, is the most numerous one in this section. Most of them are the nineteenth-century views from the Karkonosze Mountains

and other ranges of the Sudetes, as well as the views of the towns from the Lower Silesia. Actually, the most interesting ones were created in the town of Kowary, where in the nineteenth century there existed at least two lithographic workshops, producing large amounts of such views mainly aimed at tourist, who eagerly purchased such souvenirs. Among the most famous artists from Kowary there were: Friedrich A. Tittel (1782-1836), Carl T. Mattis (1789-1881), Ernst W. Knippel (1811-1900), Carl Rieden (1802-1858). However, the collection of the Museum also includes the works of other artists. The collection of painting from the Karkonosze region counts 190 works. One of the most important one is the wooden model of the Church of Grace in Jelenia Góra, made by Martin Franz in 1709.

Halina Słomska, Katarzyna Szafrąńska

Dział Etnologii

Dzieje zbiorów etnograficznych w Muzeum Karkonoskim w Jeleniej Górze wiążą się ściśle z historią i charakterem muzeum. Założona w 1888 r. placówka muzealna zajmowała się również gromadzeniem eksponatów z zakresu kultury ludowej regionu Karkonoszy i Gór Izerkich. Intensywna akcja zbierania eksponatów wśród miłośników tradycji i regionu przyniosła oczekiwane rezultaty. Składały się wówczas na nie narzędzia związane z obróbką włókna i produkcją płótna lnianego oraz różne sprzęty stanowiące wyposażenie wiejskiego gospodarstwa (il. 62).

W 1914 r. nastąpiło otwarcie nowego budynku muzeum przy ul. Matejki w Jeleniej Górze. Do głównego budynku od południowej strony dobudowana została chałupa wiejska o konstrukcji zrębowo-przysłupowej, charakterystycznej dla tego regionu od XIV w. W niej wyeksponowano zgromadzone wcześniej zbiory etnograficzne: meble, sprzęty domowe i gospodarskie (il. 63).

Ukształtowana w 1975 r. nowa struktura organizacyjna muzeum wyodrębniła jako jeden z trzech dział etnografii, którego zadaniem jest poszukiwanie, gromadzenie i opracowywanie eksponatów związanych z dawną i współczesną kulturą ludową ziemi jeleniogórskiej. Liczy 2.739 eksponatów. Wśród nich największy zbiór stanowią obrazy na szkle. Cenny, lecz mniejszy liczebnie zespół, tworzą zabytki związane z meblarstwem ludowym, obróbką włókna lnianego i tkactwem. Wartościowa

i liczebnie bogata jest kolekcja dolnośląskich czepców kobiecych i innych elementów ludowego stroju kobiecego i męskiego. W zbiorach znajdują się również eksponaty związane z kowalstwem ludowym, bednarstwem, plecionkarstwem.

Nieznane są okoliczności, w jakich większość obrazów na szkle znalazła się w muzeum. Możliwe, że trafiły tu w pierwszych latach powojennych, kiedy muzeum pełniło funkcję składnicy muzealnej. Twórcą kolekcji był prawdopodobnie Erich Wiese, były dyrektor wrocławskiego Schlesisches Museum der Bildenden Künste (Śląskiego Muzeum Sztuk Pięknych), który w latach 1933-45 mieszkał w Jeleniej Górze. Jego kolekcja liczyła około 1.300 obrazów na szkle. Po wojnie w latach 1974-2010 pozyskano w formie darów, przekazów lub drogą zakupów 38 XVIII i XIX-wiecznych obrazów.

Ważną część zbiorów etnograficznych stanowią zabytki związane z obróbką włókna i tkactwem. Są to warsztaty tkackie, kołowrotki, międlice, nicielnice, przęślice, motowidła, szczotki do lnu, klocki do drukowania płócien, łożkie. Stanowią one cenny materiał źródłowy do znajomości technik obróbki włókna i tkactwa na Dolnym Śląsku. W latach 1959-1990 powiększono zbiór o kolejne obiekty związane z tkactwem (kołowrotki, przęślice, szczotki do czesania lnu, warsztaty tkackie). Są to już rzadko spotykane w terenie obiekty, które należy uchronić przed zniszczeniem. W roku 1993

62. Fragment ekspozycji etnograficznej

63. Wnętrze chałupy karkonoskiej

powiększono zbiór o ciekawe eksponaty tkackie, pochodzące z Bukowiny Rumuńskiej (kołowrotki, przęślice łopatkowe i międlice), przywiezione w nasze okolice przez repatriantów po 1945 r.

Wartościowa i liczebnie bogata jest kolekcja dolnośląskich czepców kobiecych (ok. 140) i innych elementów ludowego stroju kobiecego i męskiego, takich jak: katanki, chusty, zapaski, skarpety, buty, spodnie, kamizelki i kabatki męskie¹⁵⁷.

Najstarsze zachowane meble pochodzą ze zbiorów przedwojennych i prezentują meblarstwo z końca XVIII w. Większa część kolekcji została pozyskana do zbiorów w latach 1958-1967¹⁵⁸ i 1976-1990 i są to meble z koń-

¹⁵⁷ Obecnie część z nich (15 szt. czepków i 15 szt. innych części ubiorów) prezentowana jest na wystawie stałej z Historii Jeleniej Góry i regionu, w części etnograficznej.

¹⁵⁸ H. Szymczak jako student etnografii U. Wr. (1958-1962) i później po studiach już jako pracownik (asystent) muzeum brał udział w badaniach terenowych, prowadzonych przez prof. A. Nasza do Polskiego Atlasu Etnograficz-

ca XVIII i XIX w. Są wśród nich szafy i skrzynie, kufrы, kołyski, stoły, kredensy, łyżniki, ławeczki i zydle. Prawie wszystkie wymienione zabytki (122 szt.) prezentują meblarstwo ludowe z południowo-zachodniego obszaru Dolnego Śląska, poza dwiema skrzyniami, z których jedna pochodzi prawdopodobnie z Hernhutt na Łużycach, druga z Niemiec (Turyngia). Obecnie spora część najlepiej zachowanych i najbardziej reprezentatywnych dla XVIII i XIX w. mebli pokazywana jest na wystawie w Muzeum w Szklarskiej Porębie.

Zwartą kolekcję tworzy grupa 58 klocków pierniarskich z XVIII i XIX w. Stosunkowo nie-licznie reprezentowane są w zbiorach wyroby

nego i wykonał w tym czasie bogatą dokumentację rysunkowo-fotograficzną z danymi adresowymi (zachowana w części w archiwum Muzeum) różnych obiektów (mebli, narzędzi rolniczych, gospodarskich, domów), które to dane umożliwiły późniejszy powrót do tych miejsc i zakup do zbiorów muzealnych wielu obiektów: kowadła z Karpnik, wóz z drewnianymi pełnymi kołami, plugi, wiele obiektów kowalskich (narzędzia, wyroby).

64. Fragment ekspozycji „Ojczyzna stracona, ojczyzna odnaleziona”

rzemiosła kowalskiego. Są wśród nich wykładki zamkowe, zamki, okucia wozów i dyszli, kraty, kowadła. Zdecydowana ich część została zakupiona do zbiorów w latach 1959-1966¹⁵⁹.

Dość licznie prezentowana jest w zbiorach grupa drobnych sprzętów, składających się na wyposażenie wiejskich gospodarstw. Są wśród nich obiekty pochodzące ze zbiorów przedwojennych, jak i nabyte do muzeum w latach powojennych. Składają się na nie różnego rodzaju naczynia z klepek (dzieże, maselnice, cebrzyki, wiadra), formy do masła, prasy do sera, kosze, maglownice, pralki, tary, urządzenia służące do oświetlania wnętrz (lampki olejne, świeczniki, stojaki, na łuczycwo, świeczniki nożycowe), zegary (il. 64).

Na osobną wzmiankę zasługuje zespół 92 obiektów związanych z laborantami. Laboranci-zielarze działali w Karpaczu i okolicy od pierwszej poł. XVIII w. Lata 1730-1780 były okresem największego rozkwitu ich działalności. Pod

koniec XVIII w. ilość specyfików wyrabianych przez laborantów została wydatnie ograniczona. W 1843 r. edykt królewski w Prusach zakazał praktyk homeopatycznych jak również przyjmowania uczniów do nauki zawodu laboranta. Zredukowano również liczbę wytwarzanych specyfików do 21. Ostatni laborant z Karpacza zmarł w 1884 r. i wraz z jego śmiercią zakończyła się historia laborantów z Karpacza i okolicy. Część obiektów związanych z laborantami w naszym muzeum pochodzi z przedwojennych zbiorów – krótką wzmiankę o nich umieszcza pierwszy przewodnik po zbiorach z 1914 r. Pozostałe trafiły do muzeum w 1958 r. z muzeum w Karpaczu, gdzie od 1936 r. znajdowała się zrekonstruowana pracownia laborancka. W naszych zbiorach posiadamy pudełka na rozmaite maści, suszone zioła i inne gotowe leki, butle, koszyki, spis leków, kopię koncesji laboranckiej, portret ostatniego laboranta¹⁶⁰.

¹⁵⁹ Ibidem

¹⁶⁰ Ibidem

Ethnographische Abteilung

Die Geschichte der ethnographischen Sammlung von Riesengebirgsmuseum in Jelenia Góra ist mit seiner Geschichte und seinem Charakter eng verbunden. Eines der Ziele des Museums war Aufbau einer Sammlung von Exponaten, die mit der Volkskunst von Riesen- und Isergebirge verbunden waren. Eine intensive Suche nach Ausstellungsgütern unter den Liebhabern der Tradition und der Region führte zu erwarteten Ergebnissen. Zu den gesammelten Exponaten gehörten Werkzeuge für Faserverarbeitung und Leinentuchproduktion, sowie diverse Einrichtungsgegenstände aus Bauernhäusern.

In der Abteilung wurden 2 739 Objekte gesammelt, von denen 1 361 die in Polen größte Glasmalereisammlung darstellen. Eine wichtige Rolle spielen Bauernmöbel. Die ältesten erhaltenen Möbelstücke kommen von der Wende des 18. zum 19. Jh. Das Museum besitzt auch Objekte aus dem 17. Jh. Auch die Sammlung von schlesischen Hauben und anderen Elementen der Volkstrachten ist reich. Von Interesse sind 92 mit den Laboranten verbundene Objekte, die im Riesengebirge im 18. und 19. Jh. tätig waren.

The Section of Ethnography

The history of the ethnographical collection in the Karkonosze Museum of Jelenia Góra is strictly connected with the history and character of the Museum itself. Actually, apart from the works of art, from the very beginning of its existence, the Museum was also collecting objects of the folk culture from the regions of the Karkonosze Mountains and the Iżera Mountains. The intensive action consisting in the collection of specimens, by the amateurs of the tradition and the region, brought the expected results. In fact, the majority of the collected specimens were the tools used in the treatment of fibre and during the production of the linen canvas, as well as the equipment used in the rural household.

The section counts 2.739 various exhibits and includes 1361 paintings on glass which are one of the largest collections in Poland. Apart from them, it is also the precious collection of the folk furniture that should be mentioned. In fact, the oldest preserved pieces of furniture from the collection origin from the end of the eighteenth century and the beginning of the nineteenth century. Also the collection of the Lower Silesian bonnets and other elements of the folk costumes are interesting. Finally, this section also includes the collection of 92 objects connected with the lab assistants who worked in the Karkonosze Mountains in the eighteenth and nineteenth century.

Tomasz Miszczyk

Dział Archeologii

W roku 1991 w ówczesnym Muzeum Okręgowym (obecnie Karkonoskim) został utworzony Dział Archeologiczno-Historyczny, którego zadaniem stało się dokumentowanie dziejów miasta od pradziejów do czasów współczesnych. Zbiory działu podzielono na część historyczną (pocztówki, fotografie, dokumenty, plakaty, militaria) oraz archeologiczną, pochodzącą zarówno ze zbiorów przedwojennego RGV Museum, jak i bieżących przekazów zabytków archeologicznych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, a także terenowych własnych badań archeologicznych muzeum. W roku 1999 powstały samodzielne działy: Archeologii i Historii.

Dział Archeologii Muzeum Karkonoskiego zajmuje się gromadzeniem, opracowywaniem i udostępnianiem zabytków archeologicznych, dokumentujących najdawniejsze dzieje (pradzieje i średniowiecze) miasta i regionu, a także badaniami archeologicznymi (badania stacjonarne, ratownicze, nadzory archeologiczne), prowadzącymi do poszerzenia wiedzy o najdawniejszych dziejach regionu. Na zbiory składa się niemal 500 pozycji inwentarzowych, z czego wiele to tzw. wpisy zbiorcze, np. całych warstw kulturowych lub obiektów; dodatkowo prowadzony jest inwentarz pomocniczy oraz inwentarz zabytkowej kamieniarki. Zabytki, z których najciekawsze wyeksponowane są na stałej wystawie „Z historii Jeleniej Góry i regionu”, grupują się w okresach chronologicznych: od najstarszych, pradziejowych, po średnio-

wieczne, bezpośrednio związane z powstaniem, lokacją i rozwojem Jeleniej Góry. Wśród zabytków pradziejowych należy wspomnieć o narzędziach kamiennych (krzemiennych) z epoki kamienia (paleolit, neolit), o śladach pobytu człowieka w epoce brązu (naczynia – urny grobowe kultury łużyckiej, pierwsze wyroby z brązu) oraz we wczesnej epoce żelaza (naczynia importowane z terenu Cesarstwa Rzymskiego, monety rzymskie). Najliczniejsze zbiory to zabytki średniowieczne z miasta lokacyjnego: ceramika (bardzo bogaty zbiór średniowiecznych naczyń zachowanych w całości), przedmioty metalowe – uzbrojenie (m.in. słynny legendarny miecz księcia Bolka – prawdopodobnie Bolka II Świdnicko-Jaworskiego), przedmioty codziennego użytku, a także – rzadko spotykane – przedmioty z drewna, skóry, tkaniny (il. 65). Bardzo ważną grupę zabytków archeologicznych stanowią pamiątki po dawnym, średniowiecznym hutnictwie szkła w Karkonoszach i Górach Izerskich, które dało początek późniejszemu, wspaniałemu rozwojowi tego rzemiosła w regionie.

Dział Archeologii od lat prowadzi własne programy poszukiwań i badań wykopaliskowych (il. 66). Do najważniejszych z nich należą badania nad dawnym hutnictwem szkła w regionie Karkonoszy i Gór Izerskich oraz badania nad początkami Jeleniej Góry w świetle lokacji miejskich na Śląsku. W ramach badań dawnego hutnictwa szkła badane były stanowiska w miejscach dawnych, średniowiecznych hut

65. Średniowieczna Jelenia Góra, fragment ekspozycji

66. Kafel renesansowy, Karpacz, XVI w.

szkła (Piechowice – Cicha Dolina, Kopaniec, Chromiec, Jagniątków), jak również prowadzono penetracje terenowe w celu poszukiwań nowych lokalizacji hutniczych. Pracownicy działu współpracowali również przy popularyzacji tematyki szklarskiej, m.in. poprzez wydawnictwa oraz opracowywanie lokalnych szlaków tematycznych (np. Kopaniec – Chromiec, szlak polsko-czeski we współpracy z Muzeum w Nowym Borze). Rozpoznanie początków Jeleniej Góry to głównie wieloletnie badania wykopaliskowe na Wzgórzu Krzywoustego (które

67. Popielnice, kultura łużycka, ok. 500 lat p.n.e.

pozwołyły rozpoznać późnośredniowieczny zamek, ale nie potwierdziły legendarnego założenia miasta już na początku XII w.), a także na grodzisku w Jeleniej Górze – Grabarach, jak również w wielu miejscach jeleniogórskiego Starego Miasta (głównie w formie nadzorów archeologicznych i ratowniczych badań wyprzedzających), (il. 67).

Oprócz kolekcjonowania zabytków archeologicznych i prowadzenia badań wykopaliskowych Dział Archeologii stara się propagować archeologiczne dziedzictwo kulturowe regionu poprzez działalność edukacyjną (prelekcje, wykłady, lekcje muzealne) oraz wystawienniczą (wystawy czasowe) i wydawniczą (artykuły w „Roczniku Jeleniogórskim”, „Silesia Antiqua” i „Śląskich Sprawozdaniach Archeologicznych”).

Archäologische Abteilung

Zu den Aufgaben der Archäologischen Abteilung von Riesengebirgsmuseum gehören die Sammlung, Bearbeitung und Erschließung von archäologischen Denkmälern, die die älteste Geschichte der Stadt und der Region bezeugen (Urgeschichte und Mittelalter), sowie mit der archäologischen Forschung (stationäre und Rettungsforschung, archäologische Aufsicht), die das Wissen um die Urzeit der Region vertiefen. Die Sammlung der Abteilung bilden beinahe 500 Inventurpositionen, von denen viele sog. Sammeleintragungen sind – z.B. ganze Kulturschichten und Objekte, Hilfsinventar und Inventar von historischen Steindetails. Die Objekte, von denen die interessantesten in der Dauerausstellung *Geschichte Hirschbergs und der Region* ausgestellt wurden, sind nach Epochen gruppiert: von den ältesten, urgeschichtlichen, bis zu mittelalterlichen, die mit der Entstehung, Lokalisation und Entwicklung der Stadt verbunden sind. Unter den urgeschichtlichen Objekten sind Steinwerkzeuge (aus Feuerstein) aus Paläolith und der Jungsteinzeit, Spuren, die der Mensch in der Bronzezeit (Geschirr – Graburnen der Lausitzer Kultur, erste Bronzeerzeugnisse) und in der frühen Eisenzeit (aus dem Gebiet des Römischen Kaiserreichs importiertes Geschirr, römische Münzen) in der Region gelassen hat, erwähnenswert. Die zahlreichsten Sammlungen sind mittelalterliche Objekte aus der Lokalisationsstadt: Keramik (eine sehr reiche Sammlung von mittelalterlichen Gefäßen, die ganz erhalten sind), Metallgegenstände – Waffen (u.a. der legendarere Schwert des Herzogs Bolko, wahrscheinlich Bolko II. von Schweidnitz-Jauer), Gegenstände des täglichen Bedarfs, sowie – selten anzutreffende – Gegenstände aus Holz, Leder und Stoff. Eine sehr wichtige Gruppe der archäologischen Objekte stellen Überbleibsel der mittelalterlichen Glashüttentätigkeit im Riesen- und Isergebirge dar, die für die spätere Entwicklung dieser Branche in der Region den Ursprung bildeten.

The Section of Archaeology

The Section of Archaeology of the Karkonosze Museum is charged with collecting, cataloguing and exhibiting the archaeological objects, being the relics of the most ancient epochs (Prehistory and Middle Ages) of the town and the region, as well as with the archaeological research (stationary and rescue research, archaeological supervision), which aim is to deepen the knowledge on the oldest history of the region. The collection of this section counts almost 500 catalogued objects, including numerous collective catalogues concerning for example the whole cultural layers or the groups of objects, the additional catalogue and the catalogue of the ancient stonework. These objects, the most interesting of which are presented on the exhibition "From the history of Jelenia Góra and the region", are chronologically classified, from the oldest ones dating back even to the prehistory, to the medieval objects directly connected with the foundation and development of Jelenia Góra. Among the prehistoric objects, there should be mentioned stone tools (made of flint), from the Stone Age (Palaeolithic and Neolithic), the traces of the people's presence in the region in the Bronze Age (vessels – burial urns of the Lusatian culture, first objects made of bronze, etc.), as well as in the early Iron Age (vessels imported from the territory of the Roman Empire, Roman coins). Still, the most numerous are the following objects originating from the medieval town: ceramic (a huge collection of the Medieval vessels which fortunately are completely preserved), metal objects – arms (among others, the legendary sword of Prince Bolko, probably Bolko II the duke of Świdnica and Jawor), the everyday objects, as well as – very rare – objects made of wood, leather and cloth. Finally, a very important collection within this section includes the souvenirs of the ancient, medieval glass production in the Karkonosze Mountains and the Iżera Mountains, which had stimulated the later flourishing of this craft in the region.

Agata Kempniak

Biblioteka

Powstała w 1880 r. wraz z utworzeniem Towarzystwa Karkonoskiego (*Riesengebirgsverein*). Od 1888 r. zbiory biblioteczne weszły w skład powołanego muzeum. Z biegiem lat księgozbiór powiększał się dzięki licznym darom, zapisom testamentowym i zakupom. Po II wojnie światowej około 200 woluminów, dotyczących historii regionalnej, zostało przekazane do biblioteki Archiwum Państwowego w Jeleniej Górze. Z dawnych zbiorów skatalogowano około 1100 woluminów.

Zbiory są systematycznie powiększane poprzez zakupy, dary, przekazy oraz wymianę międzybiblioteczną. W obecnej formie biblioteka istnieje od 1975 r. Jednym z cenniejszych przekazów wzbogacających zbiory była biblioteka Tadeusza Stecia (1925-1993), przewodnika sudeckiego, krajoznawcy i bibliofila.

Biblioteka ma charakter naukowy. Gromadzi księgozbiór związany z dziedzinami reprezentowanymi w zbiorach muzealnych. Księgozbiór wyróżnia szczególnie bogaty zbiór wydawnictw dotyczących regionu. Uzupełnieniem są pozycje z dziedziny archeologii, historii, etnografii, sztuki, rzemiosła artystycznego, w tym rzemiosła szklarskiego, konwisarstwa, ceramiki, stolarstwa itp., ze szczególnym uwzględnieniem prac tematycznie związanych ze Śląskiem.

Oprócz przewodników sudeckich z początku XX w. w bibliotece znaleźć można zbiór czasopism regionalnych, jak np. „Der Wanderer im Riesengebirge” (Hirschberg, komplet 1880-

1943), „Schlesien”, „Zeitschrift des Kunstgewerbevereins für Breslau u. die Provinz Schlesien” (Breslau und Kattowitz, lata 1907-1913), „Schlesien – eine Vierteljahresschrift für Kunst, Wissenschaft und Volkstum” (Würzburg, lata 1961-1987), „Schlesien – Zeitschrift für den gesamtschlesischen Raum” (Breslau, lata 1939-1943), „Schlesische Monatshefte – Blätter für nationalsozialistische Kultur des deutschen Südostens” (Breslau, lata 1934-1939), „Schlesische Heimat” (lata 1935-1941), „Schlesische Heimats-Blätter – Zeitschrift für schlesische Landes- und Volkskunde” (Hirschberg, lata 1907-1910), „Unsere Heimat – Jahrbuch für das Riesen- und Isergebirge” (Hirschberg, lata 1937, 1940-1942), „Rocznik Jeleniogórski” (Jelenia Góra, lata 1963-2008), „Skarbiec Duchy Gór” (Jelenia Góra, lata 1997-2008), „Karkonosze” (lata 1983-2009, niekompletne roczniki), „Der Bote aus dem Riesengebirge” (Hirschberg, 1824, 1836), a także wiele polskich czasopism regionalnych, katalogi zbiorów i wystaw, albumy, słowniki, leksykony.

Na uwagę zasługują:

Agricola G.: *De re metallica libri XII*, Jelenia Góra 2000.

Die Kunst auf Glas zu machen und [...], Rürnberg 1779.

Grundmann G.: *Die Bethäuser und Bethauskirchen des Kreises Hirschberg*, Breslau brw. [po 1916].

Grundmann G.: *Die Geschichte der Glasmacherkunst im Hirschberger Tale*, Leipzig 1927.

- Hensel J.D.: *Historyczno-topograficzny opis miasta Jelenia Góra*, tłum. T. Pryll, Jelenia Góra 2005 [również tekst oryginalny: *Beschreibung der Stadt Hirschberg in Schlesien*, Hirschberg 1797].
- Herbst J.K.: *Kronika miasta Jelenia Góra na Śląsku do roku 1847 na Śląsku*, tłum. T. Pryll, Jelenia Góra 2007 [również tekst oryginalny: *Chronik der Stadt Hirschberg in Schlesien bis zum Jahre 1847*, Hirschberg 1849].
- Hoser J.K.E.: *Das Riesengebirge in einer statistisch-topographischen und pittoresken Übersicht*, Wien 1804.
- Schube Th.: *Flora von Schlesien*, Breslau 1904.
- Vogt M.: *Illustrowana kronika miasta Jelenia Góra na Śląsku*, tłum. T. Pryll, Jelenia Góra 2008 [również tekst oryginalny: *Illustrierte Chronik der Stadt Hirschberg*, Hirschberg 1876].
- Winkler W.: *Flora des Riesen- und Isergebirge*, Warmbrunn 1881.
- Księgozbiór liczy ponad 11 tysięcy woluminów. Ze zbiorów można korzystać na miejscu w czytelni.

Bibliothek

1880, gemeinsam mit dem Riesengebirgsverein entstanden. Seit 1888 sind die Bibliothekbestände ein Teil des entstehenden Museums. Dank zahlreichen Schenkungen, Vermächtnissen und Einkäufen wuchs die Büchersammlung allmählich. Nach dem 2. Weltkrieg wurden ca. 200 Bände über die Geschichte der Region in die Bibliothek des Staatsarchivs in Jelenia Góra übergeben. Von den alten Bücherbeständen wurden ca. 1 100 Bände katalogisiert.

Die Sammlung wächst systematisch dank Einkäufen, Schenkungen, Übergaben und dem Austausch zwischen den Bibliotheken. In der heutigen Form besteht die Bibliothek seit 1975. Eine der wertvollsten Schenkungen war die Büchersammlung von Tadeusz Steć (1925-1993), einem Sudetenfremdenführer, Regionliebhaber und Bibliophilen.

Die Bibliothek hat einen wissenschaftlichen Charakter. Ihre Buchbestände stehen im Zusammenhang mit den in den Museumssammlungen vertretenen Themenkomplexen. Die Sammlung zeichnet sich durch einen besonders reichen Bücherbestand über die Region. Eine Ergänzung sind Bücher über Archäologie, Geschichte, Ethnographie, Kunst und Kunsthandwerk, u.a. Glashandwerk, Zinngießerei, Keramik, Tischlerei etc. mit einer besonderen Unterstreichung der Werke über Schlesien.

Außer Sudetenführer vom Anfang des 20. Jh. kann in der Bibliothek eine Sammlung von regionalen Zeitschriften gefunden werden, z.B. „Der Wanderer im Riesengebirge“ (Hirschberg, komplett 1880-1943), „Schlesien“, „Zeitschrift des Kunstgewerbevereins für Breslau u. die Provinz Schlesien“ (Breslau und Kattowitz, 1907-1913), „Schlesien – eine Vierteljahresschrift für Kunst, Wissenschaft und Volkstum“ (Würzburg, 1961-1987), „Schlesien – Zeitschrift für den gesamtschlesischen Raum“

(Breslau, 1939-1943), „Schlesische Monatshefte – Blätter für nationalsozialistische Kultur des deutschen Südostens“ (Breslau, 1934-1939), „Schlesische Heimat“ (1935-1941), „Schlesische Heimats-Blätter“. „Zeitschrift für schlesische Landes- und Volkskunde“ (Hirschberg, 1907-1910), „Unsere Heimat – Jahrbuch für das Riesen- und Isergebirge“ (Hirschberg, 1937, 1940-1942), „Rocznik Jeleniogórski“ (Jelenia Góra, 1963-2008), „Skarbiec Duchy Góra“ (Jelenia Góra, 1997-2008), „Karkonosze“ (1983-2009, nicht komplette Jahrbücher), „Der Bote aus dem Riesengebirge“ (Hirschberg, 1824, 1836) und viele polnische regionale Zeitschriften, Kataloge der Sammlungen und Ausstellungen, Alben, Wörterbücher und Lexika.

Die Buchsammlung zählt über 11 Tsd. Bände. Sie werden im Leseraum zur Verfügung gestellt.

The Library

It was founded in 1880, simultaneously with the creation of the Karkonosze Society (Riesengebirgsverein). In 1888 its collection has been incorporated into the newly created Museum. In the course of the years, the library's collection has been increasing as a result of numerous donations, purchases and bequests. After the Second World War about 200 volumes from this collection, concerning the regional history, were transferred to the library of the National Archive in Jelenia Góra. Still, about 1100 volumes originating from the old collection, have been catalogued in the Museum itself.

The collection increases systematically, due to numerous purchases, donations, transfers and the inter-library exchanges. From 1975, the library exists in its contemporary form and one of the most precious donations on its favour, was the library of Tadeusz Steć (1925-1993), the guide of the Sudetes, excursionists and bibliophile.

The library has a scientific character. It contains the collection of books connected with the domains represented by the works of art exhibited in the Museum. The collection may be extinguished by the particularly wide range of the publications concerning the region. It is complemented by the books on the archaeology, history, ethnography, art and crafts, including the production of glass, the production of the works of tin and bronze, ceramic, carpentry, etc. with the particular emphasis put on the works connected with the region of Silesia.

Apart from the tourist guides in the Sudetes from the beginning of the twentieth century, also a rich collection of the regional press can be found in the library. The most popular titles among them are „Der Wanderer im Riesengebirge” (Hirschberg, all the issues from 1880-1943), „Schlesien”, „Zeitschrift des

Kunstgewerbevereins für Breslau u. die Provinz Schlesien” (Breslau und Kattowitz, 1907-1913), „Schlesien – eine Vierteljahresschrift für Kunst, Wissenschaft und Volkstum” (Würzburg, 1961-1987), „Schlesien” – Zeitschrift für den Gesamtschlesischen Raum” (Breslau, 1939-1943), „Schlesische Monatshefte – Blätter für nationalsozialistische Kultur des deutschen Südens” (Breslau, 1934-1939), „Schlesische Heimat” (1935-1941), „Schlesische Heimats-Blätter”. „Zeitschrift für schlesische Landes- und Volkskunde” (Hirschberg, 1907-1910), „Unsere Heimat – Jahrbuch für das Riesen- und Iser Gebirge” (Hirschberg, 1937, 1940-1942), „Rocznik Jeleniogórski” (Jelenia Góra, 1963-2008), „Skarbiec Duchy Gór” (Jelenia Góra, 1997-2008), „Karkonosze” (1983-2009, this collection is not complete), „Der Bote aus dem Riesengebirge” (Hirschberg, 1824, 1836), as well as numerous Polish regional periodicals, catalogues of the collections and exhibitions, albums, dictionaries and lexicons.

At present, the collection exceeds 11 thousand volumes, which are accessible exclusively in the reading-room of the library.

Aneta Sikora-Firszt

Dział Oświatowy

Wraz z restrukturyzacją Muzeum Karkonoskiego i podniesieniem jego rangi, po powstaniu województwa jeleniogórskiego w 1975 r., wzrosły wymagania co do instytucji okręgowej dla innych mniejszych placówek na terenie województwa. Zaiszła konieczność koordynowania działań promocyjno-reklamowych dla całego terenu. Sprawami tymi zajmowali się wyznaczeni pracownicy Muzeum Okręgowego w Jeleniej Górze. W wyniku wzrostu zadań w tym zakresie na początku lat 80-tych XX w. utworzony został Dział Naukowo-Oświatowy. Zajmował się on reklamą i promocją, kontaktami z mediami, działalnością wydawniczą i popularyzatorską, współpracą ze szkołami, organizacją imprez, przygotowaniem wernisaży wystaw oraz dokumentowaniem wszelkich przejawów działalności muzeum. Kierowali nim: Violetta Bujło, Anna Gniadzik i Stanisław Wilk.

W trakcie swojego istnienia dział zmieniał nazwę (Dział Naukowo-Oświatowy, Dział Promocji i Reklamy, Dział Oświatowo-Wydawniczy). Obecnie funkcjonuje jako Dział Oświatowy i zatrudnia cztery osoby: Aneta Sikora-Firszt (kierownik), Natalia Kryszpin (asystent muzealny – plastik), Olga Szczyżowska-Orlińska (specjalista od ruchu turystycznego), Wiktor Staszak (plastik).

Dział Oświatowy jest wyspecjalizowaną komórką mającą określone cele i zadania związane z koordynacją całej działalności oświatowo-popularyzatorskiej muzeum, skierowanej do szerokiego grona odbiorców korzystających

z bogatej oferty placówki. Głównym celem jest edukacja poprzez planowanie, organizowanie i prowadzenie zajęć dydaktycznych, przygotowywanie imprez i wystaw czasowych. Czyni się starania, aby te formy działalności były atrakcyjne, ciekawe i niosące jak największą ilość informacji. Wszystkie działania edukacyjne dostosowane są do oczekiwań i poziomu każdej grupy odbiorców, od dzieci poprzez młodzież do osób dorosłych. Szczególną formą działalności są zajęcia dla osób niepełnosprawnych.

Dużo pracy dział wkłada w organizowanie i prowadzenie zajęć dydaktyczno-edukacyjnych dla najmłodszych. Są to: zabawy, zajęcia praktyczne, warsztaty i lekcje muzealne. Dba się o to, aby zajęcia te były zajmujące i ciekawe, a jednocześnie dawały możliwość twórczego działania samym odbiorcom. Mają one uczyć i pomagać w zdobywaniu wiedzy. W ten sposób zachęca się dzieci i młodzież do uczestnictwa w kulturze, odwiedzania instytucji kultury, w tym muzeum, oraz do twórczych i aktywnych działań. Wszystkie formy zajęć prowadzone są w taki sposób, aby sami uczestnicy czuli potrzebę zdobywania i pogłębiania wiedzy, a jednocześnie rozwijali własne zainteresowania, pomysłowość i kreatywność. W tych działaniach współpracuje: ze szkołami różnych szczebli, towarzystwami i stowarzyszeniami, organizacjami społecznymi, a także instytucjami kultury i placówkami naukowymi (il. 68).

Realizowana jest bogata różnorodna oferta dla osób dorosłych w postaci: wykla-

68. Warsztaty dla dzieci i dorosłych

dów, prelekcji i szkoleń, a także twórczych działań rozwijających umiejętności, zamiłowania, zainteresowania i ciekawość jak również potrzebę samokształcenia. Szczególnie owocnie i twórczo rozwija się współpraca z Uniwersytetem Trzeciego Wieku i Jeleniogórskim Forum Organizacji Osób Niepełnosprawnych.

Dział Oświatowy organizuje także imprezy i wydarzenia kulturalne: spotkania z ludźmi kultury i sztuki, konkursy literacko-plastyczne, przeglądy recytatorskie, spektakle, koncerty itp. Prowadzi również działalność wystawienniczą „Galerii na Górze” funkcjonującej w Muzeum Karkonoskim. Wspomaga i promuje artystyczną twórczość amatorską. Organizując warsztaty i pokazy przypomina, odtwarza,

upowszechnia i zachowuje dawne umiejętności w zakresie rękodzieła, zwyczajów i twórczości ludowej. Tymi działaniami utrwała regionalną kulturę i sztukę, jak również elementy różnych kultur, przywiezione na ziemię jeleniogórską z innych regionów Europy.

Gromadzi dokumentację wystaw w formie opisowej, fotograficznej i filmowej. Archiwizuje wszystkie wydawnictwa reklamowe, promocyjne i informacyjne o działalności muzeum. Jest więc swego rodzaju wewnętrznym archiwum działalności merytorycznej instytucji.

Na co dzień Dział Oświatowy kieruje ruchem zwiedzających muzeum. Jego pracownicy mają z nimi bezpośredni kontakt i to od nich w dużej mierze zależy wizerunek instytucji funkcjonującej w społeczeństwie.

Bildungsabteilung

Die Aufgabe der Abteilung ist Popularisierungs- und Bildungstätigkeit: anhand der Museumsbestände plant, organisiert und führt sie didaktische Maßnahmen und Dauer- und zeitliche Ausstellungen durch, sowie bereitet andere Materialien über die Geschichte und Tradition der Region.

Die Zielgruppe der didaktischen Maßnahmen sind vor allem Kinder und Jugendliche (Spiele, Workshops, Museumsstunden), aber auch Erwachsene (Vorträge, Vorlesungen, Workshops, Schulungen). Priorität der Maßnahmen ist, die Schuljugend zum Museumsbesuch und dem Kultur- und Kunstkontakt zu inspirieren. Wir veranstalten interessanten Unterricht, der mit Multimedienpräsentationen bereichert wird. Die Teilnehmer haben die Chance, nicht nur das Wissen zu erwerben, sondern auch ihre Kreativität zu entwickeln.

Die Abteilung organisiert Veranstaltungen im Museum und in seinen Filialen, Treffen mit Künstlern und interessanten Persönlichkeiten, literarische, künstlerische und Rezitationswettbewerbe. Sie arbeitet mit Schulen, Kulturzentren, wissenschaftlichen und kulturellen Institutionen eng zusammen. Durch ihre Tätigkeit fördert die Abteilung das künstlerische Schaffen der Laien, sowie bewirbt und schützt vor Vergessen altes Handwerkskönnen und regionale Sitten und Bräuche.

Die Bildungsabteilung veranstaltet Ausstellungen und koordiniert die Tätigkeit der *Galerie Oben*.

The Section of Education

This section is charged with both the educational activity and the promotion: it plans, organizes and conducts didactic courses, based on the Museum's collection, permanent and temporary exhibitions and other materials concerning the history and the regional history and tradition.

The didactic activity is first of all aimed at children and young people (games, workshops, and the museum lessons), but also at adults (lectures, workshops, trainings). The main goal is to encourage the students of primary and secondary schools to visit the Museum and to have contact with art and culture. We are organizing numerous attractive courses with the use of the multimedia shows, which apart from granting the participants with theoretical knowledge, also give them the opportunity to develop their natural inventiveness and creativity.

Moreover, the section organizes meetings with artists and interesting people, literary and art contests, declamatory contests and other events which take place in the Museum and in its branches. The Museum cooperates with schools, centres of culture, scientific and cultural institutions. Finally, it also promotes the amateur artistic activity and contributes to the preservation and cultivation of the old regional handicraft and other traditions.

The Section of Education organizes the exhibitions and coordinates the activity of the „*Gallery at the top*“.

Anna Gul

Dział Konserwacji Zbiorów Muzealnych

Początkowo twórcy i organizatorzy muzeum RGV nie ujęli w planach urzędzenia pracownicy konserwatorskiej, a opiekę konserwatorską nad eksponatami znajdującymi się w zbiorach i wszelkie niezbędne prace przy obiektach muzealnych wykonywała malarka Katarina Kosack na zlecenie RGV.

Po zakończeniu II wojny światowej do 1975 r. nadzór merytoryczny i konserwatorski nad zbiorami sprawowało Muzeum Narodowe we Wrocławiu. Przełom w rozwoju muzeum w roku 1975 przyniosła reforma podziału administracyjnego Polski, a za nią zmianę statusu z Muzeum Regionalnego na Muzeum Okręgowe. Decyzję o utworzeniu pracowni konserwatorskiej podjęto w 1975 r., a zadanie to powierzone zostało Ewie Sołtan.

Głównym celem powołanej pracowni jest sprawowanie opieki konserwatorskiej nad eksponatami znajdującymi się w zbiorach muzeum. Zakres działań pracowni obejmuje zarówno konserwację obiektów, jak i prowadzenie stałej profilaktyki konserwatorskiej. Prace w Dziale Konserwacji Zbiorów obejmują między innymi działania konserwatorskie przy obiektach z Działu Sztuki, Etnologii, Historii, Archeologii oraz Oddziałów: Dom Carla i Gerharta Hauptmannów, Zamek Bolków oraz Muzeum Historii i Militariów. Pracownicy sprawują stały nadzór nad warunkami klimatycznymi na salach wystawowych i w magazynach muzealnych. Dokonywane są przeglądy konserwatorskie, mające na celu monitorowanie i weryfika-

cję stanu zachowania obiektów w magazynach poszczególnych działów i oddziałów. Wykonywana jest dokumentacja konserwatorska: opisowa, fotograficzna i rysunkowa, ekspertyzy i opinie konserwatorskie. Sprawowana jest opieka podczas pakowania i transportowania obiektów przekazywanych na wystawy czasowe do innych muzeów.

Do cennych obiektów poddanych konserwacji w Pracowni należą XIX i XX-wieczne śląskie pejzaże Adolfa Dresslera, Georga Wichmanna, Paula Weimanna, Alfreda Nickischa, Carla Ernsta Morgensterna, obrazy Wlastimila Hofmana, obrazy z kolekcji prof. Czesława Osękowskiego oraz znaczące przykłady sztuki sakralnej, rzeźby drewniane i polichromowane. Konserwacja drewnianego, barokowego modelu kościoła Łaski z 1709 r., znajdującego się w zbiorach muzeum, przeprowadzona została dzięki uzyskanemu wsparciu finansowemu Królewskiej Fundacji Gustawa VI Adolfa w Sztokholmie, Samorządu Województwa Dolnośląskiego oraz środków pochodzących z Muzeum Karkonoskiego.

Pracownia konserwatorska zajmuje się również konserwacją zbiorów etnograficznych, w tym rzeźb polichromowanych, drewnianych i malowanych mebli oraz obrazków na szkle. W pracowni konserwacji poddano również obiekty szkła artystycznego, pochodzące z różnych okresów. Należą do nich naczynia archeologiczne z XIII w., szkła XVII i XVIII-wieczne, prace, rzeźby szklane i projekty współczesne.

W pracowni wykonano konserwację ponad 2000 obiektów muzealnych, eksponowanych na stałej wystawie historycznej.

Dodatkowo rozszerzono działania pracowni, organizując prezentacje i prelekcje dla mieszkańców Jeleniej Góry i turystów, w czasie których prezentowane są zabytki, przedstawiany przebieg działań konserwatorskich

przy znaczących obiektach, znajdujących się w zbiorach, ich historia, specyfika oraz niezbędne warunki i wymogi. W lutym 2013 r. zakończono działania związane z dodatkowym wyposażeniem pracowni konserwatorskiej w ramach programu operacyjnego EWT Współpracy Transgranicznej Republika Czeska, Rzeczpospolita Polska 2007-2013.

Abteilung für Konservierung der Museumsbestände

Das Hauptziel der Werkstatt ist die konservatorische Aufsicht über Museumsbestände. Im Umfang ihrer Arbeiten sind sowie Konservierung der Objekte, als auch ständige konservatorische Vorbeugungspflege. Konserviert werden Objekte aus der Kunst-, Ethnologischen, Historischen und Archäologischen Abteilung und den Filialen: Carl-und-Gerhart-Hauptmann-Haus, der Burg Bolków und dem Museum für Geschichte und Militaria. Die Mitarbeiter führen ständige Aufsicht über klimatische Bedingungen in den Ausstellungsräumen und den Museumslagern. Konservatorische Überprüfungen haben zum Ziel, den Zustand der in den Lagern jeweiliger Abteilungen und Filialen aufbewahrten Objekte zu beaufsichtigen und zu verifizieren. Die konservatorische Dokumentation setzt sich aus Beschreibungen, Fotos und Zeichnungen, Expertisen und konservatorischen Gutachten zusammen. Die Objekte werden beim Einpacken und Transport zu zeitlichen Ausstellungen in anderen Museen beaufsichtigt.

Zu den wertvollen Objekten, die in der Werkstatt konserviert wurden, gehören schlesische Landschaften von Adolf Dressler, Georg Wichmann, Paul Weimann, Alfred Nickisch, Carl Ernst Morgenstern und Bilder von Wlastimil Hofman, die im 19. und 20. Jh. entstanden.

The Section of the Conservation and Restoration of the Collection

Its main task consists in the conservation and the restoration of the Museum's collection, and includes both the actual conservation of the works and their permanent preventive conservation. The work of the section includes among others the conservation of the exhibits from the Section of Art, Ethnology, History, Archaeology, as well as from its Branches: the House of Carl and Gerhart Hauptmann, the Bolków Castle and the Museum of History and Arms. The specialists from this section permanently control the climatic conditions in the exhibition rooms and the Museum's repositories. Apart from it, the frequent conservatory controls monitor and verify the state in which the works are stored and exhibited in the respective Branches of the Museum. Also, the documentation concerning the works of art is prepared in this section. It consists of the photos, descriptions, drawings, expertises and conservatory opinions. The conservators participate in the packing and transportation of the works of art to temporary exhibitions in other museums.

Among the precious works, subject to the conservation works in the Museum, can be found the nineteenth- and twentieth-century Silesian views painted by Adolf Dressler, Georg Wichmann, Paul Wiemann, Alfred Nickisch, Carl Ernst Morgenstern, and the paintings by Wlastimil Hofman.

Adam Łaciuk

Muzeum Zamek w Bolkowie

Pierwsza wzmianka o zamku (il. 69) pochodzi z 1277 r., kiedy to książę legnicki Bolesław II Łysy zwany Rogatką stwierdza, że zamek jest „castro nostro”. Samo powstanie zamku gotyckiego wiąże się z panowaniem Bolka I. Wtedy otoczono go potężnymi kamiennymi murami obronnymi wraz z systemem bram oraz wzniesiono murowane budynki mieszkalne. W tym okresie powstaje też wieża dziobowa. Jest ona jedynym przykładem tego typu budowli w Polsce. Jej wysokość wynosi dziś 25 m. Dalsza gotycka rozbudowa przypada na okres panowania Bernarda oraz Bolka II, po którego bezpotomnej śmierci zamek, jak i całe księstwo

świdnicko-jaworskie, przechodzi na mocy układów dynastycznych pod władanie korony czeskiej. Ostateczny kształt zamek uzyskuje w XVI w. Rozbudowę kierowaną przez znanego architekta Jakuba Parra rozpoczęto w 1540 r. Powstaje budynek mieszkalny, zwany Domem Niewiast, oraz zewnętrzne linie fortyfikacji z nowymi dziedzińcami i bastcjami, przystosowanymi już do broni palnej. W 1703 r. zostaje zakupiony przez cystersów z Krzeszowa. Po sekularyzacji zakonu w 1810 r. przechodzi na własność skarbu państwa pruskiego. Opuszczony powoli staje się ruiną. W 1885 r. rada miasta zezwala na częściową rozbiórkę murów.

69. Zamek na tle Bolkowa

Na początku XX w. w odbudowanej renesansowej części zamku bolkowskiego, z inicjatywy Bolkowskiego Towarzystwa Opieki nad Zabytkami, powstaje muzeum. Gromadzone w ciągu dziesięcioleci zbiory o różnej wartości muzealnej, jak i naukowej, w 1945 r. zajmują trzy kondygnacje.

Po II wojnie światowej zamek wraz z muzeum został oddziałem Muzeum Narodowego we Wrocławiu i jako Muzeum Śląskie funkcjonował do 1977 r., kiedy to został przekazany Wojewodzie Jeleniogórskiemu i stał się oddziałem Muzeum Okręgowego, dziś Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze. W owym czasie na parterze mieściły się głównie stare ryciny przedstawiające Bolków oraz inne pamiątki związane z tym miastem. Na pierwszym piętrze znajdowały się stare meble, tablice genealogiczne Piastów, XVII-wieczne portrety Bolka II Świdnickiego oraz jego małżonki Agnieszki, naczynia cynowe i miedziane, mapy Śląska. Drugie piętro zajmował zbiór starej broni. Były tam m.in. kolczugi, miecze, halabardy, hakownice, zbroje płytowe.

Zbiory te powoli ubożały, w wyniku czego w 1977 r., w trakcie przekazywania zamku, znajdowało się tu zaledwie 119 eksponatów. Właściciel – Muzeum Narodowe we Wrocławiu – zabrał stąd na początku lat 80. znaczną część eksponatów. Zostały m.in. dwie XVI-wieczne armaty.

Dzięki zabiegom dyrektora muzeum od kilku lat prowadzi się na zamku prace zabezpieczająco-konstrukcyjne, finansowane ze środków MKiDN i Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego oraz Miasta Bolków. Trwa również odtwarzanie zbiorów muzealnych poprzez zakupy i darowizny dokonywane przez przyjaciół zamku. Na początku 1995 r. z inicjatywy kierownictwa muzeum powstało Bractwo Rycerskie Zamku Bolków. Stowarzyszenie to jako główny cel postawiło przed sobą ożywienie tej średniowiecznej warowni, propagowanie historii Śląska oraz przyciągnięcie i umożliwienie działania miłośnikom zamku i kultury średniowiecznej. Niebagatelna jest też rola dydaktyczno-wychowawcza Muzeum Zamku, bowiem poprzez kultywowanie

70. Fragment ekspozycji

71. Festiwal Castle Party na Zamku w Bolkowie

najlepszych tradycji rycerskich uczy się współczesną młodzież takich uniwersalnych wartości jak honor, odpowiedzialność, szacunek, tolerancja.

W chwili obecnej Muzeum Zamek Bolków jest Oddziałem Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze. W odrestaurowanym tzw. Domu Niewiast znajduje się część wystawieniowa (il. 70). Na pierwszym piętrze prezentowana jest wystawa stała pt. „Budownictwo Obronne Księstwa Świdnicko-Jaworskiego”, natomiast parter zarezerwowany jest na wystawy czasowe. Odbývają się tu również tur-

nieje rycerskie, pikniki historyczne, koncerty muzyki, nie tylko dawnej, np. Festiwal Castle Party (il. 71), oraz przedstawienia teatralne. W powstających warsztatach próbuje się odtwarzać stare rzemiosło (kowalstwo, garncarstwo, tkactwo). Ta działalność w połączeniu z tradycyjną funkcją muzeum stwarza niepowtarzalną możliwość dotarcia do szerokiego grona odbiorców i umożliwienie mu, poprzez czynne poznawanie historii i tradycji, odkrywanie własnych korzeni, a zarazem zrozumienie starego powiedzenia, iż *bez poznania przeszłości nie zbuduje się przyszłości*.

Museum Burg in Bolków

Anfang des 20. Jh. entstand im wiedererrichteten Renaissanceteil der Bolkenhainer Burg auf Initiative des Bolkenhainer Vereins für Denkmalschutz ein Museum.

In der ersten Periode wurden vor allem alte Abbildungen präsentiert, die Bolkenhain darstellen, sowie andere mit der Stadt verbundene Erinnerungsstücke. Im 1. Stock befanden sich alte Möbel, genealogische Tafeln der Piasten, Porträts von Bolko II. von Schweidnitz-Jauer und seiner Gattin Agnes aus dem 17. Jh., Zinn- und Kupfergefäße, sowie Karten von Schlesien. Die 2. Etage wurde für die Sammlung alter Waffen bestimmt. Zu sehen waren u.a. Kettenhemde, Schwerter, Hellebarden, Schießwaffen und Plattenpanzer.

Dank den Bemühungen des Museumsdirektors und des Abteilungsleiters werden in der Burg seit einigen Jahren statische Sicherungsarbeiten geführt, die aus den Mitteln von Ministerium für Kultur und Nationales Erbe, dem Marschallamt der Wojewodschaft Niederschlesien und der Stadt Bolków finanziert werden. Die Museumssammlungen werden dank Neuanschaffungen und Schenkungen der Freunde der Burg ergänzt. Anfang 1995 entstand Ritterbruderschaft der Burg Bolków. Das Hauptziel dieses Vereines ist die Belebung der mittelalterlichen Festung, die Wissensverbreitung über die Geschichte Schlesiens und die Anziehung der Fans der Burg und der mittelalterlichen Kultur durch Ermöglichung ihrer Tätigkeit.

Nicht zu vergessen ist die didaktische und erzieherische Rolle des Museums der Burg, weil die Jugendlichen dank Kultivierung der ritterlichen Tradition solche universelle Werte wie Ehre, Verantwortung und Toleranz lernen.

Heutzutage befindet sich der Ausstellungsteil des Museums im renovierten sog. Frauenhaus. Im ersten Stock wird die Dauerausstellung Wehrbauten im Herzogtum Schweidnitz-Jauer präsentiert, das Erdgeschoss dagegen ist für zeitliche Ausstellungen bestimmt.

The Museum-Castle in Bolków

The Museum was founded at the beginning of the twentieth century, due to the initiative of the Society for the Protection of Ancient Buildings in Bolków, in the rebuilt, Renaissance part of the castle in Bolków.

During the first period of its existence, the exposition was dominated by the objects connected with the town of Bolków, mainly the old drawings with its views. On the first floor one could admire the pieces of old furniture, genealogical tables of the Piast dynasty, the seventeenth-century portraits of Bolko II of Świdnica and his spouse Agnieszka, vessels made of tin and copper, maps of Silesia. The second floor housed the collection of the old arms, such as the chainmails, swords, halberds, harquebusiers and plate armours.

Due to the efforts of the Museum's director and the activity of the director of the Branch in Bolków, since a few years the castle undergoes the construction and preservation works, financed by the Ministry of Culture and National Heritage, the Voivodeship of Lower Silesia and the town of Bolków. At the same time, the collection is being reconstructed, due to the purchases and donations made by the friends of the Castle. The beginning of 1995 witnessed the foundation of the Chivalric Order of the Castle in Bolków. One of the main statutory goals of this society is the revival of this medieval stronghold, the promotion of the history of Silesia and the attraction of the amateurs of both the Castle and the medieval culture.

The Museum of the Castle plays also an important role in the education and upbringing of young people, who get acquainted with such universal values as the honour, responsibility, respect and tolerance, through the cultivation of the chivalric tradition.

At present, the renewed so-called House of Maidens, lodges the exhibitory part of the Museum. On the first floor there is a permanent exhibition "The Defence Architecture in the Duchy of Jawor and Świdnica", whereas the ground floor is reserved for the temporary exhibitions.

Bożena Danielska

Dom Carla i Gerharta Hauptmannów w Szklarskiej Porębie

Muzeum w Szklarskiej Porębie, otwarte 21 lutego 1995 r., obecną nazwę otrzymało w 2001 r. – na fali zrozumienia znaczenia dziedzictwa kulturowego oraz jego roli w rozwoju kultury regionu. Usytuowane jest u podnóża rozległego, malowniczego parku w dzielnicy zwanej niegdyś Doliną Siedmiu Domów. Mieści się w domu pisarzy – Carla i Gerharta Hauptmannów (il. 72), współtwórców przedwojennej kolonii artystycznej w Szklarskiej Porębie.

Bracia zamieszkali tu wraz ze swymi rodzinami w 1891 r. Późniejszy noblista – Gerhart Hauptmann wyprowadził się już w 1901 r., lecz w trakcie pobytu w Szklarskiej Porębie napi-

sał swoje najlepsze dzieła: dramaty „Tkacze”, „Futro bobrowe”, „Woźnica Henschel”. Charyzmatyczny Carl Hauptmann – doktor filozofii, literat – pozostał w „domku pisarza” do śmierci w 1921 r. W swoich utworach podejmował tematykę karkonoską, zaś najbardziej znanym jego dziełem jest zbiór karkonoskich legend „Księga Ducha Gór”. Przysłużył się również literaturze polskiej, dokonując literackiej korekty przekładu powieści „Chłopi” Reymonta.

Pojawienie się słynnych postaci było niezmiernie ważne dla miasta. Ich dom szybko stał się ośrodkiem życia kulturalnego, zarówno dla znakomitych gości – reprezentantów świata kultury i nauki z całej Europy, jak i dla osie-

72. Dom Carla i Gerharta Hauptmannów, autor zdjęcia: Marcus Bredt

dających się w pobliżu literatów, malarzy, rzeźbiarzy, ludzi teatru, którzy podjęli działalność w sferze sztuki i kultury na tyle aktywną, że już w 1906 r. pisano o istnieniu w Szklarskiej Porębie kolonii artystów.

Po śmierci Carla Hauptmanna w jego domu otwarto izbę pamięci pisarza oraz niewielką ekspozycję sztuki artystów mieszkających w Szklarskiej Porębie, zaś w 1936 r. – „Dom Ojczyźniany”. Na parterze mieściła się izba karkonoska, wyposażona w śląskie meble ludowe, na piętrze – ekspozycja malarstwa oraz dorobku literackiego obu pisarzy.

Po drugiej wojnie światowej, w dobie prężnie, choć krótko rozwijającej się polskiej kolonii literackiej, mieścił się tu Dom Pracy Twórczej Związku Literatów Polskich. Od 60. lat XX w. – szpitalny oddział rehabilitacyjny, później mieszkania komunalne. Z powodu dekapitalizacji obiektu w latach 70. budynek został opuszczony i ulegał dewastacji. W maju 1985 r. obiekt przejęło ówczesne Muzeum Okręgowe w Jeleniej Górze (obecnie Muzeum Karkonoskie w Jeleniej Górze). Po przeprowadzeniu kapitalnego remontu otwarto placówkę muzealną.

Powstanie muzeum zbiegło się z artystyczną falą emigracyjną, sprowokowaną skomplikowaną sytuacją polityczną kraju. W Szklarskiej Porębie i okolicach ponownie zaczęli osiedlać się artyści, szukający twórczej przystani w bezpośrednim otoczeniu natury. Wśród nich znalazły się postacie wybitne, takie jak znany rzeźbiarz Zbigniew Frączkiewicz, fotograficy – Tomasz Olszewski i Piotr Lipiński, projektantka wnętrz Lidia Śniatycka-Olszewska, malarze Beata i Janusz Koneccy, Krzysztof Figielski, Grażyna Tereszkiwicz. Mieszka tu także liczna grupa malujących i piszących artystów amatorów, tworzących znakomite tło dla sztuki elitarnej. W związku z brakiem innego instytucjonalnego oparcia dla działań artystycznych, a także w nawiązaniu do hauptmannowskiej tradycji – Dom Carla i Gerharta Hauptmannów pełni rolę

centrum inspirująco-koordynującego ruch artystyczny w mieście. Skupia wokół siebie artystów (Stowarzyszenie Nowy Młyn, Kolonia Artystyczna) i animatorów kultury. Organizuje i uczestniczy w szeregu działań kulturalnych, podejmowanych w Szklarskiej Porębie. Są to cykliczne plenery dla artystów i studentów uczelni artystycznych i artystów amatorów – malarskie, szklarskie, rzeźbiarskie i ceramiczne, a także spotkania literackie, prelekcje, konferencje etc. Promocja postaci Carla i Gerharta Hauptmannów w muzeum odbywa się więc niejako pośrednio – poprzez kontynuację ich idei i działalności.

Dom Carla i Gerharta Hauptmannów ma charakter muzeum regionalnego, z naciskiem położonym na aktywność artystyczną, która jest specyfiką regionu. Wnętrze parteru zajmuje, aktualizowana na bieżąco, wystawa poświęcona historii Szklarskiej Poręby i legendarnej przeszłości, reprezentowana przez dawne i współczesne wizerunki karkonoskiego Ducha Gór, oraz historyczna, pokazująca atrakcje regionu: sporty zimowe i wewnątrz schroniska.

Przedwojenni właściciele domu zajmują poczesne miejsce w ekspozycji, zajmującej piętro budynku „Kolonie artystów w Szklarskiej Porębie”. W sali „Gerhart Hauptmann i jego krąg” eksponowane są pamiątki po pisarzu. Na ścianach wiszą jego portrety: rysunki autorstwa Emila Orlika, pastelowy portret wykonany przez J. M. Avenariususa – twórcę fresków w jagniątkowskim domu, popiersia dłuta Cirilla dell'Antonio i Gustinusa Ambrosiego. W gablotach znajdują się dzieła literackie, w tym pierwsze polskie wydanie „Tkaczy”, tłumaczone przez Wiktora Tuszę z upoważnienia autora, zawierające nutową transkrypcję pieśni tkaczy. Ponadto niektórzy goście, ówczynie odwiedzający dom, przyjaciele Carla i Gerharta: Max Wislicenus i Wanda Bibrowicz – reprezentowani są poprzez swoje artystyczne dzieła.

Pokój „Carl Hauptmann i pierwsze lata kolonii artystycznej” (il. 73) jest aranżacją wne-

73. Pokój Carla Hauptmanna, autor zdjęcia: Marcus Bredt

trza z epoki. Na biurku stoi maszyna do pisania, w bibliotece rękopisy Carla, na ścianach wiszą jego dwa olejne portrety autorstwa Arthura Rudolfa i pastel Fritza Erlera, obok znajdują się rzeźbiarskie popiersia wykonane przez Cirilla dell'Antonio i E. Moellera. W gablocie – jego towarzysze, twórcy pierwszej kolonii w Szklarskiej Porębie, prezentowani są poprzez zdjęcia i wydawnictwa. Wśród nich: Wilhelm Bölsche, Bruno Wille, anarchista John Henry Mackay, pianistka i kompozytorka „przyjaciółka pieśni” Carla Hauptmanna – Anna Teichmüller.

Sala trzecia przedwojennej kolonii to efekt inspiracji pisarzy – kolekcja malarstwa „Bractwa Artystycznego Św. Łukasza w Szklarskiej Porębie” (*Künstlervereinigung St. Lukas in Schreiberhau*). W jej skład wchodzi obrazy Alfreda Nickischa, Georga Wichmanna, Artura Wasnera, Franza von Jackowskiego, Hansa Oberländera (il. 74) czy Willega Oltmansa.

Misją muzeum jest ukazywanie dziedzictwa kulturowego przedwojennych, jak i po-

wojennych Karkonoszy. Kolejną częścią wystawy jest więc galeria malarstwa Wlastimila Hofmana – wybitnego polskiego malarza, który w 1947 r. osiedlił się w Szklarskiej Porębie, gdzie mieszkał do śmierci w 1970 r. Towarzyszy jej krótka ekspozycyjna wzmianka o kolonii literatów z Janem I. Sztudyngerem na czele oraz pracami wybitnych polskich fotografików: Jana Korpala i Tomasza Olszewskiego. Najmłodsze pokolenie artystów – reprezentowane jest przez twórczość profesjonalnych artystów, członków stowarzyszenia Nowy Młyn Kolonia Artystyczna.

W związku ze stosunkowo niewielką powierzchnią wystawienniczą w muzeum znajduje się tylko jedna sala wystaw czasowych. W cyklu comiesięcznym prezentowane są tu małe wystawy sztuki, głównie współczesnej, związanej z dolnośląskim środowiskiem artystycznym. Sporadyczne większe wystawy (jak „Malarstwo Wlastimila Hofmana w zbiorach czeskich i polskich”, czy „Malarstwo Żydów pol-

74. Hans Emil Oberländer „Zimowy pejzaż”, 1939 r., olej na płótnie, autor zdjęcia: Marcus Bredt

75. Pomnik nagrobny Carla Hauptmanna, proj. Hans Poelzig, 1925, autor zdjęcia: Marcus Bredt

skich”) przygotowywane są po częściowym demontażu wystaw stałych.

Aktualnie zwiedzanie Domu Carla i Gerharta Hauptmannów, muzeum charakteryzujące się specyficznym artystowskim klimatem z nutą sentymentalizmu, połączyć można z wypoczynkiem w otaczającym go parku. Rozległy park rozlokowany na zboczu wzgórza, założony przez Carla Hauptmanna, zrewaloryzowany w 2011 r., kusi urodą i okazją do wypoczynku. W ogrodzie zaś, przy ścieżce do parku stoi odrestaurowany pomnik nagrobny Carla Hauptmanna. To małe dzieło sztuki, zaprojektowane przez wybitnego architekta Hansa Poelziga, wykonane zostało przez jego żonę, ceramiczkę Marlenę Poelzig (il. 75).

Carl-und-Gerhart-Hauptmann-Haus

Das Museum in Szklarska Poręba wurde den Besuchern am 21. Februar 1995 erschlossen, nach der Renovierung, die aus den Mitteln der Stiftung für deutsch-polnische Zusammenarbeit finanziert wurde. Die Gründung der Abteilung wurde nicht nur vom Museum, sondern auch durch Jadwiga Skibińska, die damalige Denkmalkonservatorin, die Stadtverwaltung von Szklarska Poręba und die Einwohner der Stadt befürwortet.

In den 80. Jahren des 20. Jh. verfiel das Haus der Gebrüder Hauptmann in Ruine. Die Entstehung des Museums ging mit einer Emigrationswelle der Künstler einher, die durch die komplizierte politische Situation im Lande bedingt war. In Szklarska Poręba und seiner Umgebung ließen sich wieder Künstler nieder, die in unmittelbarer Nähe der Natur Zuflucht suchten. Unter den Ansiedler waren namhafte Persönlichkeiten, z.B. der bekannte Bildhauer Zbigniew Frączkiewicz, Fotografen Tomasz Olszewski und Piotr Lipiński, Innenarchitektin Lidia Śniatycka-Olszewska, Maler Beata und Janusz Konecki, Krzysztof Figielski oder Grażyna Tereszkiwicz. Hier ist auch eine zahlreiche Gruppe von Laienmaler und – schriftsteller tätig, die einen hervorragenden Hintergrund für die Elitekünstler bilden. Weil es in der Stadt an institutioneller Unterstützung für künstlerische Tätigkeit mangelt und nicht weniger in Anlehnung an die Hauptmannsche Tradition, spielt das Carl-und-Gerhart-Hauptmann-Haus die Rolle des Koordinators der künstlerischen Bewegung in der Stadt. Um das Haus versammeln sich Künstler (der Verein Neue Mühle, Künstlerkolonie) und Kulturanimatoren. Das Haus veranstaltet oder beteiligt sich an einer Reihe von kulturellen Maßnahmen in Szklarska Poręba. Es sind. z.B. regelmäßig stattfindende Treffen für Künstler und Studenten der künstlerischen Hochschulen und Laienkünstler: Maler, Glas- und Keramikünstler oder Bildhauer, so-

wie literarische Treffen, Vorträge, Konferenzen etc. Die Bewerbung der Gestalten von Carl und Gerhart Hauptmann findet also im Museum quasi mittelbar statt – durch die Fortsetzung ihrer Ideen und Tätigkeit.

Das Carl-und-Gerhart-Hauptmann-Haus hat den Charakter eines regionalen Museums und legt Akzent auf die künstlerische Tätigkeit, die für die Region kennzeichnend ist. Die Ausstellung im Erdgeschoss ist der Geschichte der Stadt und dem Rubezahl gewidmet.

Die Vorkriegsinhaber des Hauses nehmen einen wichtigen Platz in der Ausstellung *Künstlerkolonien in Szklarska Poręba* im 1. Stock ein. Im Saal *Gerhart Hauptmann und sein Kreis* werden Erinnerungstücke des Schriftstellers ausgestellt. Wir präsentieren Zeichnungen von Emil Orlik, das Pastellporträt des Schriftstellers von J.M. Avenarius – dem Autor der Fresken im Agnetendorfer Hauptmann-Haus, Büsten von Cirillo dell'Antonio und Gustinus Ambrosi, in den Vitrinen – Veröffentlichungen der Werke, u.a. die erste polnische Ausgabe der *Weber* die von Wiktor Tusza im Auftrag des Autors übersetzt wurde und die Notentranskription des Weberliedes beinhaltet.

Einen großen Teil der Ausstellung nimmt die Malgalerie von Wlastimil Hofman, dem nach Gerhart Hauptmann zweitherrvorragendsten Einwohner der Stadt. In den Sälen nebenan wird das Werk der gegenwärtigen Künstler präsentiert – der Mitglieder des Vereins Neue Mühle.

The House of Carl and Gerhart Hauptmann

The Museum in Szklarska Poręba was opened for tourists on 21 February 1995, after the renovation which had been financed mainly from the funds of the Foundation for Polish-German Cooperation. The idea to create the new Branch of the Museum in Szklarska Poręba has also been supported by the then Voivodship Conservator of Monuments Jadwiga Skibińska, the municipal authorities of Szklarska Poręba and its inhabitants.

In the 1980s the house of the Hauptmann brothers fell into ruin. The creation of the Museum coincided with the wave of artistic emigrants, resulting from the complicated political situation in Poland at that time. The artists again began to settle in Szklarska Poręba and in the region, in search for the artistic haven and the direct surrounding of nature. Among them there were such famous persons, as the renowned sculpturer Zbigniew Frączkiewicz, the photographers – Tomasz Olszewski and Piotr Lipiński, the interior designer Lidia Śniatycka-Olszewska, the painters Beata and Janusz Konecki, Krzysztof Figielski, Grażyna Tereszkiwicz. Apart from professional artists, Szklarska Poręba and the region are also inhabited by numerous amateur painters and writers, who create an excellent background for the art of the elites. Due to the lack of the institutional support for the artistic activity, as well as in reference to the tradition of the Hauptmann brothers, it is the House of Carl and Gerhart Hauptmann that has become the actual source of inspiration and the centre of coordination of the artistic movement in the town. In fact, this place gathers the artists (the Association Nowy Młyn, i.e. New Mill, Kolonia Artystyczna, i.e. the Artistic Colony) and the animators of culture. It is also these institutions that organize and participate in numerous artistic events in Szklarska Poręba, such as the

cyclical open-air meetings for the professional artists, the students of the artistic universities and the amateur artists, in such branches of art as the painting, glassmaking, sculpturing and ceramic workshops, as well as the literary meetings, lectures, conferences and others. As a consequence, the Museum promotes the figures of Carl and Gerhart Hauptmann in an indirect way, i.e. by the continuation of their idea and activity.

The House of Carl and Gerhart Hauptmann has a character of a regional museum, with the great emphasis put on its artistic activity, being the specificity of the region. The ground floor of the building is occupied by the exhibition on the history of Szklarska Poręba and the Ghost of the Mountains.

The prewar owners of the house occupy the prominent place in the exhibition situated on the first floor of the building and entitled „The artists' colonies in Szklarska Poręba”. The mementos of the writer are presented in the room “Gerhart Hauptmann and his circle”. Here we present the drawings by Emil Orlik, the portrait of the writer in the pastel technique by J. M. Avenarius – the author of the frescoes in the house in Jagniątkowo, the busts chiselled by Cirillo dell'Antonio and Gustinus Ambrosi, and in the showcases – the editions of Hauptmann's works, including the Polish edition of his famous drama “The Weavers”, translated by Wiktor Tusza authorized by the author himself, and including the musical transcription of the weavers' song.

The great part of the exhibition is devoted to the painting of Vlastimil Hofman, who apart from Gerhart Hauptmann, was the most eminent inhabitant of the town. The rooms next to the exhibition of his paintings, present the artistic work of the contemporary artists – members of the Association Nowy Młyn (New Mill).

Stanisław Wilk

Muzeum Historii i Militariów

Muzeum Historii i Militariów powstało w 2013 r. z połączenia zbiorów Działu Historii oraz oddziału Skansen Uzbrojenia Wojska Polskiego. Obie kolekcje mają swój początek w istniejącym w latach 1979-1991 przy ul. Staromiejskiej 8 w Cieplicach Muzeum Walki i Pracy (il. 76). Po likwidacji cieplickiej placówki ekspozycyjnej historyczne w liczbie kilkuset znalazły się

w powołanym w 1992 r. Dziale Archeologiczno-Historycznym, który w 2001 r. rozdzielono na Dział Historyczny oraz Dział Archeologiczny. W tym samym roku na bazie wystawy broni ciężkiej powołano do życia Skansen Uzbrojenia Wojska Polskiego, którego zadaniem była opieka nad zbiorami militarnymi muzeum (il. 77).

76. Muzeum Walki i Pracy, fragment ekspozycji

77. Wystawa broni ciężkiej w Muzeum Historii i Militariów

78. Karta pocztowa z widokiem Śnieżki, 1880 r.

79. „Noc Muzeów” 2013 r.

W 2004 r. siedzibą skansenu stały się obiekty po zlikwidowanej Jednostce Wojskowej 2773 przy ul. Sudeckiej 83. W budynku dawnego biura przepustek, po adaptacji, powstały pomieszczenia biurowo-magazynowe oraz sale wystawowe, w których przygotowano ekspozycje czasowe poświęcone historii oręża polskiego. W październiku 2005 r., dzięki staraniom środowiska byłych żołnierzy radiotechników otwarto, zlokalizowaną w Łomnicy przy ul. Widokowej 1, plenerową wystawę sprzętu radiolokacyjnego. Wystawa powstała na bazie zabytków radiotechnicznych, przekazanych do muzeum za pośrednictwem Ministerstwa Obrony Narodowej.

W momencie utworzenia Muzeum Historii i Militariów, w sferze zainteresowań oddziału, znalazły się zarówno zagadnienia z dziejów regionu jeleniogórskiego w XIX i XX w., ze szczególnym uwzględnieniem historii tu-

rystyki w Karkonoszach i Górach Izerskich, jak również barwa i broń żołnierza polskiego oraz historia jeleniogórskiego garnizonu wojskowego. Obecnie zbiory oddziału liczą 8.931 eksponatów. W jego skład wchodzi: fotografie, diapozytywy, klisze szklane i inne materiały ikonograficzne, dokumenty życia społecznego, pamiątki regionalne, pocztówki, plakaty oraz: mundury, odznaki i odznaczenia, sztandary, elementy oporządzenia żołnierskiego i uzbrojenie z czasów I i II wojny światowej, w tym broń ciężka (czołg, wyrzutnie rakiet, artyleria polowa i przeciwlotnicza, śmigłowiec, stacje radiolokacyjne itp.).

Mianem prawdziwych rarytasów kolekcjonerskich określić można tzw. „całostki” – pierwsze pocztówki z małą pieczętkową ilustracją, wysłane ze Śnieżki w latach 80. XIX w. (il. 78). Wśród zabytków militarnych unikatem jest rzadki model czołgu T 34-85, wyprodukowany

w fabryce w Omsku czy karabin MG 15 w wersji lotniczej.

Pracownicy Muzeum Historii i Militariów organizują wystawy stałe i czasowe oraz przygotowują duże imprezy plenerowe (il. 79) (Piknik Militaryny, Wojskowa Noc Muzeów Karkonoska Giełda Kolekcjonerska), które jednorazowo

gromadzą od kilkuset do kilku tysięcy gości. Od 2009 r. w obiekcie przy ul. Sudeckiej 83 realizowany jest program edukacji patriotycznej, skierowany do młodzieży szkolnej z Jeleniej Góry i okolic. Zajęcia mają charakter multimedialny i dotyczą najważniejszych wydarzeń z historii Polski XIX i XX w.

Museum für Geschichte und Militaria

Das Museum für Geschichte und Militaria entstand 2013 durch Zusammenschluss der Geschichteabteilung und des Freilichtmuseums für Ausrüstung der Polnischen Armee. Die Sammlungen stützen sich auf Sammlungen des 1979-1991 in Staromiejskiestr. 8 in Cieplice befindlichen Museums für Kampf und Arbeit.

Nach der Auflösung der Institution wurden einige hundert Exponate in die 1992 entstandene Archäologisch-Historische Abteilung verlagert.

2001 wurde auf Basis der schweren Geräte das Freilichtmuseum für Ausrüstung der Polnischen Armee ins Leben gerufen. Seine Aufgabe war Pflege der militärischen Exponate des Museums.

2004 fanden die Exponate in den Objekten der aufgelösten Militäreinheit 2773 in Sudeckastr. 83 ihren Platz. Im ehemaligen Gebäude des Kontrollpunkts entstanden nach der Anpassung Büro- und Lagerräume, sowie Ausstellungssäle, in denen zeitliche Ausstellungen über die Geschichte der Polnischen Armee vorbereitet wurden. Im Oktober 2005 wurde dank Bemühungen der ehemaligen Militärradiotechniker die Ausstellung der Funkortungsgeräte in Widokowastr. 1 in Łomnica eröffnet. Den Kern der Ausstellung bilden funktechnische Denkmäler, die dem Museum über das Verteidigungsministerium überreicht wurden.

Seit Entstehung des Museums für Geschichte und Militaria konzentriert sich die Abteilung sowohl auf Geschichte der Region im 19. und 20. Jh. mit einem besonderen Akzent auf Tourismus im Riesen- und Isergebirge, als auch auf Uniformen und Waffen, sowie Geschichte der Garnison in Jelenia Góra.

Heutzutage zählen die Sammlungen 8 931 Exponate, zu denen Fotogramme, Diapositive, Glasplatten und andere ikonographische Materialien, Dokumente des

gesellschaftlichen Lebens, regionale Erinnerungsstücke, Ansichtskarten, Plakate und Uniformen, Auszeichnungen, Fahnen, Elemente der Ausrüstung und der Bewaffnung vom ersten und zweiten Weltkrieg, darunter schwere Waffen (Tank, Raketenabschussvorrichtungen, Feld- und Flugabwehrartillerie, Hubschrauber, Funkortungsstationen etc.) gehören

Als richtige Sammlerraritäten kann man sog. Ganzsachen nennen – erste Ansichtskarten mit einem Stempelbild, die in den 80. Jahren des 20. Jh. von der Schneekoppe gesendet wurden. Unter den Militaria sind ein seltenes Tankmodell T 34-85 aus der Fabrik in Omsk oder das Gewehr MG 15 in der Flugversion einzigartig.

Die Mitarbeiter des Museums für Geschichte und Militaria veranstalten Dauer- und zeitliche Ausstellungen, sowie bereiten Massenveranstaltungen (Militärpicknick, Militärische Museumsnacht) vor, die jeweils einige hundert bis einige tausend Gäste anziehen.

Seit 2009 wird im Objekt in Sudeckastr. 83 ein Programm der patriotischen Bildung umgesetzt, dessen Zielgruppe Schuljugend aus Jelenia Góra und seiner Umgebung ist. Der durch Medien unterstützte Unterricht betrifft wichtigste Momente der Geschichte von Polen im 19. und 20. Jh.

The Museum of the History and Arms

The Museum of the History and Arms was founded in 2013, as a consequence of the fusion between the Section of the History and the open-air Museum of Polish Army's Arms, which was one of the Museum's branches. The collections have their source in the Museum of the Fight and Work, that was situated at Staromiejska Street 8 in Cieplice, and existed in the years 1979-1991.

After the Museum in Cieplice has been closed, a few hundred of the historical exhibits were transferred to the Section of Archaeology and History, created in 1992.

In 2001, on the basis of the exhibition presenting the heavy weapons, there was created the open-air exhibition of the Polish Army's Arms, charged with the care for the military collection of the Museum.

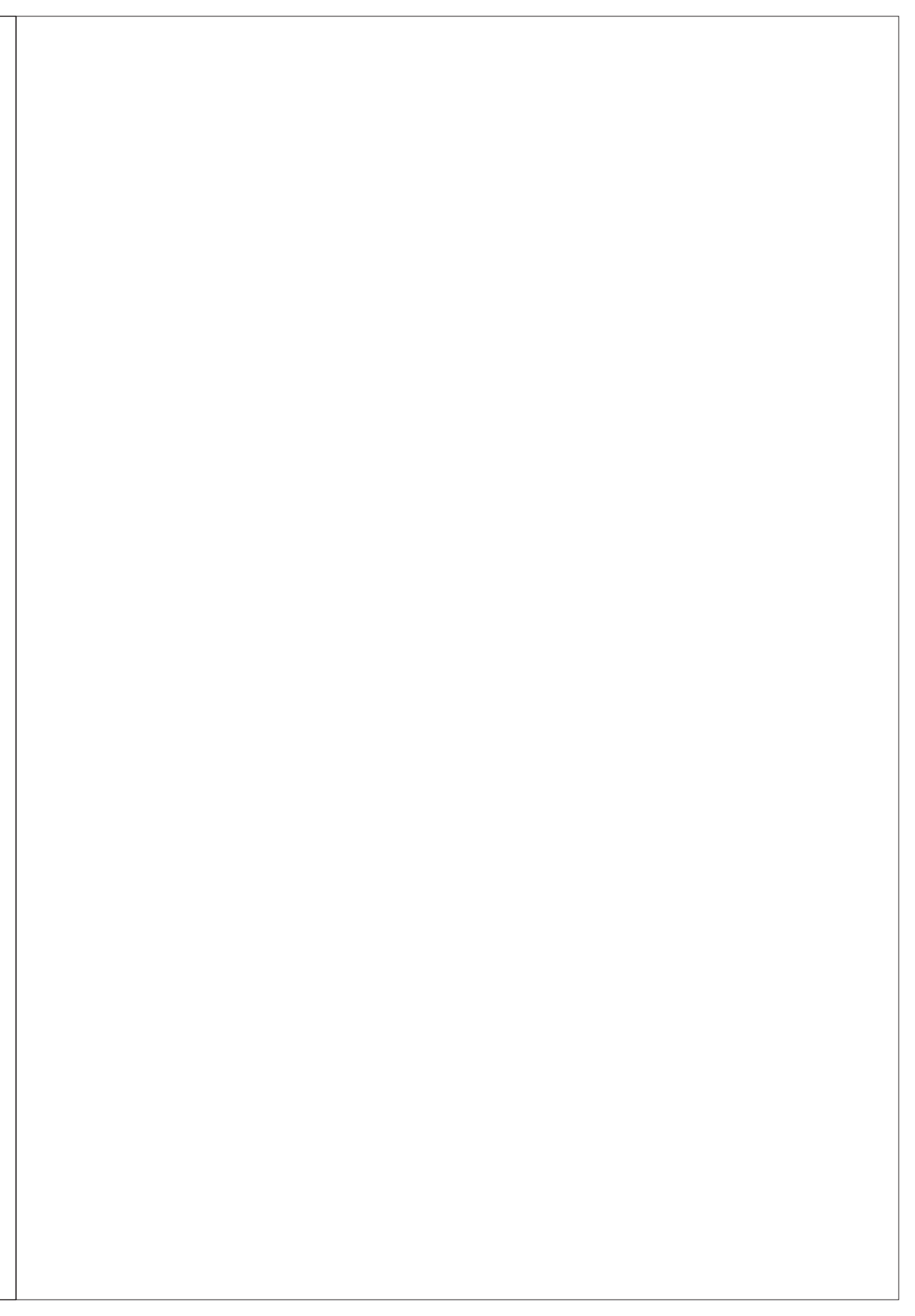
In 2004 the open-air exhibition moved to the premises of the liquidated Army Unit No 2773, situated at Sudecka Street 83. The building formerly occupied by the pass office, has been adapted into a magazine and exhibition halls, in which there were presented the exhibitions on the history of the Polish army. In October 2005, due to the efforts of the former soldiers – radio engineers, an open-air exhibition of the radiolocation equipment was opened in the village of Łomnica, at Widokowa Street 1. The exhibition was based on the old radio technological equipment, transferred to the Museum by the intermediary of the Ministry of National Defense.

At the moment of its creation, the Museum of History and Arms was mainly interested in the history of the region in the nineteenth and twentieth century, with the particular emphasis laid on the history of tourism in the Karkonosze Mountains and the Iżera Mountains, the national colours and arms of the Polish army and the history of the military unit situat-

ed in Jelenia Góra. Currently, this Branch of the Museum owns 8.931 exhibits. The collection includes photographs, diapositives, the slides made of glass and other iconographic materials, the documents of the social life, souvenirs from the region, postcards, posters, uniforms, badges and medals, flags and banners, elements of the soldier's equipment and the weapons from the period of the Second World War, including heavy weapons (a tank, rocket launchers, field and anti-aircraft artillery, helicopter, radars, etc.).

Among the real rarities there can be found the so-called "całostki" – the first postcards with small seal-illustrations sent from the Śnieżka peak in the 1980s. Among the military objects, it is particularly the unique model of a tank T 34-85 produced in the factory in Omsk, or the MG 15 machine gun used to combat the aircraft, that should be mentioned. The staff of the Museum of History and Arms organizes permanent and temporary exhibitions and prepared big open-air events (such as the Military Picnic or the Military Night of Museums), which gather from a few hundred to a few thousand visitors at a time.

From 2009 the Museum is also implementing the patriotic education program aimed at the students from Jelenia Góra and the region. The meetings for young people, which take place in the building at Sudecka Street 83, have a multimedia character and concern the most important events from the history of Poland in the nineteenth and twentieth century.

Organizator projektu:

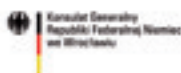
Partnerzy projektu:

Patronat honorowy:

**Ministerstwo
Kultur
i Dziedzictwa
Narodowego.**

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Bogdan Zdrojewski

Konsul Generalny
Niemiec
dr Gottfried Zeitz

Marszałek
Województwa Dolnośląskiego
Cezary Przybylski

Prezydent
Miasta Jelenia Góra
Marcin Zawila

Patronat medialny:

Projekt pn. „My Jeleniogórzanie. Jubileusz 100-lecia Muzeum RGV – Muzeum Karkonoskiego” jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz ze środków budżetu państwa przy wsparciu Euroregionu Nysa.

Unia Europejska, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego: inwestujemy w waszą przyszłość!
Europäische Union, Europäischer Fonds für regionale Entwicklung: Investition in Ihre Zukunft!

wydawca: Muzeum Karkonoskie w Jeleniej Górze

redakcja: Romuald Witczak

tłumaczenia na język angielski: Emilia Dziewiecka

tłumaczenia na język niemiecki: Marta Miatkowska

projekt okładki: Bogumiła Twardowska-Rogacewicz

druk: JAKS, Wrocław

ISBN 978-83-89480-37-8